

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SHİRAZ, PERSEPOLİS ANTİK KENTİ'NİN ARKEOLOJİK PARK
KAPSAMINDA DEĞERLENDİLMESİ**

Amir Bahador TORKAMAN

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**ANKARA
2018**

Her hakkı saklıdır

TEZ ONAYI

Prof. DR. Elmas ERDOĞAN danışmanlığında, Amir Bahador Torkaman tarafından hazırlayan “**Shiraz, Persepolis Antik Kenti’nin Arkeolojik Park Kapsamında Değerlendirilmesi**” adlı tez çalışması 31/08/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Jüri üyeleri:

Başkan: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN
Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı A.B.D

Üye : Prof. Dr. Mükerrrem ARSLAN
Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı A.B.D

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Aysun TUNA
İnönü Üniv., Güzel San. Ve Tas. Fak.

Yukardaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Atila YETİŞEMİYEN
Enstitü Müdürü

ETİK

Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etiğe uygun davrandığımı, yararlandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi beyan ederim.

31.08.2018

Amir Bahador TORKAMAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SHİRAZ, PERSEPOLİS ANTİK KENTİ’NİN ARKEOLOJİK PARK KAPSAMINDA DEĞERLENDİLMESİ

Amir Bahador TORKAMAN

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Bu araştırma Pers İmparatorluğu’nun başkenti olan Persepolis’in tarihi ve kültürel özelliklerini irdeleyen tarihi ve kültürel miras alanlarının korunmasında ortaya çıkan bir kavram olarak “arkeolojik park” oluşuma odaklanmaktadır. Bugünün anlaşılması ve geleceğin kurulabilmesi, geçmişin her türlü belgesine, kanıtına, doğru ve güvenilir bilgisine erişilebilirliği ölçüsünde mümkün olmaktadır. Bu anlamda eski uygarlıkların ve kültürlerin izlerini taşıyan bilgi kaynaklarına gereksinim duyulmaktadır. İnsan yaşamının izlerini taşıyan arkeolojik varlıklar barındırdıkları zengin tarihi verile ile geçmişin bilgi kaynaklarıdır. Bu kapsamda uluslararası düzeyde öneme sahip tarihi kentlerin sürdürülebilir kentlere dönüştürülmesi için tarihi kentsel peyzajın korunması ve kent tarihi ve kültürünü yeniden canlandırma stratejileri yaşama geçirilmektedir. Tarihi çevre canlandırma stratejisi olan arkeolojik parklar, kültürel ve arkeolojik miras yönetimi ile kentsel rekreasyonel faaliyetleri bir arada sunarken, kent içinde yeni bir yorumlama alanı olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu çeşitlilik arkeolojik parkların bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı Shiraz, Persepolis antik kentinin ve alanın çevresinin arkeolojik park tarihi ve kültürel değerlerini ortaya çıkaran ve koruyan bir ortam oluşturulması, alanı koruyarak yeniden işlevlendirme ve tarihi çevre canlandırma yöntemi olan “arkeolojik park” oluşan çerçevede ele alınması; çevredeki yapıların sit alanı ile bütünleşen bir sosyal ve kültürel çevre olarak değerlendirilen bütüncül bir yaklaşımın ortaya konmasıdır. Bu kapsamda araştırma alanın tarihi ve kültürel kimliğinin korunması, alanın yeniden yapılandırılması ve çevresinin görsel kalitesinin arttırılması amaçlanmıştır. Arkeolojik sitlerin sürdürülebilirliği kapsamında antik kentler, tarihi süreç içinde kent planlama yaklaşımları ile bugüne bu kültür varlıklarının yeniden yorumlanması ve yeniden işlevlendirilmesine olanak tanıyan arkeolojik park kavramı ve örneklerine değinilerek, Persepolis Antik Kenti’nde etüt ve analiz çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda alanın doğal ve kültürel sürdürülebilirliğinin sağlanması için öneriler geliştirilmiş, gerek Shiraz Kenti, gerekse benzer çalışmalara örnek oluşturacak bir yaklaşım ortaya konmuştur.

Ağustos, 2018, 125 sayfa

Anahtar Kelimeler: Persepolis Antik Kenti, arkeolojik sit, arkeolojik park, kültürel çevre koruma, Shiraz, Persepolis.

ABSTRACT

Master Thesis

THE EVALUTION OF PERSEPOLIS ANCIENT CITY IN SHIRAZ IN THE FRAME OF ARCGAEOLOGICAL PARKS

Amir Bahador TORKAMAN

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

This research focuses on the “Archaeological Park” as a concept emerging from maintain the historical and cultural heritage sites that check the historical and cultural features of Persepolis, the capital of the Persian Empire. The understanding of today and establish of the future is possible in terms of accessibility to every kind of document, evidence, correct and reliable information of the past. In this sense, information sources bearing the traces of ancient civilizations and cultures will be needed. Archaeological assets bearing the traces of human life are the sources of information of the past with rich historical data. The preservation of archaeological assets have a much effect on preservation of urban cultures and create sustainable cities. Archaeological parks, the historical environmental reclamation strategy, has been considered as a new area of interpretation within the city, while presenting cultural and archeological heritage management and urban recreational activities together. These parks, which has been designed for protect of historic areas and historical landscapes, also function as a park or a museum as archaeological sites. All of this diversity makes up the components of archaeological parks. The aim of this research is to form an environment that reveals and preserves the historical and cultural values of the archaeological park of the ancient city of Persepolis and the surrounding area of Persepolis, the re-functioning of the site and reconstruction of the historical environment, the “archaeological park” is a holistic approach that is considered as a social and cultural environment that integrates with the protected area of the surrounding areas. In this context, it has been aimed to protect the historical and cultural identity of the research area, to restructure the area and to increase the visual quality of its surroundings. Within the scope of sustainability of archaeological sites, antique cities have been addressed to the concept and examples of archaeological park which enables the reinterpretation and re-functioning of these cultural assets through urban planning approaches in the historical period. provide direction of the findings obtained in the Persepolis Antique City, proposals developed to insure sustainability, and Shiraz City has developed an approach that will set an example for similar work.

Augutos, 2018, 125 pages

Key Word: Persepolis Ancient City, Archaeological site, Archaeological park, Cultural environment protection, Shiraz, Persepolis.

TEŞEKKÜR

“Shiraz, Persepolis Antik Kenti'nin Arkeolojik Park Kapsamında Değerlendirilmesi” konulu Yüksek Lisans tez çalışmamda beni her aşamasında yönlendiren ve geliştirilen, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Danışmanım Sayın Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN’a (Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı) ve değerli Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Amir Bahador TORKAMAN
Ankara, Ağustos 2018

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI SAYFASI

ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL TEMELLER.....	4
2.1 Arkeolojik Sit.....	4
2.2 Taşınamaz Kültür Varlıkları ve Koruma Süreci	8
2.2.1 İran’da arkeolojik sit alanlar ve koruma yaklaşımları	11
2.2.2 İran’da arkeolojik çalışmalar ve gelişimi	17
2.2.3 Dünya’da arkeolojik sit alanlarının koruma yaklaşımları	26
2.3 Arkeolojik Parklar	27
2.3.1 Arkeolojik parkların oluşum süreci	29
2.3.2 Arkeolojik park tasarım kriterleri	32
2.3.3 Uluslararası arkeolojik park örnekleri	36
2.3.3.1 Xanten arkeolojik parkı – Almanya.....	36
2.3.3.2 Petra arkeolojik parkı – Ürdün	46
2.3.3.3 Kaunos arkeolojik parkı – Türkiye.....	50
2.3.3.4 Butrint milli parkı – Arnavutluk.....	53
2.3.3.5 Chersonesos Arkeolojik Parkı – Ukrayna	55
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	57
3.1 Materyal	57
3.2 Yöntem	61
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	63
4.1 Coğrafi Konumu	63
4.2 Ulaşım.....	65
4.3 Tarihsel Gelişim	68

4.4 Doğal Özellikleri.....	98
4.4.1 Topografik ve jeolojik yapı	98
4.4.2 Toprak.....	100
4.4.3 Su varlığı	103
4.4.4 Flora	105
4.4.5 İklim	106
4.5.1.1 Pers sanatı ve mimarisi.....	106
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	112
KAYNAKLAR	121
ÖZGEÇMİŞ.....	125

KISALTMALAR DİZİNİ

ICCROM	International Center for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property- Kùltür Varlığını Koruma ve Restorasyon için Uluslararası Araştırma Merkezi
ICA	The Institute of Classical Archaeology
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
ICHHTO	Iran Cultural Heritage, Handcraft and Tourism Organization
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kùltür Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 Boğaz Hattuşa Arkeolojik Sit Alanının planı	5
Şekil 2.2 Boğaz Hattuşa Arkeolojik Sit Alanının güncel durumu	6
Şekil 2.3 Side Antik Kenti planı	6
Şekil 2.4 Side Antik Kentin güncel durumu	7
Şekil 2.5 İran'daki tarihi kültür varlıklarının koruma sistemi	16
Şekil 2.6 Susa Kentin coğrafi konumu.....	21
Şekil 2.7 Susa Kentin coğrafi konumu.....	21
Şekil 2.8 Şah'ın yolu	22
Şekil 2.9 Susa kentin kalıntıları	23
Şekil 2.10 Susa kentin kalıntıları	24
Şekil 2.11 Shiraz Milli Kütüphanesindeki izleri, Susa kentini ait kalıntıları.....	25
Şekil 2.12 Shiraz Milli Kütüphanesi Müzesi, Susa Kenti'ne ait kalıntılar	25
Şekil 2.13 Traiana kuş bakışı görünümü.....	37
Şekil 2.14 Roma dönemi kent yapıları.....	38
Şekil 2.15 Xaten arkeolojik park'ın maketi	38
Şekil 2.16 Xaten Arkeolojik park'ın Amfiteyatrosu	39
Şekil 2.17 Xaten Arkeolojik park'ın Amfiteyatrosu	40
Şekil 2.18 Xaten Arkeolojik parkı	40
Şekil 2.19 Xaten Arkeolojik park'ın Kent surları	41
Şekil 2.20 Xaten Arkeolojik Park alanında yapılan etkinlikler.....	41
Şekil 2.21 Xaten Arkeolojik park'ın Konaklama alanı	42
Şekil 2.22 Xaten Arkeolojik park'ın Kazı sonucunda ortaya çıkarılan tapınak ve APX firması tarafından inşası tamamlanan tapınak	42
Şekil 2.23 Xaten Arkeolojik Liman tapınağı kolonları	43
Şekil 2.24 Xaten Arkeolojik park'ta yeniden inşa edilen hamam.....	43
Şekil 2.25 Xaten Arkeolojik park içerisindeki Roma Hamamı'nın maketi	44
Şekil 2.26 Mini botanik park.....	45
Şekil 2.27 Arkeolojik park kapsamında bitki kullanımı	45
Şekil 2.28 Petra arkeolojik park planı	47
Şekil 2.29 Petra Arkeolojik Park, Al Siq ve Al Khazneh	48

Şekil 2.30 Ürdün petra Kral mezarları	49
Şekil 2.31 Petra arkeolojik park Antik Kent Tiyatrosu.....	49
Şekil 2.32 Kaunos Antik Kenti teraslar grubu	51
Şekil 2.33 Palaestra terası kapısı.....	52
Şekil 2.34 Tiyatro ve yeniden yapılan basamakları	52
Şekil 2.35 Butrint Milli Parkı.....	53
Şekil 2.36 Butrint milli park'ın Tiyatro sahnesi	54
Şekil 2.37 Chersonesos antik kent kalıntıları.....	55
Şekil 2.38 Chersonesos antik kenti	56
Şekil 2.39 Chersonesos antik kenti	56
Şekil 3.1 Shiraz Kenti yerleşim planı.....	58
Şekil 3.2 Shiraz Kenti konumu	58
Şekil 3.3 Persepolis Antik Kent'in yakın çevresi	59
Şekil 3.4 Shiraz Kenti ve Persepolis Antik Kent'in uydu görüntüsü.....	59
Şekil 3.5 Marvdasht ilçesi ve Persepolis Antik Kent'in uydu görüntüsü	60
Şekil 3.6 Persepolis Antik Kent'in alan sınırları.....	60
Şekil 4.1 Shiraz Kenti coğrafi konumu	63
Şekil 4.2 Persepolis Antik Kent'in coğrafi konumu	64
Şekil 4.3 Persepolis Antik Kent'in coğrafi konumu	64
Şekil 4.4 Persepolis Antik Kenti erişimi	65
Şekil 4.5 Persepolis Antik Kent'in diğer kentlere uzaklığı.....	66
Şekil 4.6 Persepolis Antik Kenti'nin Shiraza'a ulaşımı.....	66
Şekil 4.7 Persepolis Antik Kenti ve yakın çevresindeki yollar	67
Şekil 4.8 Persepolis Antik Kenti ve Marvdasht ilçesi.....	67
Şekil 4.9 Pers İmparatorluğu'nun sınırları	68
Şekil 4.10 Persepolis Antik Kent'in yerleşim planı	70
Şekil 4.11 Persepolis Antik Kent'in uydu görüntüsü.....	70
Şekil 4.11 Persepolis Antik Kent'in yerleşim planı	71
Şekil 4.12 Daryush'un düşmanın üzerine bastığı ve kabartmanın ortasında Tanrı Ahura Mazda'nın olduğu 'Behistun Yazıtı	72
Şekil 4.13 Persepolis rekonstrüksiyon çizimi	73
Şekil 4.14 Elçiler ve muhafızları.....	74

Şekil 4.15 Merdivenler ve Lamassu figürleri.....	76
Şekil 4.16 Apadana ve Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri	76
Şekil 4.17 Apadana ve Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri	77
Şekil 4.18 Daryush'un Sarayı rekonstrüksiyon çizimi.....	77
Şekil 4.19 Krala şemsiye tutanlar.....	78
Şekil 4.20 Persepolis sütun başlıkları.....	79
Şekil 4.21 Pesepolis antik kent'in Saray kalıntıları	80
Şekil 4.22 Pesepolis Antik kent'in Saray kalıntıları	80
Şekil 4.23 Persepolis Sarayı rekonstrüksiyon çizimi	81
Şekil 4.24 Persepolis kent planı	82
Şekil 4.25 Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri	83
Şekil 4.26 Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri	83
Şekil 4.27 Persepolis Antik Kent'in Melal Sarayı	84
Şekil 4.28 Melal Sarayı rekonstrüksiyon çizimi	85
Şekil 4.29 Melal Sarayı sütun başlıkları	86
Şekil 4.30 Melal Sarayı rekonstrüksiyon çizimi	87
Şekil 4.31 Melal Sarayı güncel durumu.....	87
Şekil 4.32 Melal Saray'dan kalan sütun başlıkları.....	88
Şekil 4.33 Apadana Sarayı aslan başlı sütun başlığı	89
Şekil 4.34 Apadana Sarayı	90
Şekil 4.35 Apadana Sarayı merdivenleri.....	91
Şekil 4.36 Apadana Sarayı rekonstrüksiyon çizimi	92
Şekil 4.37 Techra Sarayı	93
Şekil 4.38 Hazine Sarayı	94
Şekil 4.39 Naghshe Rostam kaya mezarları.....	95
Şekil 4.40 Naghshe Rostam "Birinci Ardeshir'in mezarı	96
Şekil 4.41 Naghshe Rostam yerleşim planı	96
Şekil 4.42 Zerdüşt Kabesi ve Daryushun mezarı	97
Şekil 4.43 Zerdüşt Kabesi	98
Şekil 4.44 Kebir Çölü ve Lut Çölü.....	99
Şekil 4.45 İran harısaı ve kentleri	100
Şekil 4.46 Shiraz Kenti ilçeleri	101

Şekil 4.47 İran'nin dağ ve yükseklik alanları.....	101
Şekil 4.48 Shiraz Kenti'n çevresindeki yamaçlar	103
Şekil 4.49 Korush'un mezarı	108
Şekil 4.50 Korush'un mezar planı	109
Şekil 5.1 Persepolis Antik Kent içindeki oluşan su birikintileri	116
Şekil 5.2 Persepolis Antik Kent içindeki oluşan su birikintileri	117
Şekil 5.3 Persepolis Antik Kenti koruyucu çatılar	117
Şekil 5.4 Persepolis Antik Kenti koruyucu çatılar	118
Şekil 5.5 Persepolis Antik kentin bugünkü durumu	119

1. GİRİŞ

Arkeolojik alanlar taşıdığı insan yaşamına ilişkin izler ile geçmişin önemli bilgi kaynaklarıdır. Tarihi süreç içinde yok olan toplumların yaşam biçimlerine yönelik bilgiler barındıran bu alanlar, tarih bilimine bulgular sağlamanın yanı sıra önemli kültürel değerlere sahip olup, insanlığın ortak mirası olarak görülen uluslararası düzeyde öneme sahip alanlar olarak nitelendirilmektedirler. Ancak bugün arkeolojik alanlar sağladıkları eğitim, kültür ve rekreasyonel kullanımların yanı sıra ekonomik gelir fırsatı olarak baskı altında alanlardır. Bu sebeple kendisini yenileme şansı olmayan bu sınırlı kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması koruma yaklaşımları ile mümkün olabilmektedir. Bu kapsamda arkeolojik alanların fiziki sınırlarının çizilerek korumaya alınmasına yönelik çalışmalar “arkeolojik sit” kavramını ortaya çıkarmıştır. Böylece yönergelerde doğal ve kültürel özelliklerine göre farklı kategorilere ayrılan arkeolojik alanlarda ilgili kategoriye özgü koruma yaklaşımları benimsenmektedir. Konunun hassasiyeti ve önemi göz önüne alındığında arkeolojik siteleri korumaya yönelik uluslararası yönerge ve sözleşmelerin oluşmasının kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. 1954 yılında Avrupa Kültür Sözleşmesi, 1956 yılında UNESCO tarafından hazırlanan Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararları, 1964 yılı Venedik Tüzüğü, 1990 yılında ICOMOS tarafından hazırlanan Arkeolojik Mirasın Yönetimi, 1992 yılında yeniden güncellenen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 2008 yılında ICOMOS tarafından hazırlanan Kültürel Miras Alanlarının Tanıtılması ve Sergilenmesi başlıklı rapor bu bağlamda verilebilecek örneklerdir. Öte yandan son yıllarda arkeolojik sit alanlarında sergileme işlevinin yanı sıra eğitim ve rekreasyon işlevlerinin de olduğu “arkeolojik park” kavramı gündeme gelmektedir. Arkeolojik siteleri canlandırma stratejisi olarak ortaya çıkan kavram koruma yaklaşımına uygun planlama, tasarım ve yönetim ilkeleriyle arkeolojik alanların daha ilgi çekici konuma ulaşmasını hedeflemektedir böylece tarih bilinci ve kültürel belleğin oluşmasına katkı sağlanması planlanmaktadır. Bu bağlamda tez kapsamında Persopolis Arkeolojik Sit Alanı’nın tarihi süreç içindeki gelişiminin ve değişiminin ortaya konması ve güncel kullanımlar doğrultusunda antik kentin arkeolojik park kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Persopolis Antik Kenti bugüne kadar mimari özelliklerini koruyarak özgün kimliği ile öne çıkan ve UNESCO Dünya Kültür Mirası

Listesi'nde yer alan bir arkeolojik sit alanıdır. İnsanlık tarihinde ilk olarak insan haklarının gündeme geldiği ve yazıldığı ‘‘Pers İmparatorluğu’’nun başkenti olan ‘‘Persepolis’’ önemli bir kültür mirasıdır. Etkin olduğu dönemde evrensel olarak Dünya görüşü benimsenmiş ve sosyal yaşam belli kurallara tabi olmuştur. Sahip olduğu kentsel doku özellikleri ve mimari niteliği, yerleşimin özelliğini artırmaktadır. Persepolis Antik Kenti M.Ö. 550 yılında inşa edilmiş ve farklı toplumlar ile yapılan savaşlar sonucunda zaman zaman istilalara ve yağmalamalara maruz kalmış, tahrip edilmiş ve yerleşiminin bir bölümü bugüne ulaşamamıştır. Yerleşiminin oluşumunu ve inşa süreci 150 yıl sürmüş, bu süreç ‘‘Daryush’’ zamanında başlamış, ‘‘Khashayar Şah’’ zamanında devam etmiş ‘‘Ardeşir Sah’’ döneminde tamamlanmıştır. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 1979 yılında girmiş olan Persopolis, bu önemine rağmen gerektiği düzeyde korunamamaktadır. Alanda hızlı bir tahribat olduğundan yerleşime ilişkin bazı taşınabilir kültür varlıkları müzelerde korunmaktadır. Bu nitelikleri ile sit alanının rehabilite edilerek bir kültür miras alanı olarak gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

Shiraz Kenti'nin kuzey doğusunda yer alan Persopolis Antik Kenti'nin temelleri M.Ö. 512 yılında büyük Daryush' un emri ile atılmış ve inşası Ardeşir zamanında tamamlanmıştır. Persopolis konum olarak Merdeşt Dağları' nın eteklerinde ve Shiraz Kenti'ne 60 km uzaklıkta yer almaktadır. Persopolis Dünya'nın en büyük imparatorluk'larından biri olan Pers İmparatorluğu'na başkent olmuş, 2500 yıllık bir tarihi niteliğe sahip bir sit alanıdır. Yunanistan üzerinden sefere gelen İskender Meghduni Persopolis'i ateşe vermiştir, bu tarihten sonra yerleşim ile ilgili bilgiler kesin olmayıp farklı kaynaklardan, arkeolojik kazılar sonucu elde edilen veriler doğrultusunda yerleşim ile ilgili bilgi edinilmektedir. Diğer bir adı ‘‘Takhte jamshid’’ olan Persopolis Kenti Dünya Miras Listesinde 114. Sırada yer almaktadır. Bu araştırma ile Persepolis Antik Kenti'nin Dünya ölçeğinde tanıtımı da sağlanacak ve benzer çalışmalara örnek oluşturulacaktır. Alan için geliştirilerek arkeolojik park yaklaşımı ile arkeolojik sitlerin sürdürülebilirliği doğrultusunda benzer alanlara örnek bir uygulama gerçekleştirilecektir.

Tezin ilk bölümü olan bu kısımda; araştırmanın kapsamı, amacı ve önemine ilişkin açıklamalar verilmiştir. Ayrıca tanıtıcı kısa açıklamalarla tez kapsamında irdelenen Persopolis Antik Kenti'ne ilişkin bazı bilgiler de özetlenmiştir.

İkinci bölümde; araştırmaya kuramsal temel oluşturacak konu başlıkları çerçevesinde gerçekleştirilen literatür taraması yer almaktadır. Bu kapsamda öncelikle sit türleri ve bu türlerin yönetimine yönelik uygulanan yasa ve yönetmelikler irdelenmiştir. Ardından arkeolojik parkların oluşum süreci ve tasarım kriterleri tanımlanıp, dünya ölçeğinde bazı örneklerle yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; araştırma kapsamında kullanılan materyaller ve uygulanan yöntem hakkında detaylı bilgilendirme yapılmıştır.

Dördüncü bölümde; araştırmada elde edilen bulgulara değinilmektedir. Bu bağlamda çalışma alanının iklim, topoğrafya gibi doğal özellikleriyle ulaşım, sosyo-ekonomik yapı gibi kültürel özellikleri yer almaktadır. Ayrıca Pers sanatına ve mimarisine yönelik çıkarımlar da bu kısımda bulunmaktadır.

Son bölümde ise araştırmanın sonucu olarak Persopolis Antik Kenti'nin arkeolojik park olarak kurgulanmasında tespit edilen eksiklikler ve bu doğrultuda geliştirilen öneriler yer almaktadır.

2. KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde araştırma kapsamında kuramsal temel oluşturacak kavramlar ve tanımlara yer verilmiş; yanı sıra türleri ve türlere yönelik koruma yöntem ve yaklaşımları irdelenmiştir. Ayrıca araştırmaya temel oluşturacak arkeolojik sit ve arkeolojik parklara yönelik detaylı literatür araştırması gerçekleştirilmiştir.

2.1 Arkeolojik Sit

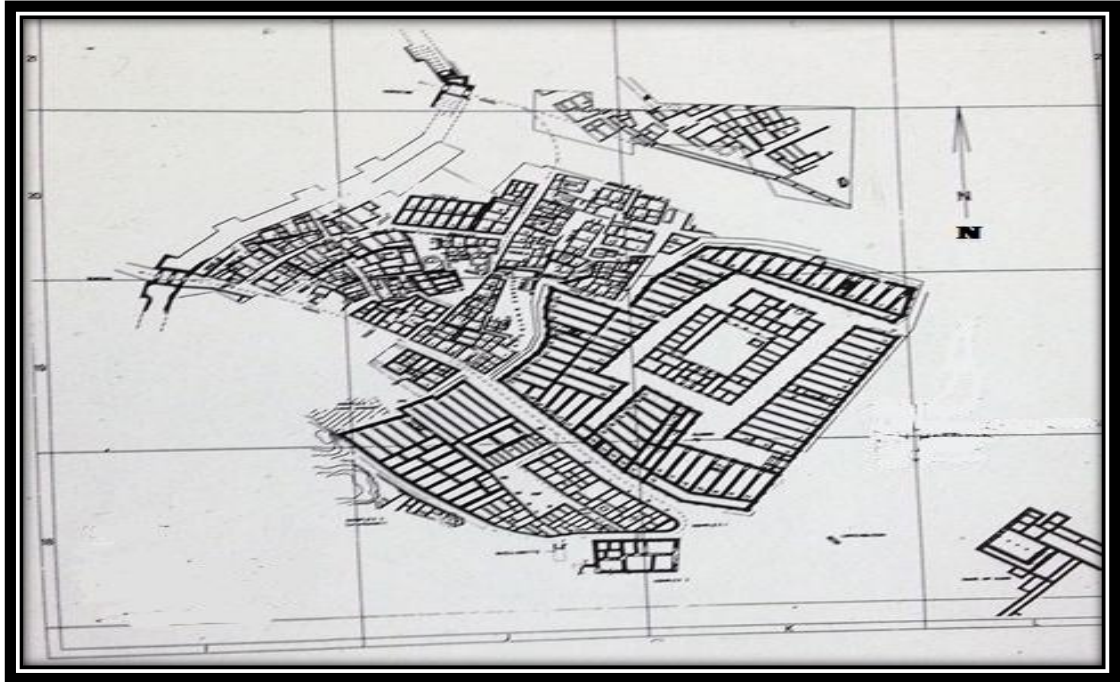
Arkeolojik sitin korunması ve yönetimi kapsamında ICAHM tarafından 1990 yılında hazırlanan ve ICOMOS Genel Kurulu tarafından onaylanarak kabul edilen tüzüğün, 1. maddesinde arkeolojik miras; temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen, insan varlığının her tür izini, her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terkedilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlar ile ilgili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi kapsayan maddi miras olarak tanımlanmıştır. Arkeolojik miras tanımında yer alan sit sözcüğü, mirasın yalnızca yapı ölçeğinde değil bulunduğu bölgeyi kapsayan geniş bir kavram olduğunu da göstermektedir (Tuna 2016). Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanununda arkeolojik sit, “insanlığın varoluşundan bugüne kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar” olarak tanımlanmıştır (Tuna 2016). Arkeolojik mirasın hassas ve yenilenemeyen bir kültürel kaynak olması sebebi ile koruma politikalarının belirlenmesi ve bu politikaların ulusal, uluslararası, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikaları ile bütünleşmesi gerekmektedir. Koruma ve kullanım koşulları açısından arkeolojik sitler derecelendirilmiştir:

I.Derece arkeolojik sit; Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlar olarak tanımlanmaktadır. mutlak surette korunacak olan alanlardır. Koruma kurulunun kararı ile zorunlu altyapı çalışmaları dışında kullanımın olmadığı, yalnızca bilimsel çalışmalar ve kazıların yapılabildiği, imar planlarında da aynen korunacak olan değerli kültürel miras alanlarıdır (Görmüş 2012).

I. derece arkeolojik sitler belirlenirken, çeşitli medeniyetlerin yaşantılarını yansıtan, tarih öncesinden bugüne kadar gelen kent kalıntıları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardan olması gerekmektedir (Dönertaş 2014).

II.Derece arkeolojik sit; koruma ve kullanım koşullarının koruma kurulu tarafından belirlendiği, korunması gereken, koruma amaçlı bilimsel çalışmalar haricinde aynen korunacak alanlardır (Tandoğan 2011).

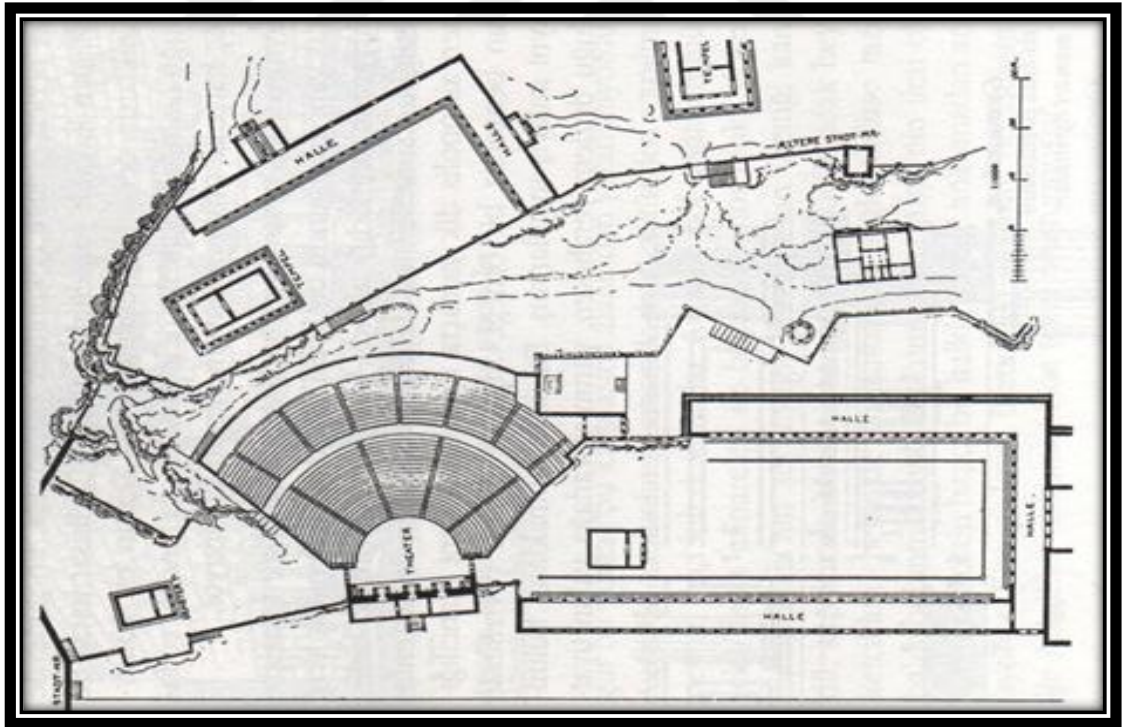
II. derece arkeolojik sitler belirlenirken çeşitli medeniyetlerin yaşantılarını yansıtan, tarih öncesinden günümüze kadar gelen kent kalıntıları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olması ancak I. Derece Arkeolojik Sitler kadar yoğun kültür varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardan olması gerekmektedir. Çorum ilçesinde yer alan Boğazköy Hattuşa Arkeolojik Sit alanı (Şekil 2.1) ve Antalya ilçesindeki Side Antik kenti (Şekil 2.3) I. Derece arkeolojik sit alanı olarak bilinmektedir.

Şekil 2.1 Boğaz Hattuşa Arkeolojik Sit Alanının planı (Anonymous 2018f)

Şekil 2.2 Boğaz Hattuşa Arkeolojik Sit Alanının güncel durumu (Anonymous 2018e)

Şekil 2.3 Side Antik Kenti planı (Anonymous 2018f)

Şekil 2.4 Side Antik Kentin güncel durumu (Anonymous 2018b)

III.Derece arkeolojik sit; koruma kullanım kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere açık olan arkeoloji alanlardır (Tandoğan 2011). III. derece arkeolojik sitler ise ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olması veya I. ya da II. derece arkeolojik sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında kamu yararı olan alanlardan olması gerekmektedir (Dönertaş 2014). Arkeolojik sitler, yenilenemeyen kültürel kaynaklardır; tüm insanlığa ait geçmişten bugüne yaşamış olan medeniyetlerin duygu ve düşüncelerini yansıtan, toplumun anıtsal kültürel mirasıdır. Bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve geleceğe aktarılmasında koruma önemli bir unsurdur. Koruma kavramında ilk girişim, anıtsal yapıların tarihsel kimliklerine saygı gösterilmesi gerekliliği ve anıt eserlerin çevresi ile birlikte ele alınması düşüncesini vurgulayan,1931 yılında kabul edilen Atina Tüzüğü'dür (Tuna 2016). Madran ve Özgönül'e (2005) göre, kentsel alan dışında bulunan arkeolojik sit alanlarının kent içinde yer alanlara göre oldukça farklı sorunları vardır. Bu farklılığın nedenlerinin başında bu alanların bir yerleşmeye konu olmaması ve farklı etkiler sonucu bozulma ve yok olmaya karşı çok duyarlı olması gelir. Sorunların köken ve göstergeleri araştırıldığında değişik başlıklar ortaya çıkmaktadır; planlamadan kaynaklanan sorunlar, topografik yapıdan kaynaklanan sorunlar, atmosfer koşullarından kaynaklanan

sorunlar, insan kökenli sorunlar, altyapı projelerinden kaynaklanan sorunlar (Görmüş 2012).

2.2 Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Koruma Süreci

Koruma yaklaşımları varlığın taşıdığı nitelikle doğrudan ilişkilidir. Esasen varlıkların tanımları da bu kapsamı belirtmektedir. Bu bağlamda söz konusu tanımlar şu şekildedir (Dönertaş 2014) . Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

- Tabiat varlıkları; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.
- Sit; tarih öncesinden bugüne kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır Kültür varlıkları sahip oldukları tarihi, sanatsal, belgesel, eğitsel, işlevsel ve ekonomik değerleri nedeni ile korunmalıdır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının geleceğin yaratılmasında en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi yaşamsal bir zorunluluktur. Kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için ulusların kültürel kimliklerini korumaları ve bunları yeni yaşam çevreleriyle entegre etmeleri önemlidir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için bu alanların zarar görmeden kullanılması, kamu yararı gözetilerek koruma-kullanma dengesinin sağlanması gerekmektedir (Tuna 2014).

Tüm bu koruma ve yönetimin oluşturulabilmesi için öncelikle tescil işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tescili konusunda, karar verme yetkisi tamamen Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarında bulunmaktadır. Devletin imkanları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenerek koruma bölge kurullarınca tescil edilmektedir. Örneğin; bir yapının sadece 19. yy veya öncesinde yapılmış olması onun taşınmaz kültür varlığı olarak tescili için yeterli değildir. Taşınmazın 19. yy'dan önce yapılmış olmakla beraber, ait olduğu kültürün özelliklerini yansıtan ve bir örnek teşkil eden durumda olması gerekmektedir. Ayrıca örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan tüm eserlerin tescili zorunlu değildir. Eğer koruma bölge kurulları bu tür eserlerden yeteri kadar korumaya alındığına kanaat getirirse, söz konusu eserlerden bazılarının korumaya alınmasına gerek görmeyebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde maddi kaynakların yetersizliği, konu hakkındaki genel bilgi eksikliği ve duyarsızlık sebebiyle kültür ve tabiat varlıklarının korunması geri planda kalabilmektedir. Bir taşınmazın kültür varlığı sayılabilmesi için, sosyal yaşama konu olmuş maddi ya da manevi bir değer taşıması gerekmektedir. Bu değerleri ortaya çıkaracak olan ise tarih, ilahiyat, sosyoloji, arkeoloji, sanat tarihi gibi bilim dallarıdır. Buna göre, 20. yy'da inşa edilmiş mimari açıdan çok sayıda örneği bulunan ve herhangi farklı bir özellik taşımayan yapılardan bazıları, tarihi bir olaya ev sahipliği yaptığı veya dini açıdan değer verildiği için taşınmaz kültür varlığı niteliği taşımaktadır. Tarih öncesi veya tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bir değeri bulunan veya sosyal yaşama konu olmuş taşınmaz varlıklarının aynı zamanda bilimsel ve kültürel açıdan bir özgünlüğünün bulunması gerekmektedir. Eğer bir taşınmaz her yerde bulunabilir nitelikte ise orada özgünlükten bahsetmek mümkün değildir. Yapısı, mimarisi, süslemesi vb. bir özelliğiyle taşınmazı diğerlerinden ayıran onu farklı kılan bir biteliğinin bulunması gerekmektedir. Özgünlüğü tüm tarihi devirler içinde değil, taşınmazın inşa edildiği zaman dilimi içinde değerlendirmek gerekmektedir (Görmüş 2012). Taşınmaz kültür varlıklarının korunması her zaman insanlığın ortak hedefi olmuştur. Koruma ise ancak geliştirme ve değerlendirme olguları ile bütünleştğinde sağlanabilmektedir. Koruma planlamasında ilk aşama tespit ve tescildir. Doğal ve kültürel değerlerin tespiti ile kimliklerine ilişkin belgelerin hazırlanması, kültür

envanterinin çıkarılması için bir zorunluluktur. Doğal ve kültürel varlıklara ilişkin olarak çıkarılan bilgiler; hızla bozulan, nitelik değiştiren ve yok olan korunması gerekli çevreye ait belgesel değerlerdir. Bu değerlerin halka tanıtılmasında, benimsetilmesinde ve buna dayalı olarak koruma kültürünün oluşturulmasında tespit çalışmaları sonucunda hazırlanan belgeler önemli bir görev üstlenmektedir. Koruma programında uygulama önceliğini göz önünde tutularak maddi, teknik ve personel olanaklarının en rasyonel bir biçimde kullanılması önemli bir husustur. Koruma planı aracılığı ile korunması ve değerlendirilmesi amaçlanan çevrenin tarihi, işlevsel ve mimari değerlerinin doğru analizi uygulanabilir koruma planları yapabilmenin ana koşullarındandır. korunması gerekli kültür veya tabiat varlığı olarak nitelendirilecek yapı grubu veya alanların tanımının yapılmasında ve sunulmasında herkes tarafından benimsenmiş ortak dilin kullanılmaması bugün karşımıza önemli bir sorun olarak çıkmaktadır. Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin hazırlanan belgelerde ortak bir terminolojinin henüz tam anlamı ile oluşmamış olması ve kültür varlığını değerlendirmede kullanılan kriterlerdeki doğruluk ve objektiflik oranının istenen seviyeye ulaşamamış olmasından dolayı oluşan somut örnekler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurullarında konuların değerlendirilmesi esnasında görülmektedir. Doğal ve kültürel değerlerinin tanımları ile koruma terminolojisinin tekrar ele alınarak ortak bir dil oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerin de çok yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Koruma sürecinde yasa ve yönetmelikler kadar teknik boyut, önemli rol oynamaktadır. Arkeolojik yapı kalıntıları çoğunlukla çok hassas bir yapıda, kolayca yok olabilecek bir durumdadır. Bilimsel kazılar sonucu ortaya çıkartılan arkeolojik kalıntıların temel yapı maddesine göre en uygun yöntemlerle sağlamlaştırılarak korunması ve sergilenmesi ve kalıntıya yapılacak müdahalelerin deneyimli uzmanlar tarafından gerçekleştirilmesinin sağlanması gerekmektedir (Dönertaş 2014).

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılan kalıntıların, kültür tarihi içindeki konumlarının ortaya konması ve bu eserlerin sergilendikleri eş zamanlı bir projeye yerleştirilmesi ana temayı oluşturmaktadır. Bu amaçlardan biri de, arkeolojik alanları düzenlemek için uygun ve doğal bir genel tasarım sağlamak olmalıdır. Başarılı bir kazı projesinde

stratejik planlama ve süreç boyunca koordinasyon çok önemlidir. Uzmanların ve yapacakları çalışmaların doğru yönlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle koordinasyonu sağlayacak yöneticilerin doğru zamanda doğru kararları vermeleri gerekmektedir (Görmüş 2012).

Sonuç olarak, arkeolojik alanların tarih öncesi devirlerden bugüne kadar farklı insan topluluklarına ev sahipliği yapan ve bu topluluklara ait kalıntıları, eserleri bünyesinde barındıran zengin bir mirasa sahip alanlar olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Kazılarda ortaya çıkarılan eserlerden bazıları bilim adamlarının insanlık tarihi ile ilgili yargılarını yeniden gözden geçirmelerine neden olabilecek derecede önemli olmaktadır (Lloyd 2003). Fakat büyük çoğunluğu henüz toprak altından çıkarılmayı bekleyen bu eserler için gerekli bilimsel araştırmalar ve kazılar başlatılıncaya kadar tahrip olmasının önlenmesi adına bulundukları yerde korumaya alınmaları gerekmektedir. Bu kapsamda gerek barındırdıkları kültürel miras gerekse ender bulunan güzellikleri dolayısıyla taşınmazlara yönelik koruma çabaları “sit” kavramı ortaya çıkmıştır. Sit, tek yapı ölçeğindeki tek bir parsel için değil, daha geniş bir arazi parçasını, yani birçok yapı ya da yapı grubunun yer aldığı alanı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ayrıca özgün nitelikleri bulunan bu alanların bozulmaması için bir bütün halinde korunması gereklidir. Bu niteliklerin oluşumu kendiliğinden olabileceği gibi insan katkısı ile de oluşabilmektedir (Anonim 2011i).

2.2.1 İran’da arkeolojik sit alanlar ve koruma yaklaşımları

İslamiyet öncesi ve sonrası tarihi eserlerin onarımı ve korunması İran halkı için büyük önem taşımaktadır. Geçmiş devirlerden bugüne kadar tahribe uğramış, mevcut ve kullanılan bir çok kültür varlığı ve doku bunun açık bir göstergesidir. İran genelinde savaş ve doğal afetler dışında kültürel değerler tahribe uğramamıştır. İran’daki kentler organik olarak geliştiği için tarihi dokularda organik bir yapıya sahiptir. Kentlerin yaşam kaynağı olan tarihi dokular; dinamizmini koruyarak asırlar boyunca ticaret, iktidar ve din etkenlerini bir arada korumayı başarmış alanlardır (Dönertaş 2014).

Kaçar döneminin sonlarına doğru ve özellikle Pehlevi döneminin başlarında (1900-

1925) orta doğuyu büyük ölçüde etkileyen batı yaşam tarzı, tarihi dokuları da etkilemiştir ve bu dönemlerde tarihi dokuların organik niteliği göz ardı edilerek, tarihi dokular batı standartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu süreç çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İran’da koruma ve restorasyon tarihi altı ana döneme ayrılmaktadır (Alizadeh 2004):

- 20.yy Öncesi Klasik Dönem
- Kaçar dönemi sonu ve Pehlevi Dönemi başlangıç yılları (1900-1925)
- 1925-1930 yılları arası dönem
- 1930-1970 yılları arası dönem
- 1970-1980 yılları arası dönem
- 1980 devriminden sonrası dönem

• 20.Yüzyıl Öncesi Dönem

20. Yüzyıl öncesi klasik dönemde akademik olarak onarım ve koruma ilkeleri olmadığından, tarihi dokuları koruma amaçlı çalışmalar, dönemin mimarları tarafından geleneksel yöntemlerle yapılmaktaydı (Alizadeh 2004). Dönemin koruma çalışmaları genellikle dini yapılar ve hükümet yapıları ile sınırlı kalmış ve İran’da tarihi dokular genellikle dini yapıların çevresinde yer aldıkları için bu dini yapılar bugüne kadar ayakta kalmayı başarmışlardır. İsfahan, Maşhad ve Tebriz gibi kentlerin tarihi dokularında bu özellikleri görmek olasıdır. İzleyen dönemde İran’da ilk olarak Tebriz, İsfahan ve Urmiye gibi şehirlerin kent dokusu haritalanmıştır. Bu çalışmaları İran’ın tarihi dokusunun ilk görsel verileri olarak da değerlendirmek olasıdır (Habibi 2005).

• Kaçar dönemi’nin sonu ve Pehlevi dönemi’nin başlangıç yılları (1900-1925)

Batı modernizminin Ortadoğu’ya ulaşması ile birlikte tarihi dokularda önemli değişiklikler olmuştur. Güncel gelişmeler kapsamında tarihi doku tahrip edilerek kent

içinde yeni caddeler ve meydanlar yapılmıştır. Parçalanarak küçük adalar haline getirilen çoğu kentin tarihi dokusu, işlev ve önemini yitirmiştir. Rıza Şah döneminde tarihi çevre koruma gerileme dönemine girmiştir. 1917’de Din ve Vakıflar Bakanlığı toplantısı sonucu, Antikalar İdaresi’nin kurulmasına karar verilmiş ve bu kurum ile birlikte hükümet resmen koruma işini üstlenmiştir. İran’ın ilk milli arkeoloji müzesi 1919 yılında kurulmuş ve ülkenin kültürel ve tarihi olgularının resmi şekilde kayıt altına alınması ve korunmasında ilk adım 1922 yılında Milli Eserler Kurulu’nun oluşmasıyla atılmış Rıza Şah 1924’de bu kurumun yönetimini bireysel olarak yönlendirmiştir (Alizadeh 2004).

● 1925-1930 Dönemi

Bu dönemde İran’da, batının şehircilik standartlarına uyum sağlamak amacı ile oluşturulan yeni yapılar ve meydan, çarşı, medrese, hamam, kervansaray gibi tarihi elemanların tahribe uğraması nedeniyle bu dönem İran’ın tarihi dokuları büyük ölçüde zarar görmüştür. Birinci Pehlevi Dönem’inde tarihi dokuların onarım ve korunması arka planda kalmış ve münferit binaların korunması ön planda tutulmuştur. Böylece tarihi dokular değerlerini yitirmeye başlamışlardır.

1926’da Philadelphia kentinde Prof.Artur Pop tarafından ilk kez İran sanat ve arkeoloji semineri gerçekleştirilmiştir (Kültürel ve Miras Bakanlığının Kanunları, Yönetmelikleri ve Genelgeleri, 2008). 1929’da ülkenin ilk tescilli takültür varlıkları listesi Prof.Gedar tarafından hazırlanmıştır (Alizadeh 2004).

● 1930-1970 Dönemi

Bu dönemde kültür varlıklarının korunmasına ilişkin koruma ve onarım yasası çıkarılmıştır. Genel Arkeoloji İdaresi, 1930 yılında kurulmuş ve kültürel miras alanları ve binaların korunmasına yönelik bir kanuni yasa taslağı önerilmiştir. Yasanın birinci maddesinde, devlet 1830 yılından önce yapılan tüm tarihi değer taşıyan yapıların korunmasında görevlendirilmiştir. Kültür varlıklarının koruma

giderleri 1934 yılına kadar halk tarafından karşılanmıştır. Fakat 1934 yılından itibaren Vakıflar İdaresi'nin kurulmasıyla koruma giderleri devlet tarafından karşılanmaya başlamıştır. 1964 yılında Kültür ve Sanat Bakanlığı'nın kurulmasıyla İran'da koruma ve restorasyon yeni bir sürece girmiş ve bu dönemde batıda yetişmiş olan uzmanların gelmesi ile koruma ve restorasyon çalışmaları bilimsel ve akademik boyutuyla uygulanmaya başlamıştır (Alizadeh 2004).

• 1970-1980 Dönemi

1970 yılında meclisin onay vermesi ile birlikte İran'daki bütün taşınmaz kültür varlıkları ve tarihi kentsel dokuların korunmasıyla ilgili çalışmalar düzenlemek amacıyla Arkeolojik Eserleri Koruma Kurumu kurulmuştur. Bu kurum çalışmalarına, tarihi doku ve eserlerin korunmasıyla ilgili 26 maddelik bir yasayı meclise sunarak başlamıştır. 1980 yılında İran'dan üç milli eser; Tahte Jemshid, Choğazenbil Zigoratı ve İsfahan'daki Nagshe Jehan Meydanı dünya kültürel miras listesinde yer almıştır (Vatandost 2006).

1987 yılında meclisin onaylaması ile Kültür ve Miras Bakanlığı kurulmuştur. 1987 yılından sonra vakıflar gibi koruma ve onarım faaliyeti olan kurumlar ve idareler Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır. 1991 yılında İç İşleri Bakanlığı tarafından tüm belediyelere verilen talimata göre, tarihi dokularda herhangi bir inşaat için çıkarılan ruhsat Kültür Bakanlığı tarafından onay almak zorundadır. 2001 yılında Tahran'da faaliyetlerine başlayan İran İCOMOS organının, İran'daki amaçları iki başlık altında toplanabilir (Vatandost 2006):

- Tarihi binaların ve dokuların akademik olarak araştırılması ve elde eden sonuçların yayınlanması,
- Halkın tarihi dokuların korunmasına yönelik ilgisinin artırılması,

2004'de Meşhet Kentinde Barınma ve Şehircilik Bakanlığı tarafında yapılan toplantının ana başlıklarını aşağıdaki gibi sıralıyabiliriz (Habibi 2005):

İran’da koruma yaklaşımı ve bu korumacı yaklaşıma yönelik yapılan yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerin devletin hangi organları tarafından hangi bilimsel toplantı veya konferanslar sonucu alındığı detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Çalışmaların temel amaçları içerikleri ve yöntemleri bulunmaktadır. Tablo detaylı olarak incelendiğinde İran’da korumacı yaklaşıma yönelik çalışma ve yasal düzenlemelerin belirli zaman aralıklarıyla düzenli bir şekilde gerçekleştiği söylenebilir.

2001’de İran İCOMOS organı Tahran da çalışmaya başlamıştır. Bu organın İran’daki amaçlarını iki başlık altında sıralıyabiliriz (Habibi 2005):

- Kültür varlıklarının arkeolojik çalışmaların ve araştırmaların sonuçlarının yayınlanması,
- Halkın tarihi dokuların korunmasına yönelik ilgisinin arttırılması,

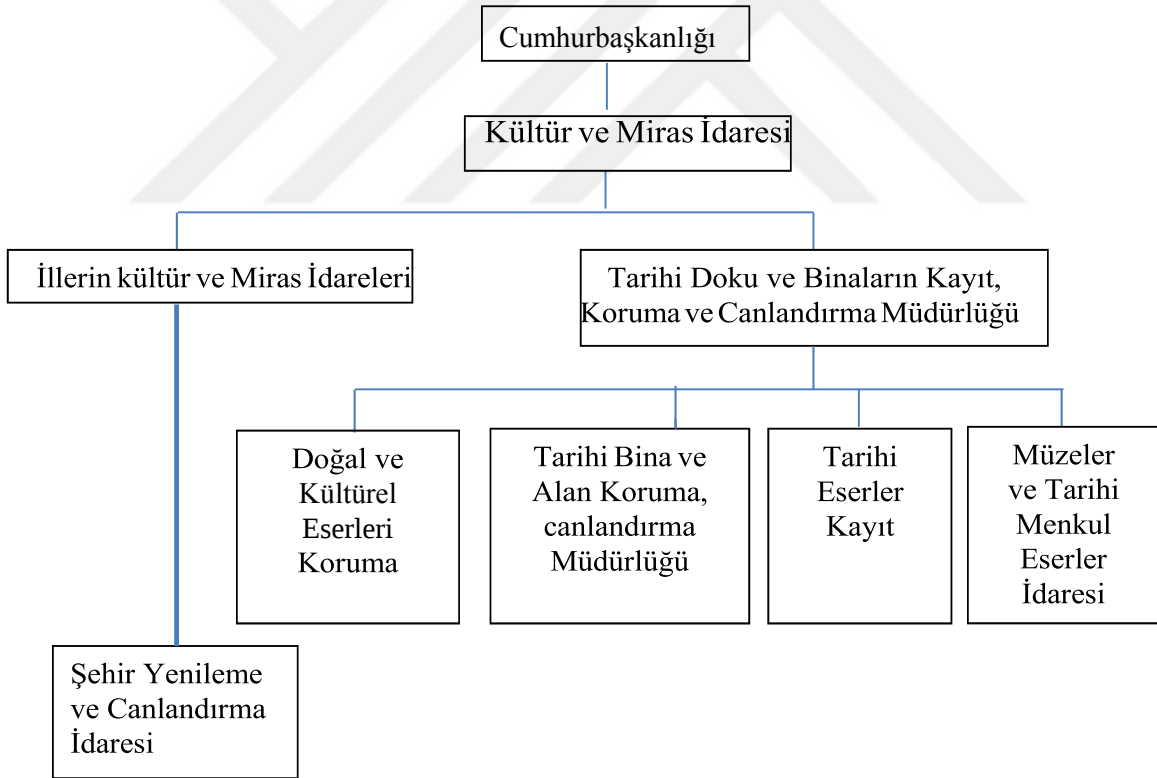
2004’de Shiraz Kentinde Barınma ve Şehircilik Bakanlığı tarafında yapılan toplantının ana başlıklarını aşağıdaki gibi sıralıyabiliriz (Alizadeh 2004):

- Tarihi dokuların özellikleri ve değeri üzerinde tartışılması,
- Tarihi Dokuların gelişimi,
- Tarihi Dokuların kimliği,
- Tarihi Dokularda yaşam kalitesi,
- Tarihi dokuların planlanması korunmasına yönelik yeni yasaların çıkarılması,
- Tarihi dokuların korunmasında halkın katılımının sağlanması.

- **İran’da bugün kültür varlıklarını koruma sistemi**

İran’daki tarihi alanların ve binaların korumasına yönelik yapılan bütün faaliyetler Kültür ve Miras Organı tarafından veya ona bağlı olan idareler ve şirketler tarafından yapılmaktadır. İran’da tarihi eserlerin ve dokuların koruma sistemi

(Vatandost 2006). İran’da koruma yaklaşımı ve bu korumacı yaklaşıma yönelik yapılan yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerin devletin hangi organları tarafından hangi bilimsel toplantı ya da konferanslar sonucu alındığı detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Ayrıca aşağıdaki tabloda bu çalışmaların ana amaçları ve çalışma kapsamaları, yöntemleri yer almaktadır. Kültür ve Miras Organı tarihi doku ve binaların korumasına dair tüm genel yasalar ve yönetmelikleri hazırlayıp uygulanmak üzere, İl Kültür ve Miras İdareleri’ne sevk etmektedir. İl ölçeğindeki koruma amaçlı imar planların hazırlanması her ilin kendi Kültür ve Miras İdaresi tarafından yapılmaktadır. Planların hazırlanmasından sonra uygulama için Şehir Yenileme ve Canlandırma İdaresi’ne sevk edilir ve ihale yapılarak korumada uzman özel şirketlere devredilmektedir. Şehir Yenileme ve Canlandırma İdaresi her şehirdeki kültürel varlıkların koruma projelerinin ihalelerin gerçekleştirmesini ve kontrolünü yapmaktadır.

Şekil 2.5 İran’daki tarihi kültür varlıklarının koruma sistemi (Vatandost 2006)

2.2.2 İran’da arkeolojik çalışmalar ve gelişimi

İran’da ilk kazılar 150 yıl önce Avrupalı bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 100 yıl kadar önce de Tahran Üniversitesi ve Tahran Bastan Müzesi’nin açılması ile birlikte İran’da Arkeoloji bilimi gelişmeye başlamıştır. Ancak arkeoloji bilimi İran’da uzun yıllar geçmesine rağmen hala yeterli düzeyde tanınmamakta ve benimsenmemektedir. Dönemin arkeologlarının farklı görüşleri ve farklı bilgi paylaşımları bu konudaki en büyük etken olmaktadır. İran’da yapılan ilk arkeolojik kazıyı İngiliz bilim adamı W. K. Loftus 1850 yılında Susa’da gerçekleştirmiştir. Susa’daki arkeolojik kazılar halen devam etmektedir. Ancak bu ilk kazı İran’da arkeolojinin bir bilim olarak tanındığı anlamına gelmemektedir. 1895 ve 1900 yılları arasında iki anlaşma ile İran devleti, ülkede yapılacak olan tüm arkeolojik kazılarının iznini sadece Fransızlara vermiş ve bu sayede Fransızlar bu anlaşmayı kullanarak İran’da milli bir arkeoloji politikasının oluşumunu yıllarca engellemiştir. 1900 yılında yapılan Müzefferettin Şah anlaşması ile İran’da arkeolojik kazı izni hakkını 60 sene boyunca Fransa’ya verilmiştir. Bu nedenle de İran’ın eski çağları hakkındaki ilk yazıları Fransız bilim adamları yapmıştır. Fransız arkeologların İran’a ilk seyahatleri 1881 yılında Marcel ve Jane Dieulafoy tarafından gerçekleştirilen geziler ile başlamıştır. Bu geziler 1882-1884 yılları arasında Susa kentindeki ticari kazı ile sonuçlanmıştır. Dieulafoy ve Jacques De Morgan 1897-1912 yılları arasında bu kazıları devam ettirmişlerdir. 1912 yılında ise Roland De Mecquenem Susa’da ki kazı başkanlığını üstlenmiştir. Jacques De Morgan 1889-1902 yıllarında Azarbaycan, Gilan, Teberistan ve Luristan’a yüzey araştırma ekipleri göndermiştir. Daha sonra Joseph Etienne Gautier ve Georges Lampre 1902-1903 yılları arasında Tepe Musiyan’da ticari kazı yapmıştır. Amerika’nın İran devleti üzerindeki baskıları sonucunda ve Arthum Upham Pope, Ernest Emile Herzfeld, Muhammed Ali Furuği ve Teymur Taş’ın göstermiş olduğu çabalar doğrultusunda, İran’ın milli meclisi 1927 yılında, 1900 yılında yapılmış olan anlaşmayı fesh edip “İdareye Kolle Etiga” olarak bir bakanlık oluşturmuştur. Bu bakanlığın kurulması İran’da arkeolojik çalışmaların özgür bir biçimde gerçekleştirilmesinin başlangıcı olmuştur; fakat yine de Fransa’nın baskısı ile Fransız vatandaşı olan Andre Godard bu bakanlığın genel müdürlüğüne atanmıştır. Bu anlamda her ne kadar İran’da bir bakanlık kurulmuş olsa da halen İran’daki arkeolojik kazıları

Fransızlar tarafından yönetilmekte; açık bir şekilde İran'lı arkeologların çalışmaları engellenmektedir, aynı zamanda İran'ın antik yerleşimlerinde ve özellikle Khozistan Bölgesindeki çalışmalar Fransız arkeologlar tarafından gerçekleştirilmekte ve bazı parçalar ülke sınırları dışına taşınarak yurt dışındaki müzelerde İran'daki antik kültürel varlıklar sergilenmiştir. 1937 yılında Kültür Bakanlığına bağlı arkeoloji bürosu ile Tahran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün açılması, İran'lı arkeologların hem kazı yapma hem de yönetsel işler de katkı sağlamalarının başlangıç noktası olmuştur. 1949 yılında Godard'ın emekli olması ile, daha üst düzey yönetime İran'lı yetkililerin ulaşması mümkün olmuştur. Ancak Khozistan'da Ghirsman'ın o kadar güçlü bir etkisi vardı ki, İran'lı müfettişler bölgeye giremez olmuşlardır. 1960 yılında Kültür Bakanlığı tarafından, İngiliz arkeolog Hamilton bakanlığın Arkeoloji bürosu müdürlüğüne tayin edilmiştir (Negehban 1976). Böylece, Godard'tan sonra ortam İran'ın milli arkeolojisinin oluşmasına uygun hale gelmiştir. Bu dönemde İran'ın milli arkeolojisini Temel Yaklaşım (Basic Approach) teorisi etkilemiştir. Böylece arkeologların bir kısmı ulusalcılık hedefleri doğrultusunda görev yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde yabancı arkeologlar içinde en önemli etkiyi Pope yapmıştır. Bu etki özellikle tarihi eserleri koruma kanununda açıkça görülmektedir. Bu kanunla Gacar döneminin tüm kültürel varlıkları İran'ın envanterli tarihi eserlerinin listesinden çıkartılmıştır. Bu uygulama ile Gacar döneminden kalan kalıntılar yurt dışına gönderilmiştir. Pehlevi döneminin Ulusalcılık politikası ise arkeolojiyi kendi hizmetine alarak büyümeye başlamıştır. Böylece de Muhammed Reza Pehlevi Pers Ulusalcılığını desteklemeye ve Ulusalcılığın gelişmesine de yardımcı olmuştur. Muhammed Reza Pehlevi 1971 yılını, Büyük Kurosh'un yılı ilan etmiş ve 2500 yıllık Akhamenid İmparatorluğu'nun kutlamalarının Persepolis'te yapılmasına öncülük etmiştir. Bu dönemde, kraliyet ailesi tarafından arkeoloji ve tarih kitapları Pers kültürünü yücelterek yayınlamıştır. Muhammed Reza Pehlevi bu kutlamalarda sembolik bir şekilde Kurosh'un mezarının önünde durarak kendisini Büyük Kurosh'un veliahtı ilan etmiştir. 1975 yılında ise Şahen Şahi takviminde Kurosh'un kurduğu Akhamenid İmparatorluğu'nun başlangıcı milat olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde Ulusalcılığın etkisi İran arkeolojisinde o kadar yoğun olmuştur ki bazı İran'lı arkeologlar, veriler ve açıklamalar arasındaki derin boşlukları görmeyerek sonuçlara varmış ve bunları yayınlamışlardır. Ancak bugüne kadar bu düşüncelerini ve savlarını ispatlayamamışlardır. Örnek olarak, Marlik kazısında çıkan

buluntular incelendikten sonra, orada yaşayan insanları Amardar ve Ariya kavimleri olarak tanıtmışlar ve bu kavimlerin İ.Ö. 1500-1000 yılları arasında o bölgede yaşadıkları iddia edilmiştir (Alizadeh 2004).

“Cultural Diffisionism” Teorisi ile İran Arkeolojisinde bütün kültür varlıkları bir bölgede oluşmaya ve gelişmeye başlamıştır. Daha sonra ise yayılma aşamasına geçmiştir. Fransızlar İran’lıları, tarihi arkeoloji ile tanıştırap onun sanatsal ruhunu göstermişlerdir. Almanya kültürel politikası ise İran’da “Culture History Cultural Diffisionism” temelinde gelişmiştir. Bu teoriyi İran’da yayan önde gelen isimler ise Ernest Herzfeld ve Erich Schmidt’tir. Almanlardan sonra 1953 yılındaki devrim ile İran’ın kültürel yönetimi Amerikalıların eline geçmiştir. Amerikalılar “Yeni Arkeoloji” ve “antropoloji yaklaşım” kavramlarını ki, Amerika’da daha yeni ortaya çıkmıştır, İran’a getirmediler ve ısrarla “Cultural Diffisionism” ve “Culture History” teorilerini devam ettirmektedirler. Eğer bu yeni kavramlar kabul edilse ve uygulansaydı önceden yapılmış ve yayınlamış pek çok çalışmanın aslında ne kadar değersiz olduğu ortaya çıkacaktır. 1960’ta Thomas Cuyler Young, İran’ın Demir Çağı’nda olan kültürel ve toplumsal değişikliği Ariyai kavimlerinin İran’a gelmeleri ile başladığını bildirmiştir. Sonuç olarak, Demir Çağı’ndaki göç Akhamenid imparatorluğu’nun kurulması ile sonuçlanmıştır. İran Arkeolojisinin teorik açıdan durgun olması sadece “Cultural Diffisionism” teorisinin kullanılması ile ilgili değildir. İran arkeoloji literatürü incelendiğinde, İran’lı arkeologların araştırmalarında sadece kazı buluntularını tarif etmekle yetinip bir arkeolojik sonuca varmaktan kaçındıkları görülmektedir. Bir başka örnek de, Kabe-i Zertušt’te kazı yapan Felndin ve Kost’tan verilebilir. Bu örnek yabancı arkeologların İran’daki buluntuları nasıl tahrip ettiğini ve buluntuları kendi tezlerine uydurabilmek için neler yapabildiklerini çok iyi göstermektedir. Amerikalı olan bu arkeologlar Pazargat’ta Kabe-i Zertust binasının kazısına başlamışlardı. Kazı sırasında görülen hali ile çıkan bina, arkeoloji dünyasına başka bir plan ile sunulmuştur. Bu planda eserin orijinalinde bulunan destek yapılarının kaldırıldığı gözlenmektedir. Elam mimarisine ait olan eserin orijinalindeki dış destek yapıları kaldırılarak, Akhaimenid yapısı gibi bilim dünyasına tanıtılmıştır. Kuzey İran’da Gilan bölgesinde rastlanan birkaç mühür üzerinden Gilan ve Mezopotamya ile ticari ilişkilerin olduğuna dair hüküm verilmiştir. Ancak hüküm verenler nedense eski tarihi kaynaklarla

ilgilenmemişlerdir. İran'ın doğusunda ‘‘Send Penca’’ kültürüne ait bu tipte çok sayıda mühür örnekleri bulunmaktadır (Negahban 1996).

1979 Devriminden sonra 79 yılında gerçekleşen devrimin İran arkeolojisindeki etkileri bugüne kadar incelenmemiştir. Genel olarak, devrimden sonra İran arkeolojisini iki sürece ayırabiliriz: Birinci süreç 1979-1999 yılları arası, ikincisi ise 1999 yılından bugüne kadar olan süreçtir. 1979 yılında yabancılara İran'da arkeoloji araştırmaları için izin verilmemiştir. 1987 yılında Kültür Bakanlığı'nın kuruluşu ile İran Bastan Müzesi'nin yeniden açılması İran arkeolojisindeki 10 senelik durgunluğa son vermiştir. İranlı arkeologlar batı arkeologların araştırmalarına ve projelerine başlamışlardır. 1994 yılında gerçekleştirilen Susa Sempozyumu İran'da özgür arkeolojinin yükseliş noktası olmuştur. Ancak yapılan çabalar ve arkeoloji projelerinin yayılışına rağmen belirli bir politika olmaması, ayrıca ‘‘Cultural Diffisionism’’ ve ‘‘Culture History’’ teorilerinin devam etmesi İran'ın milli arkeolojisini oluşturamamasına neden olmaktadır. 1977 yılında bir değişiklik ile yabancılara İran'da arkeoloji araştırmaları için izin verilmiştir. Böylece 1999 yılında tekrardan yabancı arkeologlar yoğun olarak İran'da arkeoloji araştırmalarına başlamışlardır (Falamaki 2009).

Susa;

Susa, aynı zamanda Farsça adı ile Shush, Yunan Susiane, modern Shush, Elam (Susiana) başkenti ve Pers İmparatorluğunun idari başkenti olarak da adlandırmaktadır. İran'ın Khuzistan bölgesindeki Karkheh (Choaspes) nehri kıyısındaki Zagros Dağları'nın eteğinde yer almaktadır (Anonymous 2018k) (Şekil 2.6-2.8).

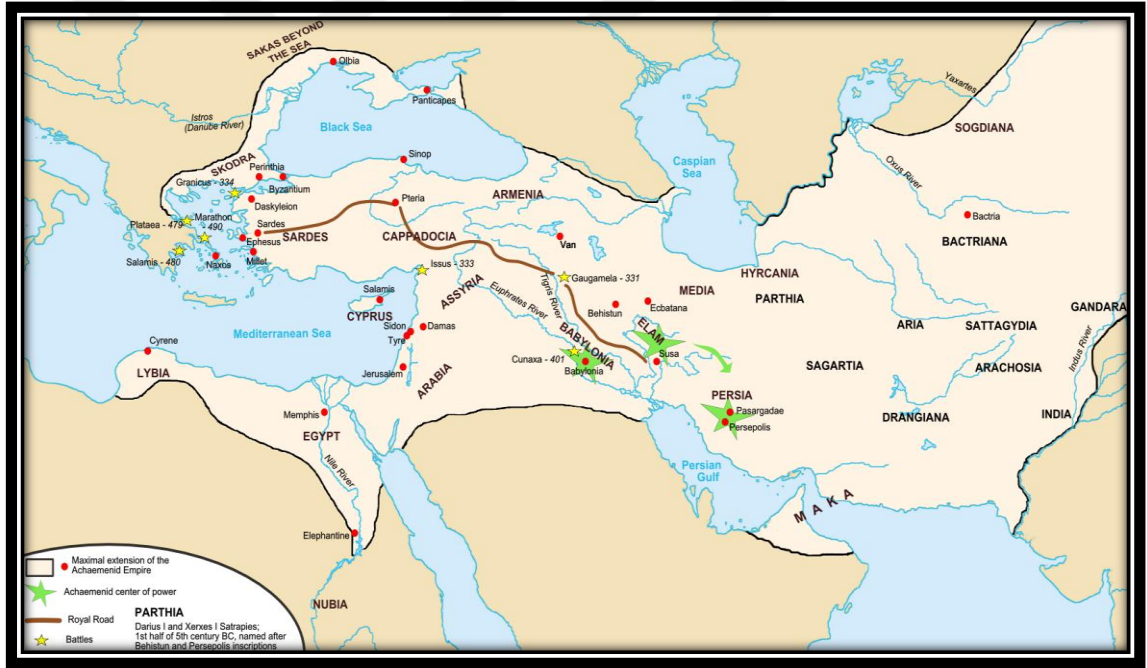
Şekil 2.6 Susa Kentin coğrafi konumu (Anonymous 2009j)

Şekil 2.7 Susa Kentin coğrafi konumu (Anonymous 2009j)

M.Ö. 2.700 yıllarında, İlam Krallığı, Shosh başkentinde kurulmuştur. Elamite döneminde, Şush, binlerce yıl boyunca bu önemli uygarlığın merkezi olmuştur ve Şuşa'nın Achaemenid döneminde, bu büyük imparatorluğun geniş siyasi başkenti

etkilenmiştir. Sasani döneminde Susa, Shushtar ve Jundishapur ile birlikte Dünya'nın bir çok yerine ipek üretimi ve ihracatı için merkezler olarak kabul edilmiştir. (Anonymous 2018f). 17. Yüzyıl'da, Susa Müslümanlar tarafından ele geçirildi. Khuzestan'ın merkezi Ahwaz'a nakledildiğinde Susa önemini yitirmiştir. Achaemenid döneminde Susa şanlı geçmişini geri kazanarak Doğu ve Batı'yı geçmiştir. Shosh'un önemi ve coğrafi konumu nedeniyle, özellikle Şah Yolu olarak bilinen büyük yol, birçok yönden, bu şehrin dünyanın çeşitli bölgelerine bağlantısını kurmuştur. Achaemenid döneminde ve Büyük Darius'un emriyle inşa edilen Şah'ın yolu, Achaemenid başkentinin politik sermayesini Pasargadae'ye, Persepolis'e ve Lady'nin başkenti Sarde şehri de dahil olmak üzere diğer imparatorluk şehirlerine taşımaktadır. (Anonymous 2018k).

Şekil 2.8 Şah'ın yolu (Anonymous 2018e)

Arkeolojik çalışmalar doğrultusunda kazılan mimari anıtlar idari, konut ve saray yapılarını içermektedir. Susa, M.Ö. 5. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar devam eden bir kentsel yerleşimin katmanlarını içermektedir. Site, büyük ölçüde ortadan kalkmış olan Elamite, Fars ve Partya kültür geleneklerine olağanüstü bir tanıklık edilmektedir (Anonymous 2018f). Susa, Ortadoğu'nun iki önemli sosyal ve kültürel gelişiminin

yaşandığı birkaç eski yerlerden biri olarak bilinmektedir. Susa, bu anıtsal insani başarılarla yol açan dinamiklerin ve süreçlerin belgelendiği ve hala sosyal, kültürel ve ekonomik ilk ve ileri aşamaları daha iyi anlayabilmek için önemli ve önemli bir kanıtı elinde bulunduran Orta Doğu'daki birkaç site arasında yer almaktadır. Susa tarihinde kentsel planlama ve mimari tasarımın gelişimine katkıda bulunmuştur. Darius ve Apadana Sarayı'nın kraliyet topluluğu, gri ve portiklerin yüksek hipotezi, tanrı taş sütunları ve devasa başlıklar ve sütun tabanları ve seramik duvar süslemeleri, birlikte yeni bir ifadenin yaratılmasına yenilikçi bir katkıyı temsil ediyor (Anonymous 2018m).

Susa'nın kentsel alanı, M.Ö. 5. binyıldan ilk bin yıla kadar, eski medeniyet bağlantılarından ve Mezopotamya ve Elamite gibi farklı medeniyetler arasındaki kültürel değişimlerden kaynaklanan etkilerin önemli değişimlerinden oluşan bir kanıttır. Susa, göçebe ve sedanter kültürler arasındaki etkileşimin ve kesişimin odak noktası olarak tanımlanmıştır. Bölgede kentsel planlama kavramlarını oluşturması ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Susa'da keşfedilen arkeolojik ve mimari materyaller, yakın bölgelerle sürekli etkileşimi sayesinde, her ikisi de komşuları tarafından etkilenmiş ve taklit edilmiş olan uluslararası bir antik şehre ışık tutan çeşitli tarz ve biçimler sergilenmektedir (Alizadeh 2004).

Şelik 2.9 Susa kentin kalıntıları (Anonymous 2018k)

Susa Antik Kent'inin kalıntıları, altı bin yıldan fazla süredir devam eden eski uygarlıklara olağanüstü bir tanıklık etmiş ve Elamite ve Helenistik İmparatorlukların başkenti olmuştur. M.Ö. 5. binyıldan 13. yüzyıla kadar devam eden bir biçimde dizilmiş 27 yerleşim planına sahiptir. Susa, kentleşme sürecinin M.Ö. 5. binyılın sonlarında kristalleştiği yerlerin en eskileri arasındadır. 1968'den 1978'e kadar on yıl süren bilimsel kazılar ve Susa'daki filolojik çalışmalar da, bu erken kentsel merkezin bin yıl boyunca gelişimini ve değişen karakterini belgeledi. Susa, M.Ö. beşinci binyıldan itibaren Elamite ve Elamit dönemindeki kentsel gelişmenin başlangıcını temsil eden bir tür kentsel yerleşim örneğinin olağanüstü ve nadir bir örneğidir. M.Ö. 6. yüzyılda, Helenik İmparatorluğun idari başkenti olarak, Susa, İran platosu ve komşu topraklarının karakteristik bir özelliği haline gelen tören mimarisinin yeni bir prototipinin yaratılmasına katkıda bulunmuştur (Anonymous 2018k). Antik kentin kazılmış bölgesi ve Susa'nın mimari kalıntıları mülkün sınırları içerisinde yer almaktadır. Bulguların birçoğu artık müzelerde sergileniyor olsa da, Susa hala üstün evrensel değerini ifade etmek için gerekli unsurları içermektedir. Tesis, şu anda olumsuz gelişmelere karşı korunan antik kentin ünlü bölümünü kapsamaktadır. Susa'yı çevreleyen bölgenin yüksek arkeolojik potansiyeli nedeniyle, devam eden arkeolojik araştırmalar ve belgeleme kentin bütünlüğünü korumaktadır (Anonymous 2018f).

Şekil 2.10 Susa kentin kalıntıları (Anonymous 2018e)

150 yıldan fazla süren arkeolojik araştırma ve tarihi kaynaklar, tesisin Susa antik kentini kapsadığını doğrulamaktadır. Mimari kalıntıların malzemesi ve şekli tarihsel olarak otantikdir, ancak dekoratif unsurların çoğu artık müzelerde korunmaktadır. Korunan bir arkeolojik özellik olarak, Susa bilimsel ve filolojik yöntemler ve yaklaşımlar kullanılarak korunmaktadır. Bu nedenle, hafriyat kalıntıları, mimari ve planlama tasarımlarına ve yapı malzemelerine saygı göstererek dengelenmiştir ve korunmuştur (Vatandost 2006) (Şekil 2.10).

Şekil 2.11 Shiraz Milli Kütüphanesindeki izleri, Susa kentini ait kalıntıları (Anonymous 2018k)

Şekil 2.12 Shiraz Milli Kütüphanesi Müzesi, Susa Kenti'ne ait kalıntılar (Anonymous 2018f)

Susa, Ulusal Anıt olarak korunmaktadır ve Susa Üssü aracılığıyla mülkü koruyan ve yöneten ICHHTO'nun sorumluluğundadır. Mülk ve peyzaj bölgeleri için düzenlemeler, mevcut olan normlar olarak planlama araçlarına dahil edilmiştir. Susa'nın gömülü ve gömülmemiş arkeolojik kalıntılarının doğru bir şekilde korunmasını ve korunmasını sağlamak için çok önemlidir. Mülkün yönetimindeki mevcut araçlar ile özellikle de yakın ve daha geniş bir ortamda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon, kentsel büyümenin bölgenin arkeolojik potansiyeline saygı duymasını ve bunun uyumlu ve adil bir gelişme için bir varlık haline getirmesini sağlamak için gereklidir (Alizadeh 2004).

2.2.3 Dünya’da arkeolojik sit alanlarının koruma yaklaşımları

Arkeolojik alanlardaki koruma uygulamaları ile ilgili ilk uluslararası yasal düzenlemeler 1950’li yıllarda yapılmış ve sürekli tartışılarak geliştirilmiştir. Bu anlamda 19 Aralık 1954 ’te Paris ’te imzalanan “Avrupa Kültür Sözleşmesi”, UNESCO ’nun 1956 tarihli “Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararları”, “Venedik Tüzüğü” (1964), Avrupa Konseyi’nin ilki 1969’da Londra’da, değiştirilmiş şekli 1992’de Valetta’da imzalanan “Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”, UNESCO’nun 1976’da Nairobi’de aldığı “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Roller Konusunda Tavsiyeler Kararı”, ICOMOS ’un “Arkeolojik Mirasın Yönetimi” (1990, Lozan) ve Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi” (1996, Sofya) tüzükleri bulunmaktadır. Evrensel değer taşıyan ve Dünya Mirası Listesine giren arkeolojik sitlerin korunması UNESCO’nun 1972 tarihli “Dünya Mirası Sözleşmesi” kurallarına göre yapılmaktadır. Arkeolojik sitlerin korunması ile ilgili Dünyada’ki ilk yasal düzenlemelerden olan UNESCO ’nun Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararı’nda, tüm insanlığın tarihi ile ilgili bilgiler sağlayan arkeolojik mirasın korunmasının denenmiş yöntemlere göre yürütülmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Tavsiye kararında her döneme ait arkeolojik sitlerden örnekler seçilerek bu alanların bir kısmının veya tümünün gelecek için rezerv arkeolojik kaynaklar olarak müdahale edilmeden saklanması önerilmiştir. Bu alanların gelecekte daha ileri kazı teknikleri ve arkeolojik bilgiye sahip olunan bir dönemde, sitin stratigrafisi ve kompozisyonu hakkında veri sağlayabilecek kaynaklar olarak değerlendirilmeleri öngörülmüştür (Vatandost 2006). UNESCO’nun 26-30 Kasım 1976 tarihinde

Nairobi’de aldığı “Tarihi veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini Konusunda Tavsiye Kararı’nda, Arkeolojik Kazılarda Uygulanabilir Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararı (1956), Kazı Alanları ve Peyzajların Karakter ve Güzelliğinin Korunması Tavsiye Kararı (1962), Kamu veya Özel Kuruluşların Faaliyetleri Nedeniyle Tehlikelere Maruz Kalan Kültürel Varlıkların Korunması Tavsiye Kararı (1968) ve Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal Düzeyde Korunması Tavsiye Kararı (1972) gibi, kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik birçok uluslararası belgeyi daha önce kabul ettiğine dikkat çekmiş ve söz konusu uluslararası belgelerde belirtilen prensipler ve standartların uygulanma alanını genişletmeyi ve detaylandırmayı hedeflemiştir. Arkeolojik sitlerde koruma alanında en etkin uluslararası örgütlerden biri olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS Venedik Tüzüğü’ne imza atan 25 ülkenin katılımı ile Varşova’da kurulmuştur. Arkeolojik mirasın korunması ile ilgili kuram, uygulama yöntemi ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi alanlarında çalışan uluslararası kuruluşun amaçları şöyle sıralanmaktadır:

- Dünya’nın farklı ülkelerinden koruma uzmanları bir araya getirilerek mesleki tartışma ve bilgi alışverişi ortamı oluşturmak.
- Koruma ilkeleri, teknikleri ve politikaları konusunda bilgi toplanması, değerlendirilmesi ve yaygınlaştırılması
- Koruma konusunda belge toplayan merkezler kurulması için ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği yapılması
- Mimari mirasın korunması ve geliştirilmesi konusundaki uluslararası sözleşmelerin kabulü ve uygulanması için çalışmaların yapılması
- Uluslararası konferansların katılması ve konu ile ilgili uzmanların yetiştirilmesi

2.3 Arkeolojik Parklar

Arkeolojik mirasın korunması ve sergilenmesi kapsamında kültürel peyzajın soyut ve somut bileşeni olan, tarih ya da tarih öncesi çağlardan bugüne kadar insan etkinliklerinin sergilendiği kentlerin sürekliliğinin sağlanması ve canlandırılması stratejisi olarak, arkeolojik parklar gündeme gelmektedir. Kwas (1986)’ın bildirdiğine göre arkeolojik park korunan ve halka açık arkeolojik bir alandır. Arkeolojik parklar

arkeolojik kalıntıların bulunduğu mekanlar olmalarına rağmen arkeolojik park olarak sınıflandırılabilmesi için arkeolojik alanlardan farklı bir takım işlevleri içermelidirler. Bu alanların etkin bir biçimde korunması, ziyaretçilere doğru bilgi verilmesi ve kamuya açık kullanımın sağlanması gerekmektedir. Tarihi ve kültürel değerlerin korunması için oluşturulan bu mekanlar arkeolojik alan olarak, park veya bir müze olarak da kurgulanabilirler. Arkeolojik parkların bileşenlerini, mekansal kurgudaki bu çeşlilik oluşturmaktadır. Bu bileşenler eğitim, rekreasyon ve sergileme ile işlevlendirildiğinde kamuya açık dinamik bir mekan olarak arkeolojik park kavramını meydana getirmektedir. Eğer başarılı yapılmış bir park ise, arkeolojik alan ve yakın çevresinin sorunları doğru değerlendirilmiş demektir. Her ne kadar arkeolojik parklar farklı nedenler ile yapılmış olsalar da, genel anlamda belli benzerlikler taşımaktadır. Bu gelişimdeki en önemli belirleyici, arkeolojik park alanlarının önemli bir tarihi değere sahip olup korunmasının gerekliliğidir. Ancak bazı toplumlar ticari getiriye kendi tarihlerinden daha fazla önem vermektedirler. Bazı örneklerde ise akademik çevreler yalnızca tarihi geçmişi değil gelecekteki araştırmalar için de bu tür alanların korunmasını desteklemektedir. Arkeolojik parkların değerlendirilmesi, korunması, tasarımı ve yönetimi dünya genelinde farklılıklar göstermektedir. Arkeolojik kalıntıların değerlendirilmesi ve korunması özellikle Avrupa’da öncelikli olsa da, arkeolojik park tanımının ilk gündeme geldiği ülke olan ABD’de arkeolojik parkların yönetimi genellikle eyalet ya da federal hükümetlerce park sistemlerinin, tarihi toplulukların, müzelerin ve üniversitelerin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Avrupa ’da ise bu olgu devletin farklı birimleri tarafından yürütülmektedir. Özellikle Yunanistan ve İtalya’da arkeolojik kalıntıların korunması belediyelerin sorumluluğunda ve kent sistemi içerisinde açık alan olarak değerlendirilmektedir. Bu mekanların büyük çoğunluğu her ne kadar yorumsal sergiler, eğitici programlar ve özel etkinlikler sunsalar da, arkeolojik parklar içinde gelişim, yönetim ve programlama alanlarına göre büyük farklılıklar bulunmaktadır (Bayraktar 2010).

Arkeolojik parklar, arkeolojik alan olmanın yanı sıra “park” kavramının getirdiği rekreatif eylemleri de içerdiğinden arkeolojik alanlardan farklı biçimde tasarlanan ve kurgulanan alanlar olarak ele alınmalıdır. Terimin anlam ve içeriği ile ilgili kabul görmüş genel bir tanımı bulunmamasına karşın farklı uygarlık veya dönemlere ait kültür

varlıklarının bulunduğu alanların ve bu alanların koruma sürdürülebilirliğinin de sağlandığı rekreasyonel alanlar olarak tasarlanmalıdır. Salinas ve Osorio'ya (2006) göre arkeolojik parklar, insanlık tarihinin önemli bir dönemini temsil eden, yerel kültürü küresel kültür ile entegre eden mekanlardır. Ojeda (2002) ise, arkeolojik parklar için “sürdürülebilir kent merkezlerinde yerel toplulukların yönetilmesi, kontrolü ve kültürel mirasın korunmasını sağlayan bir araçtır” ifadesini kullanmıştır. Diğer bir ifade ile tarihsel değerleri ve kent kullanıcılarının rekreasyonel faaliyetlerini karşılama unsurlarını taşıyan tarihi çevrelerdeki arkeolojik parklar, kültürel ve arkeolojik miras yönetimi ile kentsel rekreasyonel faaliyetlerin birlikte sunulduğu kent içinde yeni bir yorumlama merkezi olarak değerlendirilmektedir. Kwas (1986)'a göre arkeolojik parklar kamuya kapalı değil aksine kamunun gözü önünde olmalıdırlar. Tarihi alanların ve tarihi peyzajların korunması amaçlı oluşturulan bu parklar arkeolojik alanlar olarak görev üstlenebilecekleri gibi bir park olarak veya bir müze olarak da işlev görmektedirler. Tüm bu çeşitlilik arkeolojik parkların bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu bileşenler eğitim, rekreasyon ve sergileme ile işlevlendirildiğinde kamuya açılmış dinamik bir alan olarak arkeolojik park tanımı ortaya çıkmaktadır (Tuna 2014).

2.3.1 Arkeolojik parkların oluşum süreci

Arkeolojik parkların oluşumunda dikkat edilmesi gereken temel bileşenler planlama, tasarım ve yönetim yaklaşımlarıdır. Diğer düzenlemeler bunların alt bileşenlerini oluşturmaktadırlar. Bu nedenle arkeolojik parklar farklı ölçekler ile yeniden oluşumlardır. Belirli bir arkeolojik alanın park olarak değerlendirilmesi ve kamu ile ilişkilendirilmesi etkin bir planlama ve tasarım yaklaşımı ile biçimlenmektedir. Arkeolojik parkın bulunduğu alana ait tüm verilerin değerlendirilmesi parkın stratejik planlamasında önemli bir aşamadır. Nigro (2006)'nın bildirdiğine göre, arkeolojik park planlanma parametreleri;

- Tarihi/kültürel, peyzaj/çevresel kriterlere göre bölgenin yorumlanması ve tanımlanması
- Bölgenin sosyo-kültürel kaynaklarına göre analiz edilmesi (örneğin; coğrafi bilgi sisteminde hazırlanacak veri tabanı ile oluşturulacak kent bilgi sistemi)

- Risk ve fırsatların tanımlanması, olarak belirlemiştir (Erdoğan 2016).

Her arkeolojik park kendi özelliklerine göre tasarlanmakta ve içerdiği yapı öğeleri rekreasyonel ve eğitimsel işlevler ile bütünleştirilmektedir. Tasarım yaklaşımlarını belirlemek için öncelikli olarak alanın konumu, ziyaretçi taşıma kapasitesi ile sosyal ve ekonomik açıdan yerel ve bölgesel ölçekte kalkınma hedeflerinin belirlenmesi gerekmektedir. Arkeolojik park yaklaşımı, arkeolojik mirasın modern çevreye entegrasyonunu ve bulunduğu çevrenin geleceğe yönelik gelişme kapasitesini şekillendirecek nitelikte olmalıdır. Puren vd. (2006)'a göre arkeolojik alanlarda tasarım ve organizasyon için 3 mekansal ilke;

- **Variş Duygusu:** Tasarımın mantığından çok duygusal yönünü vurgulamaktadır. Bir yere ulaşmış olmanın verdiği duygu önemli olup, bu duygu alanın kimliği ile bağlantılıdır ve bu alanın görsel okunabilirliğini artırmaktadır. Bu sebeple giriş noktaları görünür öğeler ile dışarıdan içeri geçiş biçiminde tasarlanmalı ve bu tasarım çevrenin karakteri ile uyumlu olmalıdır.
- **Yönelim Duygusu:** Tasarımın davranışsal yönüdür. Alan içinde ziyaretçilerin yönlendirilmesi amacıyla okunabilirlik kalitesi yüksek olan donatı elemanları ile kamu alanları (meydanlar, sosyal alanlar vb.), yürüyüş yolları veya otoyol güzergahları üzerinde konumlandırılmalıdır.
- **Düşünsel Yön:** Duyguların dışı vurumu ve deneyim hissidir. Ziyaretçilerin yerin ruhunu daha güçlü hissetmeleri için doğal unsurlar ile vurgulanmalıdır (Tuna 2014).

Bu alanın sürekliliğinin sağlanması ise ancak etkin bir yönetim ile gerçekleştirilebilmektedir (Tuna 2014). Arkeolojik parkların yönetim planı rekreasyon odaklı düşünülmelidir. Egzotik ve endemik bitki örtüsünün kontrolü, etkin bir yönetiminin gerçekleştirilmesi ve çizelgesi oluşturulması, arkeolojik parkların bakımı açısından önem taşımaktadır. Alanı korumak için belli bölümlerin ziyarete kapalı tutulması, alanların sınıflandırılması, rehber eşliğinde park ziyaretinin zorunlu tutulması ve alanda güvenlik elemanlarının bulunması gerekmektedir. Alanın yoğun kullanılması kalıntılara zarar vermekte ve tahribata yol açmakta, özellikle arkeolojik parkların ziyaretçiye uzun süreli açık olması da bu tahribatı arttırmaktadır. Arkeolojik parklarda

yapılan aktiviteler ile tarihi alana saygı duyan bir ortam yaratmak ve ziyaretçilerin de bu kurallara uymasının sağlanması önemlidir. Alanda kültürel mirasın etkilenmeyecek kesimlerinde rekreasyonel etkinliklere yer verilmesi ve parkın zarar görmemesi için kamunun doğru kesimlerinde yönetimi gerekmektedir (Bayraktar 2010). Kullanıcıların alanda karmaşık sitleri anlamak için verimli ve kaliteli zaman geçirmelerinin sağlanması ve alanın görsel kalitesinin ön plana çıkarılması büyük önem taşımaktadır (Tuna 2015).

Parkın yönetim süreci bölgesel ve kültürel kaynakların geliştirilmesi ve yerel ekonomik kalkınmayı destekleyici araçlara bağlıdır. Parkın yönetim aşamasında parkın işleyişini garantiye alacak yönetsel çerçeve oluşturulmalıdır. Nigro (2006)'ya göre, arkeolojik park yönetim aşamaları:

- Yönetimler arası koordinasyonun sağlanması, park entegre geliştirme süreci planının oluşturulması
- Çevre ve arkeolojik kaynaklar ile uyumlu bölgesel eylemlerin tanımlarının yapılması (kentsel planlama ve peyzaj planlama şemalarının hazırlanması) şeklinde ifade etmektedir.

Ayrıca;

- Bölgesel peyzaj bağlamında komşu alanların korunması ve rehabilitasyonu için müdahalelerin tanımlanması
- Tarihi ve arkeolojik araştırmaların devamlılığının sağlanması
- Alan için kullanılabilirlik durumunun tespiti ve geliştirilmesi (yeni girişler, yeni yürüyüş noktaları vb.)
- Kullanıcılar için hizmet elemanlarının sağlanması (sunum araçları, bilgilendirme noktaları, kitap, broşür vb.) diğer aşamaları oluşturmaktadır. (Erdoğan 2016).

2.3.2 Arkeolojik park tasarım kriterleri

Kültürel peyzajın önemli bileşenlerinden olan arkeolojik alanların, bugüne çevresi ile bütünleşemeyen, sadece yapı ölçeğinde ele alınan alanlara dönüşmesi nedeniyle bu alanların modern çevreye entegre edilmesinde peyzaj tasarımı önemli rol oynamaktadır. Arkeolojik alan içinde dolaşırken yerleşim dokusunun ve yapıların okunabilirliği ve eğitsel niteliği önemli olup, sirkülasyonun doğru ve etkin çözümlenmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle tasarımda dikkat edilmesi gereken ilk nokta dolaşım sisteminin doğru çözümlenmesidir. Alandaki diğer yapısal öğelerin yapı kalıntılarıyla ilişkileri, silüet karakteri ve kültürel peyzaj özellikleri ile ilişkisi bir diğer önemli faktördür. Alan içerisinde yer alan doğal türler tasarımı etkileyen önemli unsurlardır. Tarihi süreç içerisinde kültürel peyzajın parçası olmuş, alanın kimliğine katkıda bulunan bitkisel materyal korunurken, yapı malzemesine zarar veren türler de alandan uzaklaştırılmalıdır. Arkeolojik alanların işlevlerini sürdürdüğü dönemlerde kullanılmış olan bitkisel materyal, bilimsel veriler temel alınarak saptanmalı ve tasarımda kullanılmalıdır(Tuna 2015). Arkeolojik park kavramının içeriğine bakıldığında, 1998 yılında ekonomist Joseph Pine ve James H. Gilmore’un ortaya koyduğu “experience economy” ile Donald Norman’ın “emotional design” kavramlarının etkili olduğu görülmektedir. Lonsway (2009)’in bildirdiğine göre, deneyim ekonomisi kavramı iş dünyasında ortaya çıkan bir kavram olsa da turizm, mimarlık, şehir planlama alanlarında temel alınan bir yaklaşım olmuştur. Pine ve Gilmore, ekonomide bugünün ve geleceğin fırsatlarını yakalamanın insanlar üzerinde kalıcı izler yaratmakla sağlanacağı, bu izlerin ise “deneyim” ile oluşturulabileceğini öne sürmektedir. Bu nedenle arkeolojik parklar, farklı kişilerin farklı yollar ile alanı algılayıp, yorumlamaları ile ‘kültürün oluşturduğu mekân’ olma özelliğini taşımaktadır. Son on yılda özellikle arkeolojik parkların tasarımında, duygusal tasarımın önemli bir unsur olduğuna dikkat çekilmektedir. Donald Norman emotional design (duygusal tasarım) kavramında, kişinin dünyayı anlaması ve yeni şeyler öğrenmesinde duyguların nasıl bir rol oynadığı ve kişinin kendi duygularıyla estetik olarak biçimlendirdiği objeleri daha kullanılabilir ve fonksiyonel bulduğunu ve bu obje ile arasında duygusal bir bağ kurduğunu vurgulamaktadır. Bu kapsamdaki çalışmalar, tasarımcıları yapılan tasarımların insanlar tarafından benimsenmesi için duyguları içine alan farklı yöntemlere teşvik etmektedir.

Formosa (2007)'nın bildirdiğine göre, tüketicinin algıları ve duyularının ön planda tutulmasının, ürünün başarısını arttırdığı savunulmaktadır. Bu çerçevede arkeolojik parklar, duygusal tasarımın oluşturduğu deneysel ekonominin ürünü olarak tanımlanmaktadır. Arkeolojik parklar, kullanıcıların hisleri ile bağlantı oluşturarak, onların yorumları ile farklı anlamlar yüklenebileceği dinamik bir yapı göstermektedir. Bu nedenle arkeolojik parklar, bir anlamda Donald Norman'ın duygusal tasarım kavramı ile de örtüşmektedir. Arkeolojik parkların tasarım ve organizasyonu o alandaki algılama ve yorumlama parametrelerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Karen Puren, Ernst Drewes ve Vera Roos (2006), Güney Afrika'da bir arkeolojik alan iyileştirilmesi için proje önerisi üzerinde tasarım ve organizasyon için üç mekânsal ilke belirlemişlerdir. Bu üç mekânsal ilke belirlenirken “yerin ruhu” kavramı dikkate alınmıştır. Norberg-Schulz'a (1980) göre yerin ruhu (genius loci), antik Roma döneminde de tartışılmış bir kavram olup, bireyin ruhunun aklına kılavuzluk yaptığını ifade etmektedir. “Yerin ruhu insanlara ve yere hayat verir, onları doğumundan ölümüne kadar takip ederek onların doğasını ve özünü belirlemektedir”demektedir. Puren ve arkadaşlarına (2006) göre, ilk ilke tasarımın mantığından çok duygusal yönüne vurgu yapılmasıdır. Varış duygusu- başka bir yere gelmenin vermiş olduğu his önemli olup; araştırmacılara göre bu his, alanın kimliği ile bağlantılıdır ve alanın görsel okunabilirliğini arttırmaktadır. Bu nedenle arkeolojik park giriş nokta veya noktaları görünür öğelerle dışardan içeriye geçiş şeklinde vurgulanmalı, bu tasarım doğal çevrenin karakteri ile uyumlu olmalıdır. İkinci temel ilke ise, tasarımın davranışsal yönüdür. Yönelim duygusu- Park içinde ziyaretçilerin yönlendirilmesi amacıyla okunabilirlik kalitesi yüksek olan donatı elemanları kamu alanları (meydanlar, sosyal alanlar vb.) ve yürüyüş yolu ya da otoyol güzergâhlarında konumlandırılmalıdır. Ziyaretçilerin yönlendirilmesinde yerel halkın katılımı sağlanarak alanın kimliğine uygun yol isimleri belirlenmeli ve uygun noktalarda konumlandırılmalıdırlar. Yürüyüş yolları ve ara yollar alanın kimliğini yansıtan park bileşenleridir. Ana yollar ile ikincil yollar arasında döşeme farkı oluşturulmalıdır. Ayrıca yolların başlangıç noktası kesişim ve değişim noktalarında farklı döşeme malzemeleri kullanılması park içindeki ziyaretçilerin yönlendirilmesinde önemli bir unsur olmaktadır. Özellikle yol kenarlarında alana özgü bitkiler kullanılarak vurgulama yapılmaktadır. Yeni alanların tasarımında sosyal hayatın içeriği bir düğüm noktası olmaktadır. Ana düğüm noktaları

eğitim, kültür, ekonomi ve bilişim içerikleridir. Düğümlerin karakterleri tasarlanan alanlarının bulunduğu konuma uygun olmalıdır. Şehir dışında bulunan parkların karakteri kentsel çizgiler taşımamalı daha kırsal nitelikte ve ölçekte olmalıdır. Üçüncü temel ilke, tasarımın düşünsel yönüdür (reflective). Duyguların dışa vurumu-deneyim hissi. Tasarlanan alanda ziyaretçinin ‘yerin ruhunu’ daha güçlü hissedebilmesi için doğal unsurlar vurgulanmalıdır. Arkeolojik alanın her yerinde güçlü bir kamu yapısı oluşturmak için arkeolojik parktaki alanlar, fiziksel ya da mimari tema ile uyumlu olmalıdır. Bu ilkede kastedilen nokta tasarımcı, müdahalelerini mevcut imar ve yönetmeliklere uygun olarak sağlamasıdır. Norman (2004)’a göre , duygusal tasarımda ürünün duyusal (visseral) etkisi kullanıcının tepkisini hemen çekmektedir. Ürün kullanıcıyı iyi hissettiriyorsa o ürün kullanıcının dikkatini çekmekte ve beğenisini kazanmaktadır “has to feel good, look good”. Arkeolojik parklar da kullanıcı için duyusal etkiyi çok çabuk sağlamalıdır. Bu nedenle park giriş noktaları ve alanın görünümü önem teşkil etmektedir. Örneğin alanın giriş bölümünde yönlendirme tabelaları, yol kenarlarındaki bitkisel tasarım, park içinde kullanılan materyallerin işleyişi sorunsuz olmalıdır. Parkın mekansal organizasyonunda park içi yollar, tarih sahneleri arasında geçiş elemanı olarak, kavşak noktalar, kullanıcıların ihtiyaçlarının karşılanacağı kültürel, hizmet ve eğlence ve mekanları bağlama noktaları olarak tasarlanmalıdır. İlk ve ikinci ilke, alanın kurgusunun kullanıcı üzerindeki etkisini (geçmişe ait bilgilendirilme, kalıntıların yorumlanması vb.) arttırırken, üçüncü ilke bu etkinin deneyimle yansımaları sağlamaktadır. İngiliz arkeoloji profesörü Copeland, arkeolojik alanlarının sunulmasında bu üç formu araştırmış ve Amerikalı psikolog Jerome Seymour Bruner’in araştırmalarına dayanarak öğrenme teorisini geliştirmiştir. Sunumun ilk formunu, eylemsel (enactive) olarak nitelendirmiştir. Bu kavram park kullanıcıların fiziksel faaliyetlerini içermektedir. Sunumun ikinci formu olan ikono- imgesellik (iconic), görsel medyanının arkeolojik parkla olan bağlantısını içermektedir. Üçüncü form ise, semboller (symbolic), farklı yazılı ve sesli sunumlar ve sayılarla ilişkilidir. Copeland (2004)’ün bildirdiğine göre, arkeolojik parklardaki sunumları inceleyen birçok araştırmacı, alandaki ziyaretçilerin özellikle el sanatları, kostüm ve savunma aletlerinin sergilendiği alanlar ile geçmiş dönemlere ait olan yapıların kısmi temsillerinin ve tarihi olayların canlandırılmasının yapıldığı mekânları tercih ettiklerini saptamışlardır. Farklı çalışmalara göre, bilgilendirme levhaları ve alan ile ilgili

broşürlerin ziyaretçilerin sergilenen nesneyi anlamlandırmalarında çok yardımcı olmadığı sonucunu çıkarmıştır. Diğer araştırma sonuçları, kostümlü aktörlerin ve hayvanların yer aldığı canlı performanslar ile döneme göre dekore edilmiş odaların ziyaretçiler tarafından daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Yapılan tüm araştırmalar karşılaştırıldığında park tasarımı ile ilgili unsurlar Donald Norman'ın teorisini doğrulamaktadır. Buna göre, tasarımın düşünsel yönünün kullanıcıların alanı algılama ve anlamlandırmalarında ağırlıklı olduğu görülmektedir. Tasarımın davranışsal boyutu nispeten daha az önem arz ederken, duysal boyutu uzun vadede parkın benimsenmesinde çok etkili olamamaktadır. Copeland'ın (2004) araştırmalarına dayalı olarak açıklanan bu ilkelerin doğrultusunda yapılan tasarımlar kullanıcıları ve duygularını etkilemektedir. Bu teori ve araştırmalardan yola çıkarak arkeolojik park modelinde kullanıcı deneyimleri ve pozitif duygusal düzeyin geliştirilmesi gündeme gelmektedir. Arkeolojik park modeli teori ve araştırmaları kesişim noktasında çevrenin kullanıcı üzerinde oluşturduğu üç duygulanımsal düzeyde birleşmektedir. Kullanıcıda gelişen duygulardan ilki, kullanıcının park ile oluşturduğu ilk içsel düzey, parkta sunulan mekânlar, sürecin göze çarpan kısımlarının oluşturduğu davranışsal düzey ve çevrenin kullanıcıda oluşturduğu deneyimi yansıtan düşünsel düzeyde olmaktadır. Arkeolojik park tasarım teorisinin somutlaştırılması ve arkeolojik parkın mekânsal organizasyonun sağlanması için seçilen bir alanda uygulamalı araştırmaların yapılması gerekmektedir. Tasarımcılar alan tasarımı yaparken yerel halkın ve ziyaretçilerin arazi kullanımlarını ve deneyimlerini gözlemlemeleri önemlidir. Bu nedenle araştırmalar, ziyaretçinin gözlemeleme, sorgulama, tepkilerinin yorumlanması ile yakından ilgili olmalıdır. Bu araştırmayı yaparken sorular ve sorulara verilecek cevaplar tasarımın yönünü belirlemektedir. Nikolic (2010), bu soruları:

- Ziyaretçilerin duygu ve deneyimlerini ve tasarım sürecini etkileyen fiziksel elemanlar nelerdir?
- Hangi duygular ve ne tür deneyimler süreci etkilemektedir? Tasarımın karakteristik özellikleri nelerdir? Hangi unsur ziyaretçinin duygu ve deneyimlerini ne ölçüde etkiler? şeklinde sıralamaktadır.

Persepolis antik kenti ile benzerlik gösteren, planlama, tasarım ve yönetim açısından temel oluşturulacak uluslararası arkeolojik park örnekleri seçilmiştir. Persepolis antik gibi kentsel alan dışında yer alan antik kentler olmaları ve Arkeolojik park içinde bulunan kültürel varlıkları bakımından Persepolis ile benzerlik göstermeleri nedeni ile Xanten, Petra, Kaunos, Butrint ve Chersonesos arkeolojik parkları örnek olarak seçilmiştir.

2.3.3 Uluslararası arkeolojik park örnekleri

Uluslararası ölçekte farklı toplumların ve kültürlerin şekillendirdiği arkeolojik alanların arkeolojik park olarak değerlendirilmesi kapsamında çeşitli örnekler bulunmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde uluslararası arkeolojik park örneklerine yer verilmiştir.

Araştırma alanı ile benzerlik gösteren, planlama, tasarım ve yönetim açısından çalışmaya temel oluşturacak uluslararası arkeolojik park örnekleri seçilmiştir. Persepolis Anti Kenti gibi yoğun kentleşmenin olduğu bölgelerde değil kentsel alan dışında yer alan antik kentler olmaları ve arkeolojik park alanı içinde bulunan kültürel miras varlıkları bakımından Persepolis ile benzerlik göstermeleri, nedenleri ile Xanten, Kaunos, Butrint, Petra ve Chersonesos arkeolojik parkları örnek olarak seçilmiştir.

2.3.3.1 Xanten arkeolojik parkı – Almanya

Xanten Arkeolojik Parkı Almanya'nın Düsseldorf Şehri'nin Nordrhein- Westfalen bölgesinde yer almaktadır. Xanten bölgesinin tarihsel gelişim süreci Romalı lejyonların bu bölgeye koloniler halinde gelmesi ile başlamıştır. 1. Yüzyılın ortalarında lejyon barınaklarının bu bölgede kurulmasıyla birlikte İmparatorluğun en önemli yerleşkesi haline gelmiştir. M.S 1. Yüzyılda bu yerleşim alanı büyüyerek kent büyüklüğüne ulaşmıştır. İzleyen süreçte Alman Bataver isyanının çıkmasıyla isyancılar, Xantener Fürstenberg üzerinde çok sayıda kendi askeri kamplarını oluşturmuşlardır. Rıhtımdaki sivil yerleşimlerin bu isyan sırasında yıkıma uğradığı tahmin edilmektedir. Bataver

isyanının bitmesi sonucunda Ulpia Traiania Kolonisi kente yerleşmiş ve böylelikle yeniden yapılanma hareketleri başlamıştır. Literatürde Roma İmparatorluğu'nun en gelişmiş 150 şehrinden biri olduğu belirtilmektedir. Xanten bölgesinin ilk mimari yapıları (Şehir tapınakları, şehir duvarları, termal alanlar, tiyatrolar) Ulpia Trainia Kolonisi tarafından bu dönemde inşa edilmiştir (Şekil 2.14). Colonia'daki yerli halk uzun ve dar planlı avlu sistemini de içeren 'Streifenhaus' olarak ifade edilen konutları kullanmışlardır. Atölyeler ve satış noktaları caddelerin kenarlarından konutların arka kısmında konumlandırılmıştır (Şekil 2.15). Konutlarda yerden ısıtma sistemlerinin olduğu bilinmektedir. Araştırmalar sonucunda iç mekânların dekorasyonunda mobilya ve heykellerin kullanıldığı bilinmektedir (Tuna 2014).

Şekil 2.13 Traiana kuş bakışı görünümü (Anonymous 2018e)

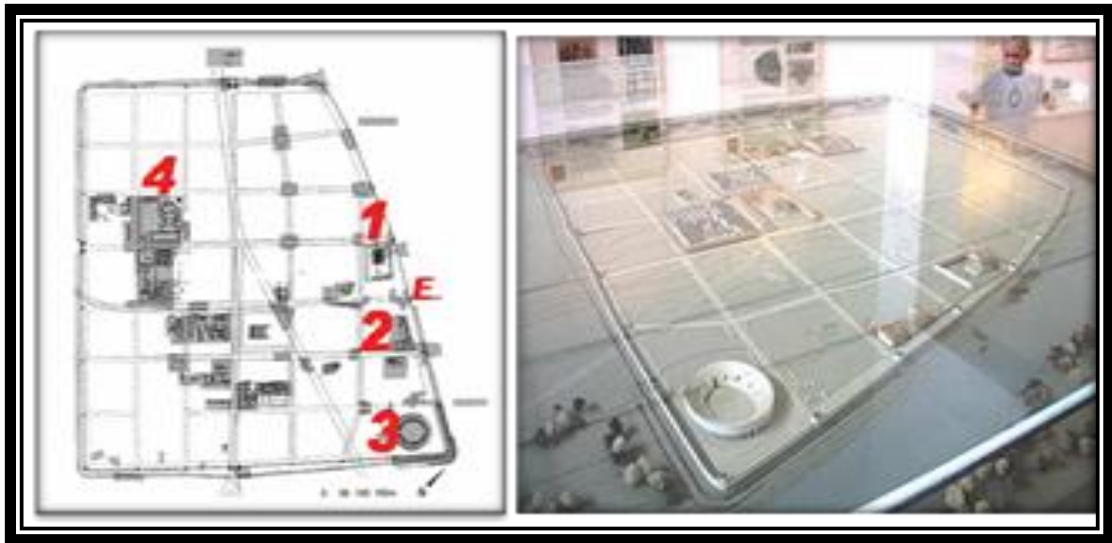
3. Yüzyılın sonunda Franklerin yönetimi altına girilen bu dönemde kentleşme hareketleri hız kesmemiş, yeni şehir meydanları kurulmuştur. Korunma amaçlı yüksek kuleler ve derin yer altı odaları inşa edilmiştir. Frank halkı Colonia Ulpia Traiana halkının tersine şehir merkezi dışında çiftlik ve köylerde ikamet etmişlerdir. Sonraki dönemlerde Colonia yıkıntılarından taşlar getirtilip Xanten şehri oluşturulmuştur. Mezarlık alanında 5. Yüzyılda küçük bir anıt, 8. Yüzyılda kiliseye ait bir yapı ve yarım yüzyıl sonunda Xanten katedrali inşa edilmiştir. Bu yapılarda, çevresindeki diğer

yapılarda olduğu gibi inşası için Colonia'dan Xanten'a ihraç edilen taşlar kullanılmıştır (Tuna 2014) (Şekil 2.13).

Şekil 2.14 Roma dönemi kent yapıları (Anonymous 2018b)

Geçirdiği tarihsel evreler sonucunda değişimlere uğrayan Xanten Kenti, Hippodamus ızgara kent planına sahip olması ve içerdirdiği yapılar ile tipik Roma şehri özelliği göstermektedir. Alman APX firması tarafından tasarlanan ve uygulanan Xanten Arkeolojik Parkı'nın ana mimari karakterini kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan kent surları, tiyatro, liman tapınağı, konaklama alanı ve hamam yapıları oluşturmaktadır (Tuna 2014) (Şekil 2.14).

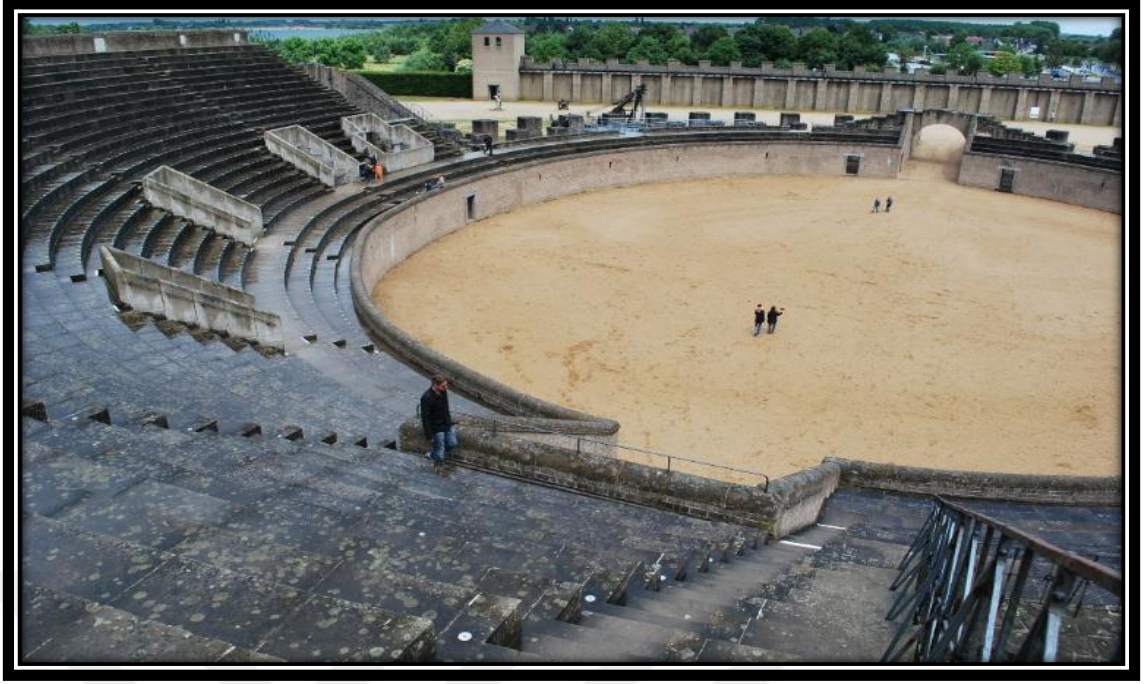
Şekil 2.15 Xaten arkeolojik park'ın maketi (Anonymous 2018b)

E Giriş, 1-Liman tapınağı, 2-Konaklama Alanı, 3-Tiyatro, Şehir duvarları, 4- Hamam yapıları

Arkeolojik parkın öncelikli hedefi kentsel alanı oluşturan yapıların restorasyon çalışması ile alana kazandırılması olmuştur. Öncelikli olarak Roma şehrinin karakteristik özelliğini gösteren kent surları ve yol bağlantıları yeniden yapılandırılmıştır. Tiyatro, bugüne kadar ulaşabilen o dönemin en önemli yapısıdır. Alana karşılıklı iki kapıdan giriş yapılmakta olup, izleyiciler için çok sayıda çıkış noktası bulunmaktadır. Alanda orijinal kullanıma yönelik faaliyetler (müzik gösterileri, sanat sergileri, gladyatör uyarlamaları) gerçekleştirilmektedir.

Şekil 2.16 Xaten Arkeolojik park'ın Amfitiyatro (Anonymous 2018b)

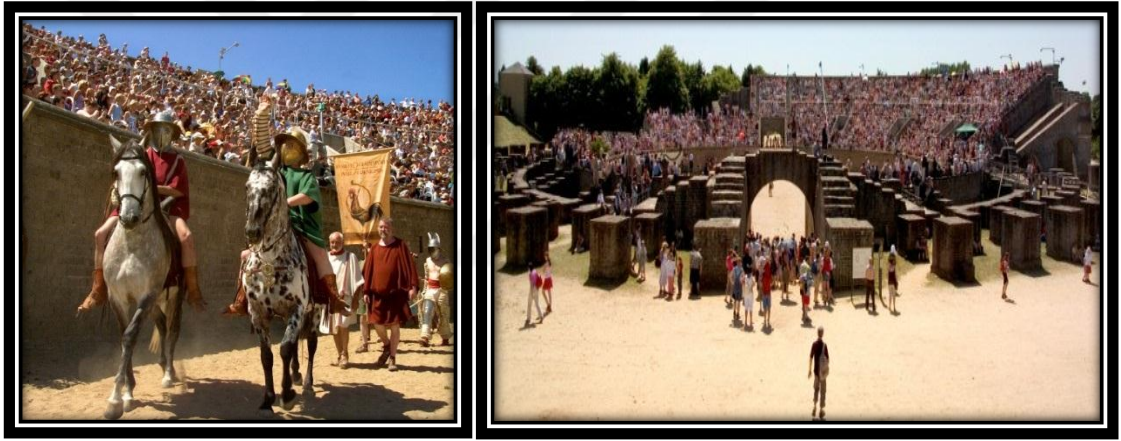
Şekil 2.17 Xaten Arkeolojik park'ın Amfitiyatro (Anonymous 2018a)

Şekil 2.18 Xaten Arkeolojik parkı (Anonymous 2018f)

Şekil 2.19 Xaten Arkeolojik park'ın Kent surları (Anonymous 2018c)

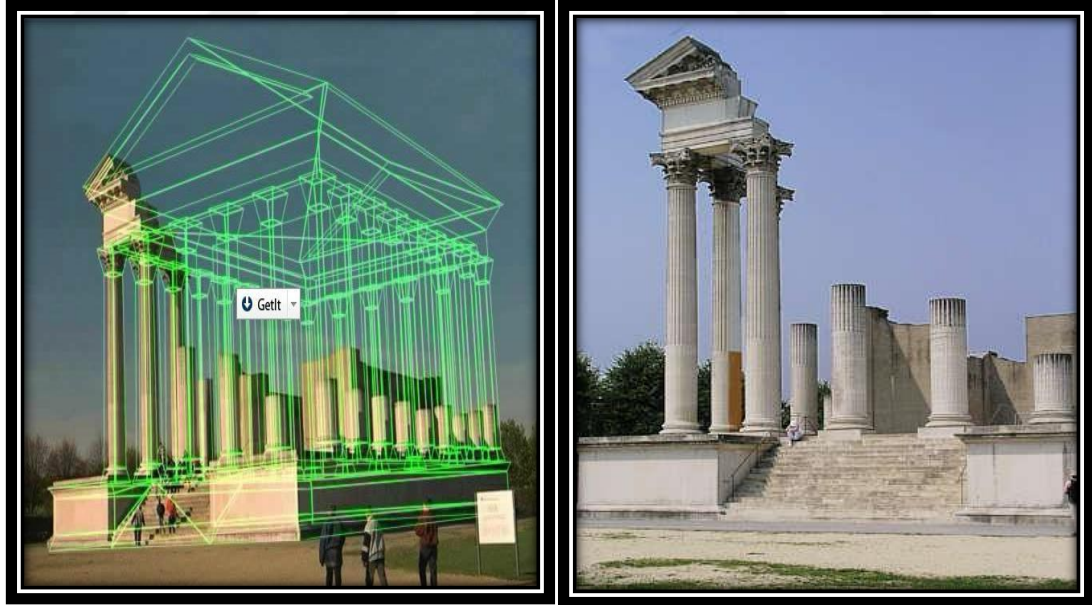
Şekil 2.20 Xanten Arkeolojik Park alanında yapılan etkinlikler (Anonymous 2018b)

Tüccarların, zanaatkârların ve gezginlerin yolculukları esnasında mola verip dinlenebilecekleri konaklama alanı, liman tapınağı yakınında yeniden inşa edilmiştir. Roma restoranının bulunduğu uzun kolonattan, koridorlar ile daha küçük ortak odalara varılmaktadır (Anonymous 2018b).

Şekil 2.21 Xaten Arkeolojik park'ın Konaklama alanı (Anonymuos 2018b)

Arkeolojik parkın bir diğer önemli yapısı Colonia Ulpia Traina sivil yerleşkelerinin çevresinde konumlandırıldıkları Liman Tapınağıdır. Restorasyon çalışmaları sırasında yapılandırıldığı döneme ait şehir planı temel alınarak, arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bulgular ile tapınak yeniden inşa edilmiştir. Liman kenti yakınında kurulan tapınak, kolonları, yuvarlak salonları ve cella'ları ile geleneksel Roma mimarisini temsil etmektedir (Tuna 2014) (Şekil 2.22).

Şekil 2.22 Xaten Arkeolojik park'ın Kazı sonucunda ortaya çıkarılan tapınak ve APX firması tarafından inşası tamamlanan tapınak (Anonim 2018d)

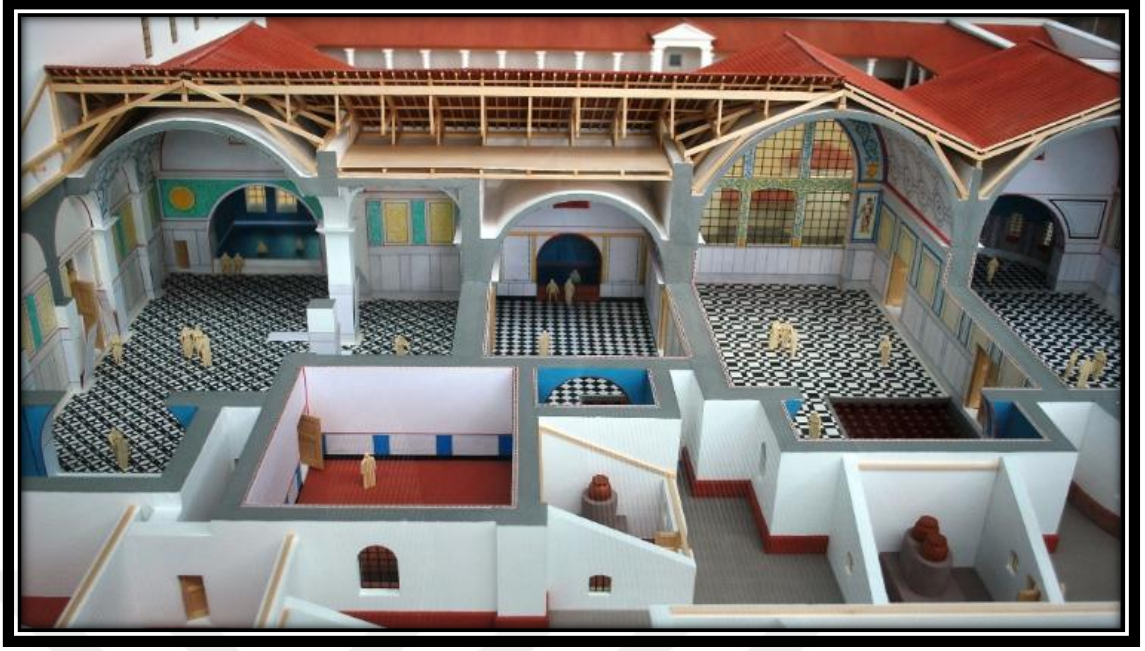

Şekil 2.23 Xanten Arkeolojik Liman tapınağı kolonları (Anonymous 2018b)

Arkeolojik parkta en çok dikkat çeken bir diğer yapı hamam yapısıdır. Bu alan Ortaçağ döneminde neredeyse tamamen tahrip olmuştur. Yapılan kapsamlı çalışmalar ve elde edilen bulgular ile yapı, yeniden inşa edilmiştir (Tuna 2014). Kazılan hamamları hava şartlarından oluşabilecek zararlanmalara karşı korumak ve aynı zamanda antik mimarinin heybetli boyutlarını göstermek amacıyla yapı, çelik konstrüksiyon ve camdan inşa edilmiştir (Anonymous 2018b) (Şekil 2.24).

Şekil 2.24 Xanten Arkeolojik park'ta yeniden inşa edilen hamam (Anonymous 2018b)

Şekil 2.25 Xaten Arkeolojik park içerisindeki Roma Hamamı'nın maketi (Anonymous 2018b)

Parkın peyzaj konsepti, alanın arkeolojik karakterine uygun olarak düşünülmüş, 'Landschaft zur Römerzeit' (Roma dönemi peyzajı) teması benimsenmiştir. Bitkisel tasarımda, restore edilen kent surları ile karşılıklı giriş kapılarının arkasında fon oluşturma ve aksiyaliteyi güçlendirme amaçlı türler kullanılmıştır. Kapsamlı arkeo-botanik araştırmalar sonucunda o dönemde su kenarında yaşayan bitki türlerinin kalıntılarına rastlanılmıştır. Araştırmaların yapıldığı alanda teşhis edilen bitki kalıntıları doğrultusunda *Salix alba*, *Alnus sp.*, *Fraxinus sp.*, *Populus nigra*, *Quercus sp.*, *Prunus avium* türleri dikilerek özgün bitkisel tasarım biçimi oluşturulmuştur. Xanten Arkeolojik Parkı içinde mini botanik park yer almaktadır. Parkın peyzaj düzenlemesinde kullanılması planlanan bitkiler de bu alandan temin edilmektedir (Tuna 2014).

Şekil 2.26 Mini botanik park (Anonymous 2018b)

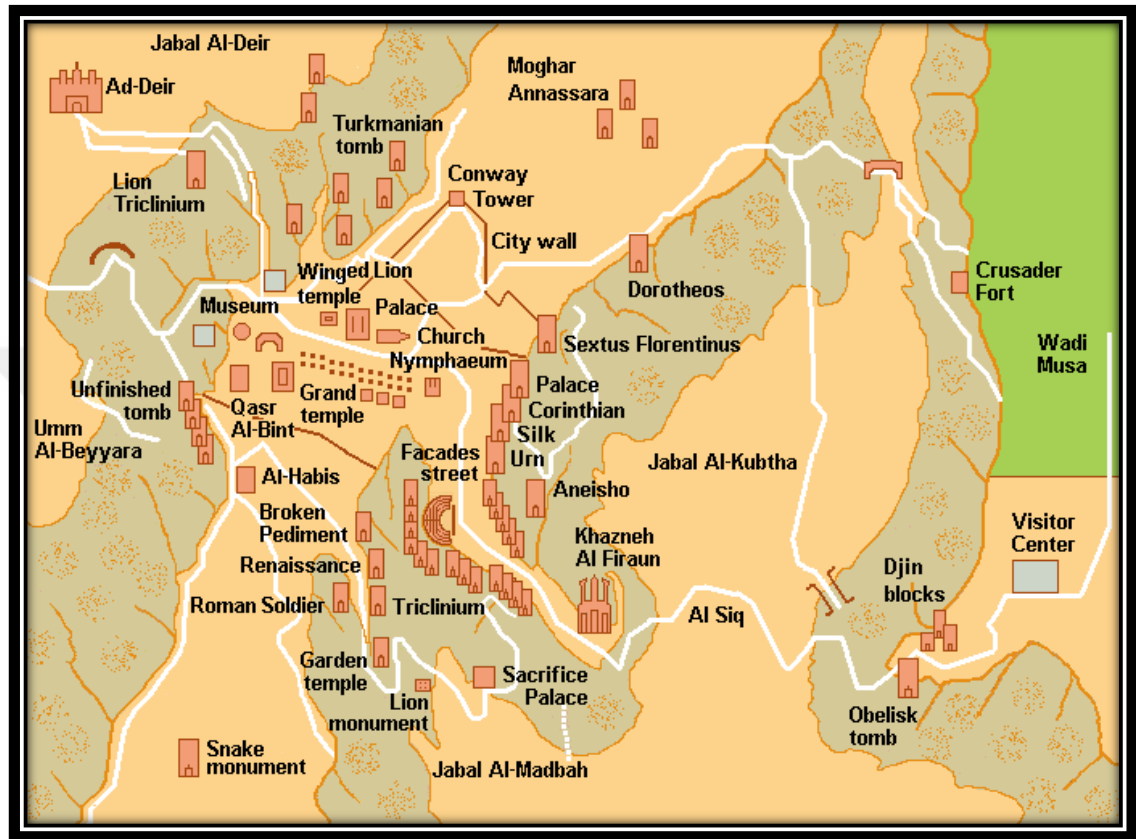
Şekil 2.27 Arkeolojik park kapsamında bitki kullanımı (Anonymous 2018b)

2.3.3.2 Petra arkeolojik parkı – Ürdün

Petra Arkeolojik Parkı, ‘Arkeolojik Park’ sınıflandırmasında Avrupa ve Amerika’daki örnekler ile karşılaştırıldığında arkeolojik alan olarak görülmektedir. Arkeolojik parkların içerdiği eğitim ve rekreasyonel özelliklerin minimum düzeyde bulunduğu bu alanda antik kentin sergilenmesi baskın olan işlemdir (Bayraktar 2010). Petra Kenti, tarih öncesi çağlardan beri Arabistan, Mısır ve Suriye arasında kavşak nokta olan Kızıl Deniz ile Ölü Deniz arasında yer alan Nabatean Şehri sınırları içinde yer almaktadır. Petra kumtaşından yükselen tepeler ile çevrili Wadi Araba Dağlık Çölü kenarında bugünkü Amman Şehri’nin güneyinde konumlanmıştır. Petra ilk olarak M.Ö. 6. yüzyılda Nabataen Arapları ve Suriye’ye uzanan ticari bir imparatorluğun temellerini atan Samiler tarafından kurulmuştur. M.S. 106 yılında Trajan Arabistan eyaletinin bir parçası olarak Nabatean Krallığı’na bağlanmıştır. Araplar 636 yılında alanı işgal etmişler fakat Mekke’deki Hac yoluna uzak kaldığından burada ikamet etmemişlerdir. Haçlılar 12. yüzyılda burada bir kale inşa etmişler ve Petra eski görkemli zamanına geri dönmüştür. 19.yüzyılda yerli halk Petra’yı terk etmeye başlamıştır. 1812 yılında İsviçreli gezgin Johann Burckhardt tarafından kent, tekrar keşfedilmiştir. 264 dönümlük alanda konumlanan Petra, 6 Aralık 1985 tarihinde UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi’nde yer almıştır. Miras listesine kabul edilme ölçütleri “kültürel” (Dünya’nın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi), (Yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın istisnai, ender rastlanan bir temsilcisi olması), (İnsanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünü veya peyzajın istisnai bir örneği olması) ’dır. 2007 yılından itibaren dış mali kaynaklar, hibe, bağışlar ile özerk bir tüzel kuruluş olarak, Petra “Arkeolojik Park” olarak anılmakta olup aynı yıl içinde Dünya’nın Yedi Harikası’ndan biri olarak seçilmiştir (Tuna 2014).

Wadi Arabah ve batısındaki dik boğazları içeren Artemisa ve onun batısındaki çok yıllık bozkırlardan oluşan alan, Akdeniz Bölgesi’nin dağlık sırtları ve kayalık yamaçlarının olduğu bölge ile parkın merkezinde konumlanmış, doğu ve güney sınır

yakınlarındaki alan, Ana havza, dik kalker şevleri ve yıpranmış kumtaşlarının bulunduğu alan, olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır (Tuna 2014) (Şekil 2.28).

Şekil 2.28 Petra arkeolojik park planı (Anonymous 2018c)

Antik Kente girmeden önce ziyaretçi merkezinde Petra Arkeoloji Müzesi bulunmaktadır. Petra Antik Kenti kazılarında bulunan tarihi eserler burada sergilenmekte ve ziyaretçiler eserlerin kronolojik sıralamasını takip edebilmekte ve duvarlarda yer alan Petra Antik Kenti tarihini okuyabilmektedir (Anonim 2018c).

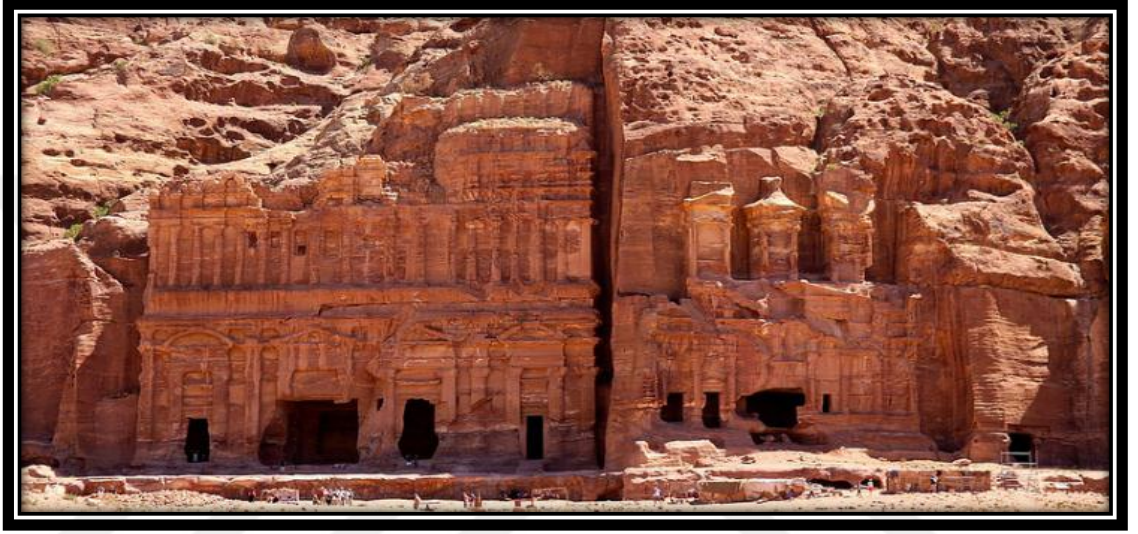
Petra Antik Kenti'ne ilk girişte ziyaretçiler, yüksek kayalıkların arasında 'Sig' adı verilen dar bir yolda ilerlemekte ve yolun sonunda görkemli yapısıyla El-Hazne, ziyaretçilere mekana 'varış duygusunu' oldukça derin yaşatmaktadır. Gece ise kentin bu bölümü fenerler ile aydınlatılmaktadır (Anonim 2018a).

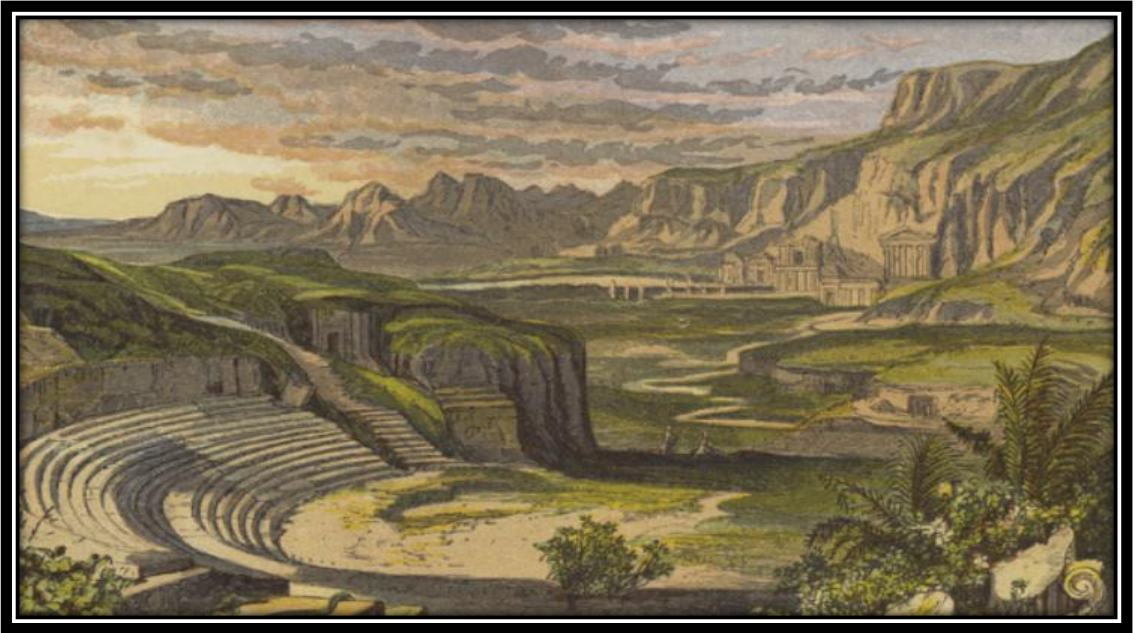
Şekil 2.29 Petra Arkeolojik Park, Al Siq ve Al Khazneh (Anonim 2018c)

- **Al Siq (Geçit):** Petra antik kentinin ana girişinde yaklaşık 1,2 km. uzunluğunda, ortalama 5m. genişliğinde kanyon duvarları arasında uzayan geçit. Geçitin giriş kısmında Nebatilerin M.Ö. 1.yy'ın sonunda inşa ettikleri baraj bulunmaktadır. Şehrin su ihtiyacını karşılamak amacıyla kanyon duvarları boyunca açılmış tüneller bulunmaktadır.
- **Al Khazneh (Hazine):** Al Siq'in bitiminde bulunan anıt, diğer yapılar gibi kum taşı kayalarına oyularak inşa edilmiştir. Kolonlu yapısı ve mimari detayları (heyel kabartmaları, ion sütun başlıkları vb.) ile Yunan mimarisinin etkili olduğu görülmektedir.
- **Royal Tombs (Kral Mezarları):** Khazneh'in kuzeyinde Jebel Khubtha dağ kitlesi bulunmaktadır. Kral duvarı olarak bilinen kaya yüzeyinde dört geniş gömü yapısı (Kral mezarları) bulunmaktadır. Kraliyet Mezarları'nın ilki olan Urn Mezarı, M.Ö. 1.yüzyıldada kayaya oyularak, tahminen King Malichus tarafından inşa edilmiştir. İki katlı, çift tonozlu yapısı ile M.Ö. 446'da Hristiyan ibadet merkezi olarak kullanılan yapıda Hristiyan yazıtları bulunmaktadır. Kraliyet Mezarları'nın en geniş olan Palace Tomb (Saray Mezarı), 18 yarım kolon ve 4 saray odasına sahiptir. Anıt mezarlar, Roma mezar yapılarını çağrıştırmaktadır. Kraliyet Mezarları'ndan Corinthian Mezarı, Nabatean ve Hellenistik mimarinin ortak ürünü olarak değerlendirilmektedir. Leon de

Laborde olarak anılmaktadır. Silk Tomb, çok renkli cephesi nedeni ile bu isimle anılmaktadır. 4 adet yıpranmış kolonu ve çift saçak sistemi ile Kral Mezarları kümesinin doğusunda kalmaktadır. Kraliyet mezarlarının kuzeyinde 130 yılında Roma valisi için Sextius Florentinus mezarlarının altında bir mezar daha bulunmaktadır. Petra'daki mezarlıkların iç kısımlarının düz, dış kısımlarının karmaşık olması tipik özelliğidir (Anonim 2018b).

Şekil 2.30 Ürdün petra Kral mezarları (Anonim 2018c)

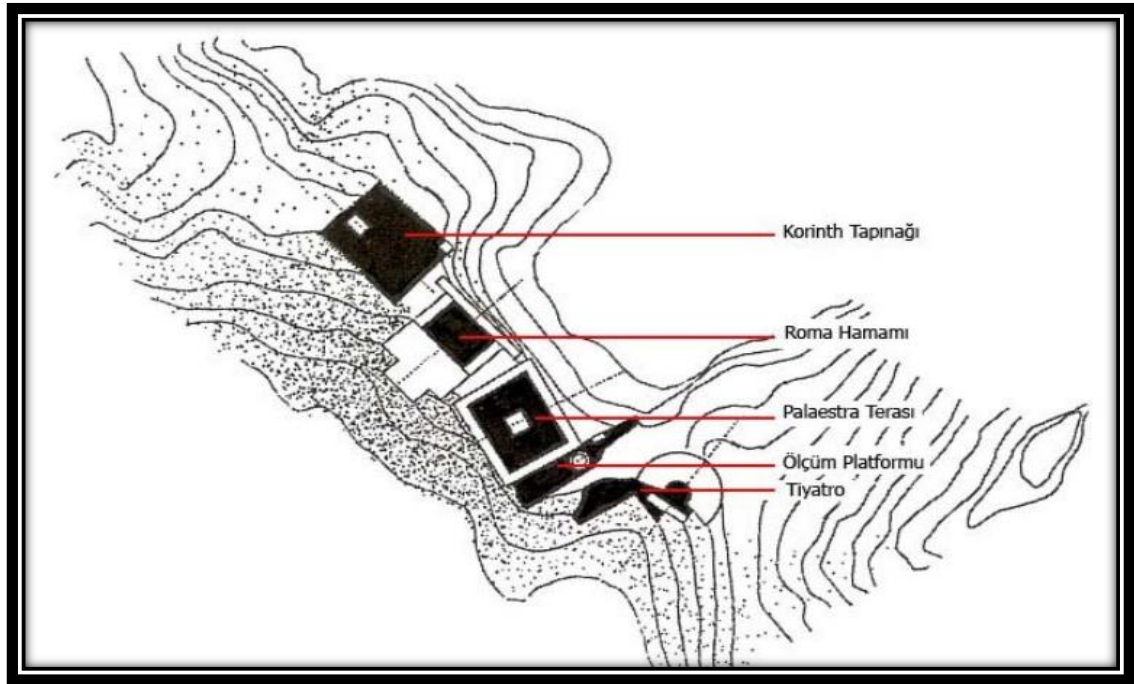
Şekil 2.31 Petra arkeolojik park Antik Kent Tiyatrosu (Anonim 2018c)

- **Al Sabra Vadisi:** Sabra Vadisi, Nabatiler tarafından tarımsal ve endüstriyel faaliyet amaçlı kullanılmıştır. Vadinin sol kısmında yarın içine oyularak inşa edilen tiyatro yer almaktadır. Tiyatronun üst kısmından su hattı geçmekte ve arka tarafında birleşerek havuz oluşturmaktadır. Vadi boyunca birçok mağara evleri yer almaktadır. Vadinin üst kısmında kumtaşı yatakları, demir ve bakır cevheri alanlarının varlığı o dönemde maden işçiliğinin önemli olduğunu göstermektedir (Tuna 2014).

2.3.3.3 Kaunos arkeolojik parkı – Türkiye

Kaunos, Akdeniz ile Ege Denizi'nin kesiştiği bölgede, Köyceğiz Gölü'nü Akdeniz'e bağlayan Dalyan Çayı'nın batı kıyısında, Dalyan Kasabası'nın karşısında yer almaktadır. Herodot'tan ve daha sonra çevredeki başka antik kentlerdeki kazı çalışmalarından edinilen bulgulara göre M.Ö. 4. Yüzyıl'dan sonra Kaunos'un adına kültür, din ve sanat alanında sıklıkla rastlanmaktadır. Doğu Akdeniz ve Ege Denizi arasındaki stratejik konumundan ötürü, önemli bir liman kenti olarak kurulan Kaunos, zamanında kentin kontrolünü elinde tutmak isteyen güçlerin birbirleri ile savaştıkları bir kent olarak varlığını sürdürmüştür. Liman kenti Kaunos, sahil şeridinin değişmesi sonucu kıyısız alandan içeride kalmıştır. Kaunos, Akropol ve Küçük Akropol'ün oluşturduğu yükseltiler arasında bulunan çanak içine yerleşmiş bir liman kentidir. Liman güneye konumlanmıştır. Kentin yüksekliği ve biçimiyle en önemli topografik değerlerinden biri olan Akropol, 152 m., onun güneybatısındaki Küçük Akropol ise 50 m. yüksekliğindedir. Kentteki doğal düzlükler, sadece Liman çevresi boyunca uzanan oldukça dar bir alandır. Kentin fiziksel gelişimi zaman içinde yamaçların teraslanarak yapay düzlükler oluşturması ve yapıların bu düzlüklere inşa edilmesi ile gelişim göstermiştir. Kaunos, bugün de izlenebildiği üzere liman kıyısındaki düzlük alandan itibaren teraslar üzerinde yapılanmış bir kentsel anlayışın hâkim olduğu bir yerleşmedir (Tuna 2014). 1966 yılından bugüne kazı çalışmaları devam etmektedir. Son yıllarda kazı çalışmaları yanında restorasyon ve konservasyon çalışmaları da devam etmektedir. Kentin yakın çevresi ile birlikte “arkeolojik park” olarak değerlendirilmesi 2004 yılında gündeme gelmiştir. Kaunos Arkeolojik Parkı'nın sınırlarını öncelikle surların belirlediği alan oluşturmakla, kentin hemen yakın çevresinde yer alan İz tuzu Sahili'ndeki Tuz Tavaları ve Köyceğiz Gölü kıyısında bulunan Sultaniye kaplıcaları oluşturmaktadır.

Yakın çevresinde sazlık, sulak alan, tatlı ve tuzlu suların birarada olması, maki ve orman dokusunun varlığı, bölgeyi biyolojik çeşitlilik bakımından zengin kılmaktadır. Arkeolojik Parkın ana temasını kentin topografyası, kentsel doku ve doğal verilerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi ilkesi oluşturmaktadır. Kentte yeni yapılması, eklenmesi öngörülen tüm unsurlar, yönlendirme tabelasından müzeye kadar, bu kapsam doğrultusunda üzerinde tartışılarak tasarlanmaktadır. Kaunos Arkeolojik Parkı'nda ziyaretçilerin dolaşımı sağlanırken antik kent hakkında bilgi aktarımı ile Kaunos'un mevcut değerleri kapsamında ziyaretçilerin kenti deneyimlemeleri hedeflenmektedir. Parkta yeni yapılan uygulamalarla, adeta uzvu olmayan insana yapay bir uzuv (protez) takmak, böylece bu ölü organizmayı belirli ölçüde hayata döndürmek hedeflenmektedir. Bu 'uzuv'lar inşa edilirken temel amaç, hem biçimsel hem de malzeme olarak eskiyi birebir tekrar etmeden işlevselliği sağlamaktır. Aşağı kentin en üst kotunda birbiri ile ilişkilendirilmiş teraslar grubu bulunmaktadır. Bunlar kuzeyden başlayarak Korinth Tapınağı'nın olduğu teras, onun altında Roma Hamamı'nın üzerine oturduğu teras ve ortasında kilisenin olduğu Palaestra Terası, ölçüm platformunun olduğu teras, üzerine tiyatronun oturduğu teraslardır. Arkeolojik park kapsamında yapılan çalışmalar tiyatro, palaestra terası ve kubbeli kilise yapıları çevresinde yoğunlaşmıştır (Özer 2009).

Şekil 2.32 Kaunos Antik Kenti teraslar grubu (Anonymous 2018f)

- **Palaestra Terası Kapısı:** Arkeolojik parkın sirkülasyonunu kentin özgün dolaşım aksları üzerinden sağlamak amacıyla yıkık durumda olan yapı, kazı ekibi tarafından onarılarak arkeolojik parkın giriş kapısı olarak düzenlenmişti (Özer 2009).

Şekil 2.33 Palaestra terası kapısı (Anonymous 2018f).

- **Tiyatro:** Akropolün batı yamacında konumlanan tiyatro, kentin bugüne ulaşan yapıları arasında en sağlam olanıdır. 5000 kişilik kapasitesi olan tiyatrodaki günümüzde müzik dinletileri ve gösteriler düzenlenmiştir.

Şekil 2.34 Tiyatro ve yeniden yapılan basamakları (Anonymous 2018f)

Kaunos arkeolojik parkının yönetim planı bulunmamakla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Başkent Üniversitesi kazı alanından sorumlu birimlerdir. Arkeolojik park

alanı içinde servis, hizmet birimleri, donatı elemanları gibi ögeler bulunmamaktadır (Tuna 2014).

2.3.3.4 Butrint milli parkı – Arnavutluk

Butrint, Arnavutluk'un güneybatısında yer almakta olup, 1992'de UNESCO tarafından Dünya Kültürel Miras Listesi'ne alınmış ve daha sonra 2001'de milli park statüsü kazanmıştır. Milli park alanı içinde yer alan Butrint arkeolojik parkı 86 km²'lik bir alana konumlanmış olup, bir nehir tarafından çevrili ve Adriatik Denizi kıyısında bulunan arkeolojik bir alandır (Bayraktar 2010).

Şekil 2.35 Butrint Milli Parkı (Anonim 2018f)

Butrint Milli Parkı, anıtsal kültür varlıklarını ve zengin doğal mirası korumak için oluşturulmuştur. Bu nedenle yalnızca fiziksel kültürel mirası ile değil aynı zamanda doğaya verdiği önem ile de ön plana çıkmaktadır. Sahil sulak alanları, tuzgölleri, nehirler ve otlak alanlar gibi pek çok habitat bulunmaktadır. Bu alanlar pek çok sayıda

hayvana ev sahipliği yapmaktadır. Nesli tükenmekte olan kuşlar, böcekler, amfibiler, memeliler ve sürüngenleri ile alan, 2003 yılında Ramsar Sulakalan Uluslararası Önemli Alan olmuştur. Arnavutluk'ta biyoçeşitliliğin en zengin olduğu yer olan Butrint, köşeli kaplumbağa, tilki ve beyaz kuyruklu kartal gibi küresel düzeyde korunma altına alınmış 26 türü bulundurmaktadır. Butrint Milli Parkı anıtsal kültür varlıklarını ve zengin doğal mirası korumak için oluşturulmuştur. Arkeolojik park alanı içinde; kutsal başlangıç, Asclepius'un mabedi, tiyatro, Roma dönemi kent planı, gizli bir konut: Triconch Palas, Butrint kapısı, Butrint kiliseleri, ilk kaleler, aslan kapısı, sonraki kaleler, ve Butrint Müzesi bulunmaktadır. Ada çevresinde oluşturulan yürüyüş yolları ile arkeolojik park içindeki sirkülasyon sağlanmaktadır. Parkta üç bölümden oluşan arkeolojik program uygulanmaktadır. İlk olarak Butrint arkeolojisinin karakteri ve yayılımı tanımlanmakta, ikinci olarak büyük ölçekte inceleme yapılacak alanlar belirlenmektedir. Üçüncü aşamada ise elde edilen sonuçların yayıma, arşive hazırlanması yer almaktadır. Bu son aşamada tüm arşiv verilerinin ve arkeolojik keşiflerin modern veritabanı oluşturulmakta ve GIS sistemine bağlanmaktadır. Eğitim amaçlı çalışmalar 2000 yılından bu yana yapılan yaz okulu çalışmaları ile devam etmektedir. Yaz okulunda gençlere arkeoloji tanıtılmakta ve belirli teknikleri öğretilmektedir (Bayraktar 2010).

Şekil 2.36 Butrint milli park'ın Tiyatro sahnesi (Anonymous 2018f)

2.3.3.5 Chersonesos Arkeolojik Parkı – Ukrayna

Chersonesos antik Yunan kentinin arkeolojik park olarak korunması fikri 1992’de ICA’nın (The Institute of Classical Archaeology) alanı ziyareti ile alanın korunması ve tanıtılması amaçlı ön çalışmalar 2001 ve 2002 tarihlerinde başlamıştır. Detaylı planlama ve bütçe çalışmaları 150 hektarlık merkez bölümüne odaklanmıştır. Günümüz planlarında ise park girişine yapılacak ziyaretçi merkezi ile ziyaretçilerin arkeolojik sit alanı içinde yönlendirilmeleri ve anıtları tanımalarının sağlanması hedeflenmektedir. Ziyaretçi merkezi bu çalışmaları sergi ve seminer bilgilendirmeleri ile gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte bitki örtüsü ile ilgili araştırmalar sunulmaktadır (Bayraktar 2010).

Şekil 2.37 Chersonesos antik kent kalıntıları (Anonymous 2018h)

Şekil 2.38 Chersonesos antik kenti (Anonymous 2018h)

Şekil 2.39 Chersonesos antik kenti (Anonymous 2018h)

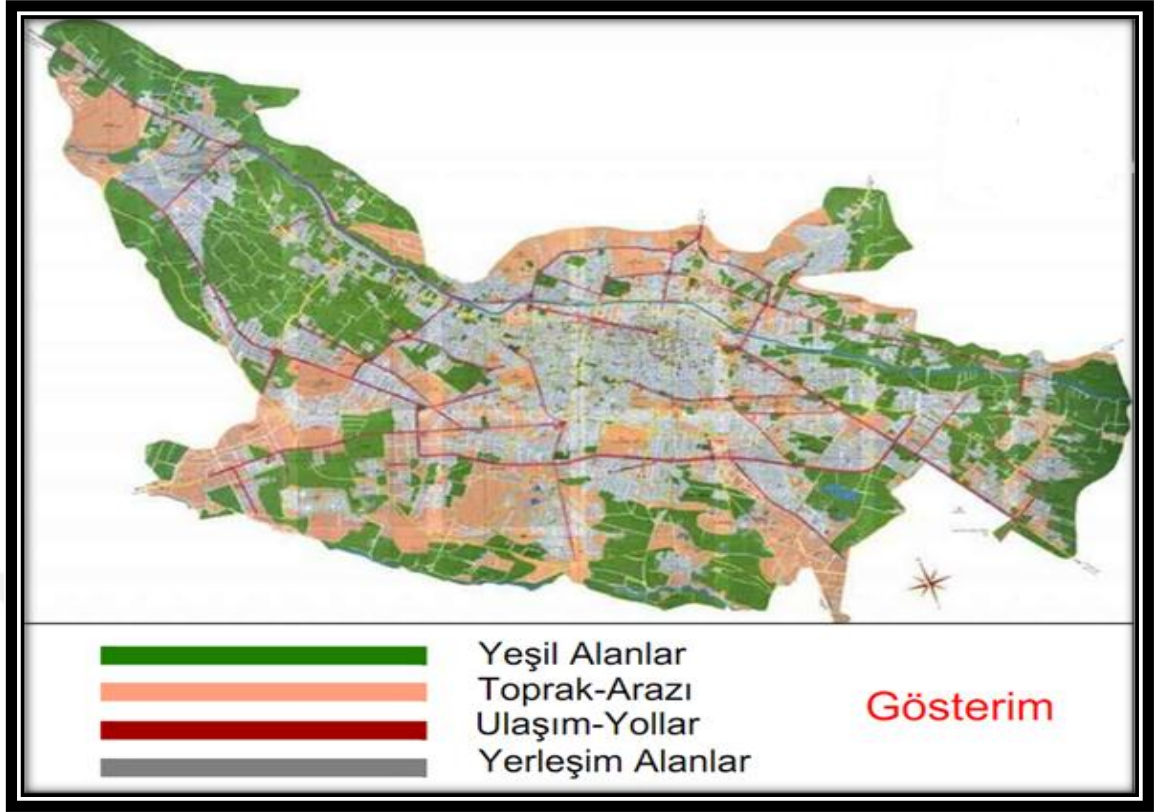
3. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu bölümde araştırmaya temel oluşturan materyal ve araştırmada gerçekleştirirken izlenen yöntem açıklanmıştır.

3.1 Materyal

Araştırmanın ana materyali Pers İmparatorluğu'nun başkenti Persepolis Antik Kenti ve yakın çevresidir. Konu ile ilgili olarak yapılmış her türlü yazılı ve görsel malzeme, kitap, araştırma, makale, tez, harita araştırmanın materyalini oluşturmaktadır. Öte yandan araştırma kapsamında Persepolis Arkeolojik Sit Alanı'nda gerçekleştirilen arazi etüd-analiz çalışmaları ile mevcut durum tespitine yönelik çıkarımlar önemli materyaller olmuştur. Ayrıca araştırma alanı ve çalışmaya temel oluşturacak kuramsal çerçeve kapsamında ilgili literatür verileri değerlendirilerek yapılan analizler, araştırma alanı için bir arkeolojik park önerisinin geliştirilmesinde kullanılmıştır. Antik kentin korunarak kültürel sürekliliğinin sağlanmasında ve yaşanabilir çevreler olarak gelecek nesillere aktarılmasında peyzaj mimarlığı ve kentsel peyzaj tasarımının önemini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada, araştırmanın temel içeriğini oluşturan arkeolojik sitler, arkeolojik alan koruma ve sergileme yaklaşım ve uygulamaları, tarihi çevre canlandırma stratejisi olarak arkeolojik park kavramı, arkeolojik sitlerin korunması ve yeniden işlevlendirilmesinde arkeolojik park uygulamaları konularında yapılmış olan tüm araştırma ve literatür verileri de çalışmanın ana materyallerini oluşturmaktadır.

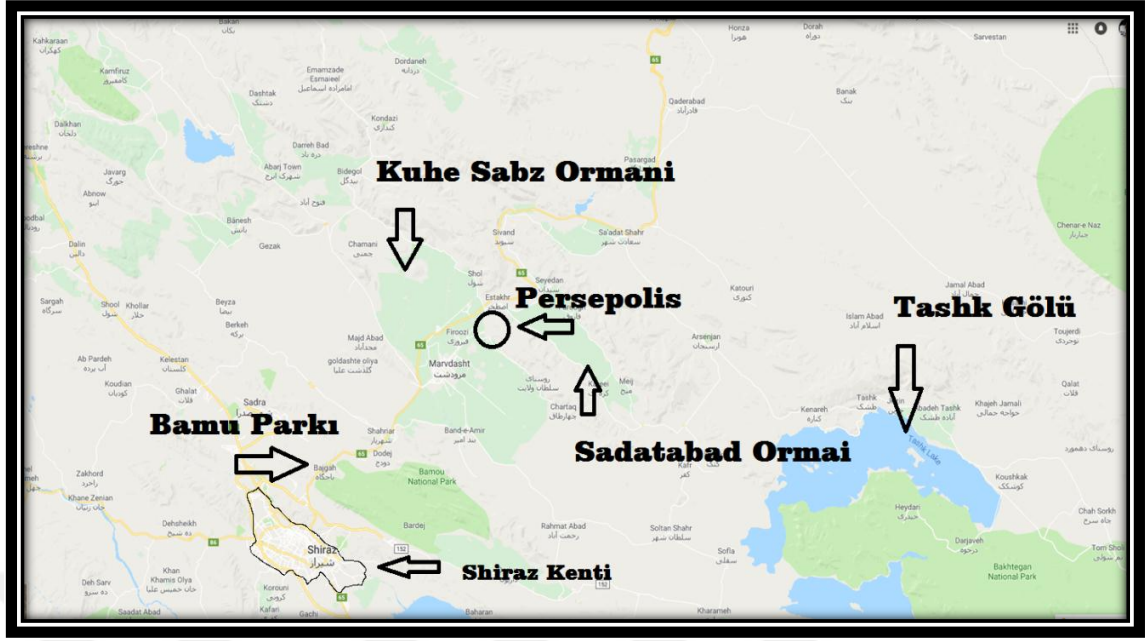
Çalışma alanı olarak seçilen Persepolis Antik Kenti, Shiraz Kent'inin Mervdasht ilçesinde yer almaktadır ve Shiraz Kent'inin yerleşim planı ve haritası şekil 3.1- 3.4'de verilmiştir.

Şekil 3.1 Shiraz Kenti yerleşim planı (Anonymous 2018f)

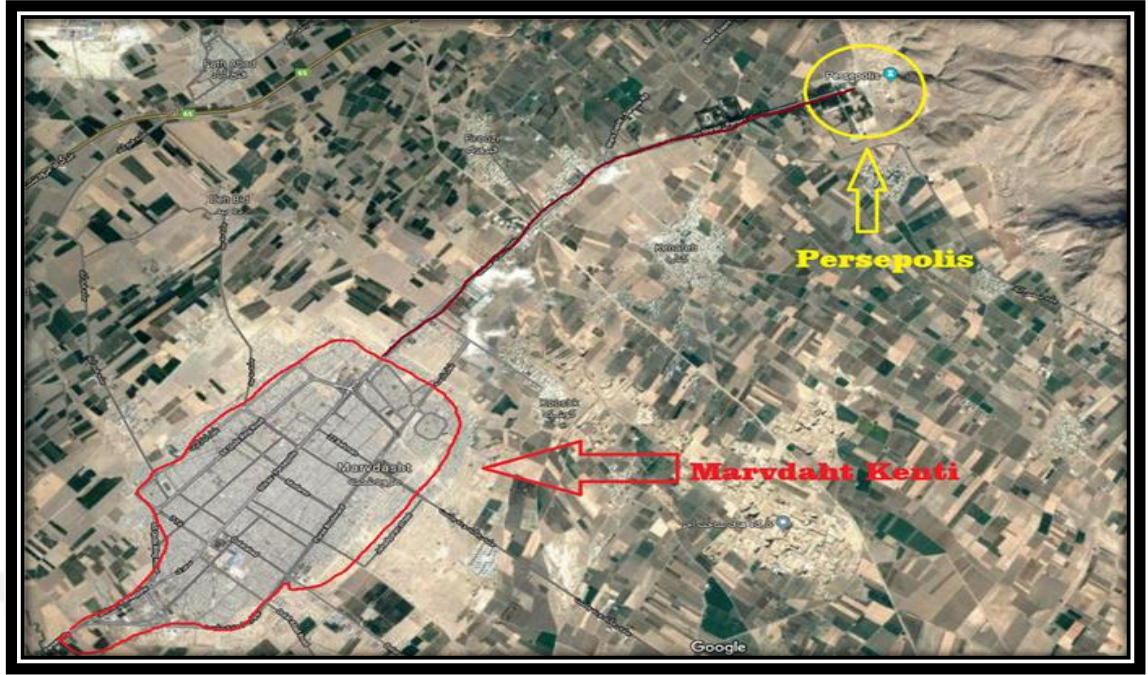
Şekil 3.2 Shiraz Kenti konumu (Anonymous 2018f)

Şekil 3.3 Persepolis Antit Kent'in yakın çevresi (Anonymous 2018f)

Şekil 3.4 Shiraz Kenti ve Persepolis Antik Kent'in uydu görüntüsü (Anonymous 2018f)

Şekil 3.5 Marvdasht ilçesi ve Persepolis Antik Kent'in uydu görüntüsü (Anonymous 2018f)

Şekil 3.6 Persepolis Antik Kent'in alan sınırları (Anonymous 2018f)

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için toplanan veriler ve yapılan arazi etüt çalışmaları;

- Shiraz Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden elde edilen 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar ve plan paftaları ve 1/1000 ölçekli Persepolis Antik Kenti imar planı çalışmaları,
- İran Miras ve Kültür Bakanlığı'dan alınan Persepolis 'in eski fotoğrafları,
- Araştırma alanına ilişkin daha önce yapılan koruma ve arkeolojik çalışmaların makale, tez ve kitap,
- Konu ile ilişkili internet taramaları sonucunda elde edilen bilgiler,
- Araştırma alanının tarihi, doğal, kültürel varlıklarının tescil ve tespit çalışmaları,
- Araştırma alanı olarak seçilen arkeolojik sit alanının tarih boyunca tarihsel ve mekansal gelişim sürecini gösteren harita, plan ve fotoğrafların toplanması ve değerlendirilmesi,
- Konu ile ilgili Shiraz Üniversitesi'nin arkeoloji bölümü ile yapılan sözlü görüşmelerin değerlendirilmesi,
- Araştırma alanının yakın çevresinde yaşayan halkın alana ilişkin görüşleri ve alanda gerçekleştirilmesini istedikleri koruma amaçlı koruyucu çatı sistemi, peyzaj düzenlemeleri ve arazi-etüt çalışması sonucunda elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

3.2 Yöntem

Araştırmanın gerçekleştirilmesi kapsamında izlenen yöntem;

- Literatür ve veri toplama,
- Persepolis arkeolojik sit alanının arazi-etüt analiz çalışması,

- Değerlendirme ve sonuç, olmak üzere üç etaplı olarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma alanının sahip olduğu arkeolojik, tarihi, doğal ve kültürel özelliklerin saptanması amacı ile öncelikle literatür araştırması yapılmıştır ve daha sonra araştırmanın sonucunda araştırma alanın sorun ve olanaklar, fırsat ve tehditler belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda arkeolojik sit alanı ve yakın çevresi, peyzaj tasarımı ve sit alanın sorunları belirlenmiştir. Arkeolojik alana ilişkin plan, harita ve fotoğraflardan elde edilen veriler ve internet taramalarından elde edilen ulusal ve uluslararası makaleler değerlendirilmiştir. Çalışma alanının yakın çevresi ve kent ölçeğindeki karşılıklı ilişkileri ortaya koymak amacı ile Antik Kentin çevresindeki doğal ve kültürel değerlerin saptanmasına ilişkin üst ve alt ölçekte analizler yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde araştırma alanına ait mevcut durum ve arazi etüd analiz çalışmaları değerlendirilmiştir. Bu bölümde Şiraz Persepolis Antik Kenti'nin tarihsel gelişim süreci ile Persepolis arkeolojik sit alanı yerleşim dokusu yapısal ve bitkisel özellikleri ile tanıtılarak değerlendirilmiştir.

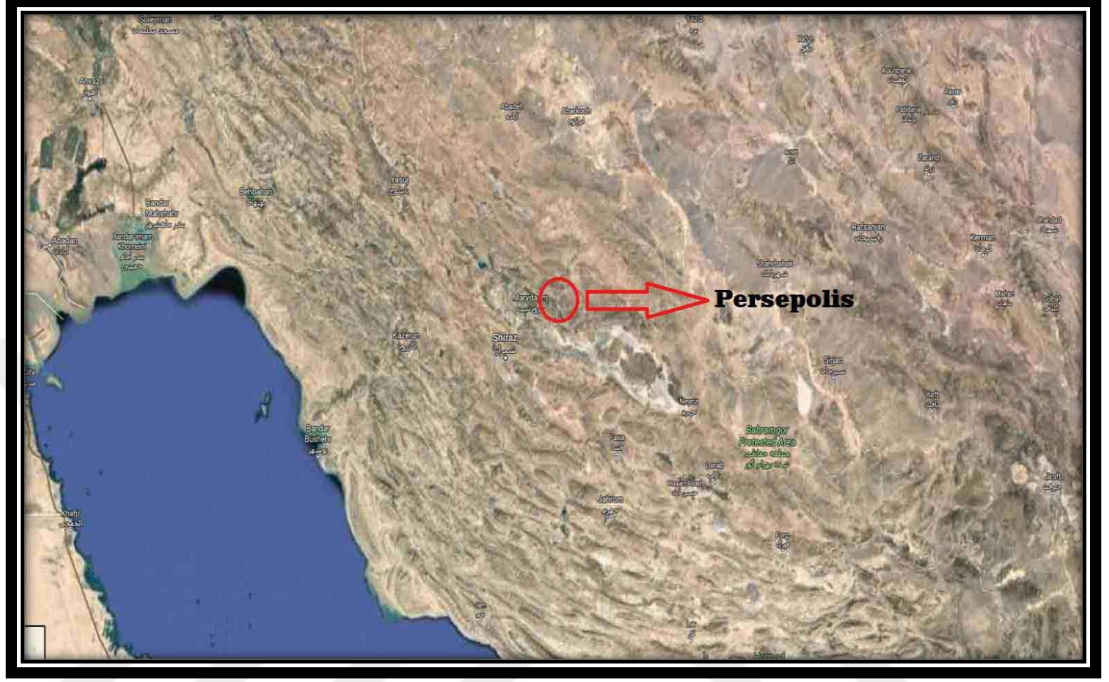
4.1 Coğrafi Konumu

Şiraz, İran'ın güneybatı kesiminde yer alan (Şekil 4.1), tarihi M.Ö. 550'lere dayanan ilk Pers İmparatorluğu olan Ahamemişler zamanında kurulmuş bir şehirdir. Ancak Sasaniler döneminde önemli bir merkez haline gelmiş, Zend Hanedanlığı (1747-1779) döneminde ise İran'ın başkenti olmuştur. Zend hanedanı Kerim Han tarafından yaptırılan Kerim Han Kalesi, Vekil Camii, Vekil Çarşısı ve Vekil Hamamı kentin önemli yapılarındandır. Günümüzde ise halka ve konuşulan dile ismini veren Fars eyaletinin başkentidir. Aynı zamanda “İran'ın kültür başkenti”, “şairler şehri” ve “güller başkenti” olarak anılmaktadır (Anonymous 2018g).

Şekil 4.1 Shiraz Kenti coğrafi konumu (Anonymous 2018i)

Çalışma alanı olan Persepolis Antik Kenti, İran'ın güneybatısında Shiraz İli'nin Mervdasht İlçesi'nde yer almaktadır. Persepolis 29,932182 enlem ve 52,887361 boylamında ve toplam 125.000 metrekare bir alana konumlanmıştır (Şekil 4.1-4.3).

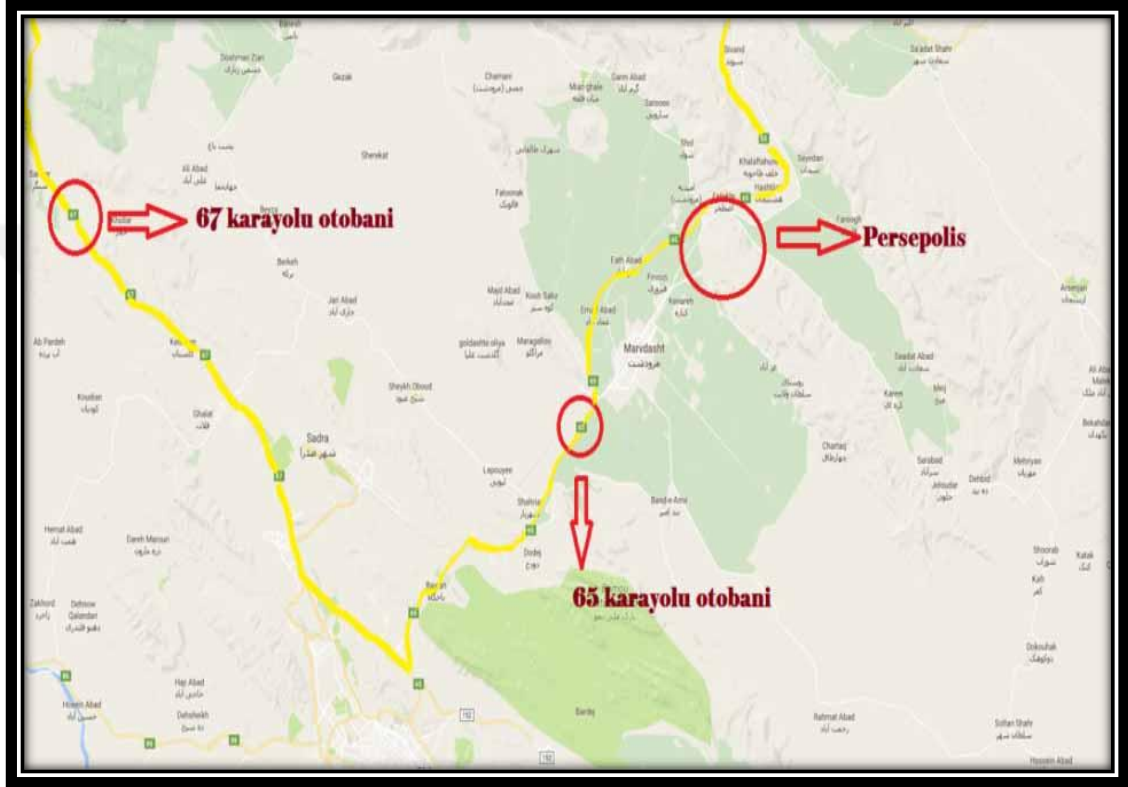

Şekil 4.2 Persepolis Antik Kent'in coğrafi konumu (Anonymous 2018i)

Şekil 4.3 Persepolis Antik Kent'in coğrafi konumu (Anonymous 2018i)

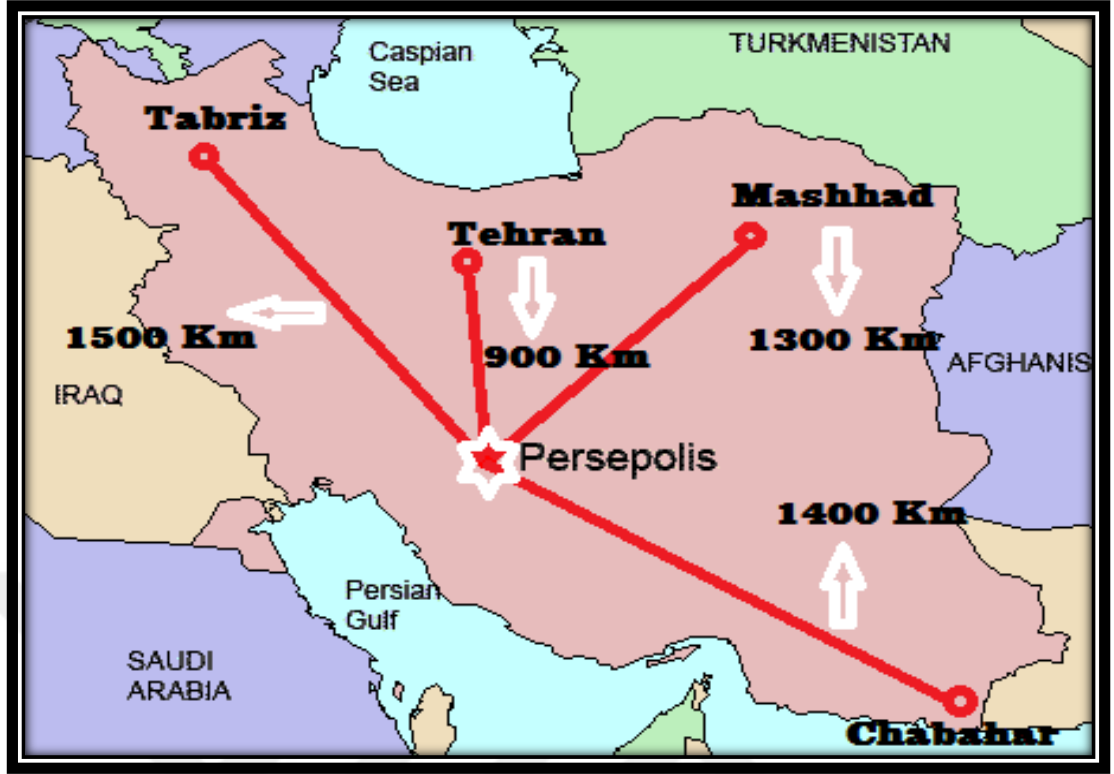
Kuzeyde Eghlid ve Khorambid, doğuda Bovanat ve Arsanjan, güneyde Shiraz'a ve batıda ise Sepidan ilçeleri ile sınırdır. Deniz seviyesinden yüksekliği 1770 metredir. Antik kentin çevresinde Kuzeyde Chehel Magma ve Bamu Dağları, Güneyde Zagros Dağları ve Batıda ise Derak Dağları bulunmaktadır. Persepolis'e ulaşmak için İran'ın kuzeybatı yönünde uzanan 67 ve 65 otobanları kullanılmaktadır (Şekil 4.4).

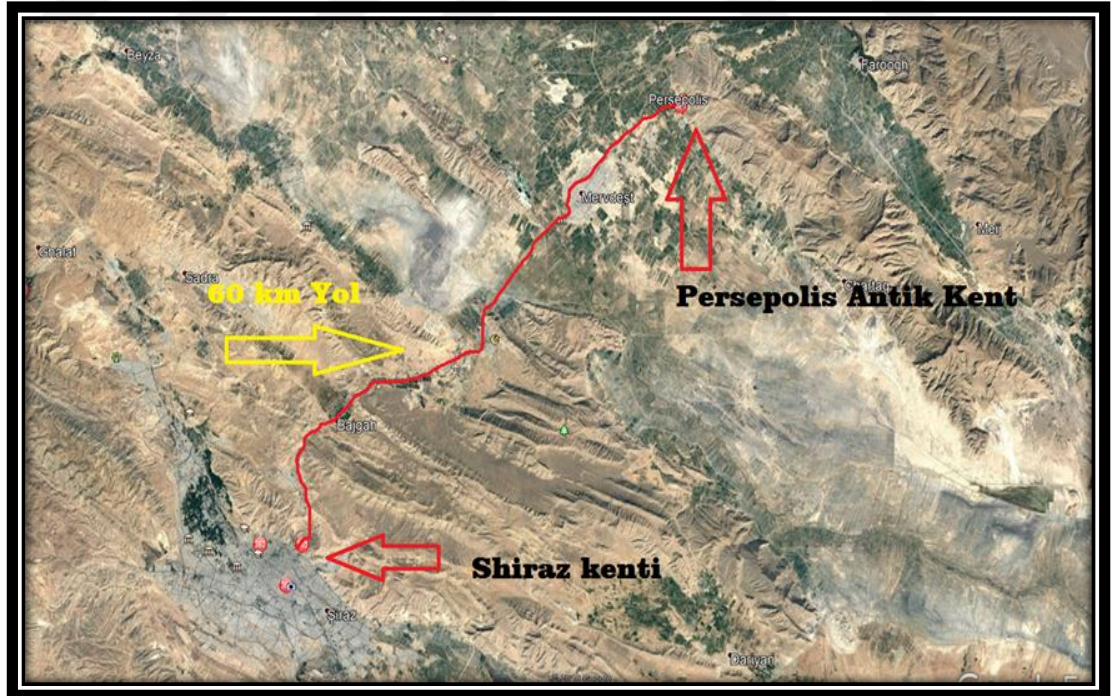
Şekil 4.4 Persepolis Antik Kenti erişimi (Anonymous 2018l)

4.2 Ulaşım

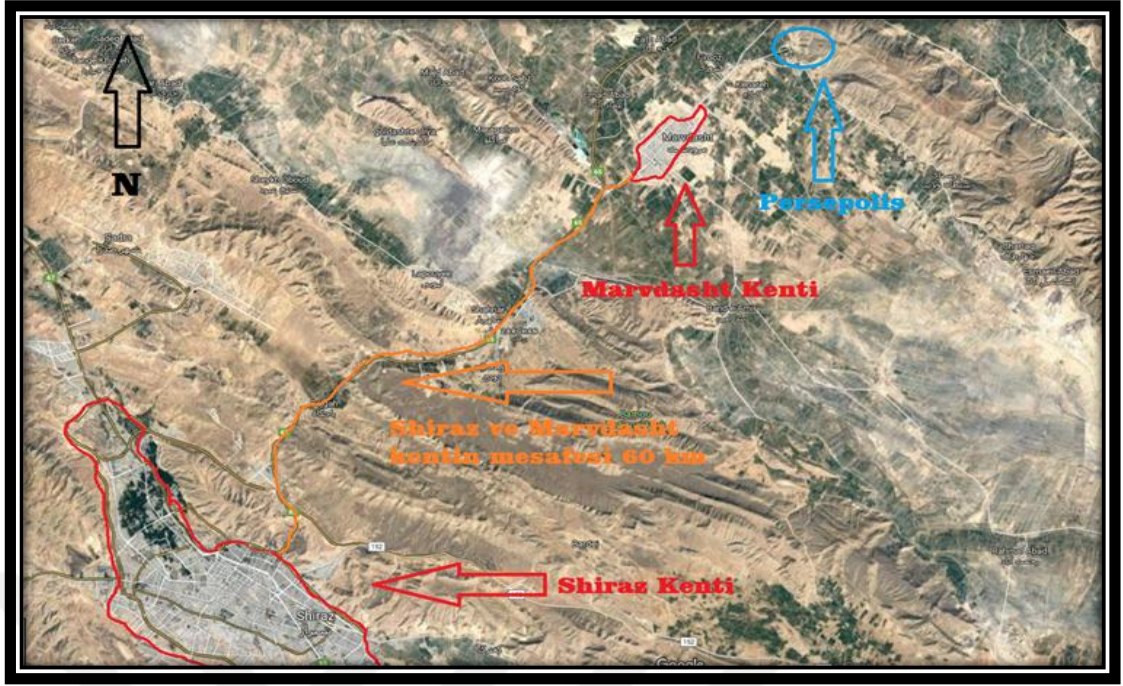
Persepolis Kenti'nin ulaşımı havayolu, karayolu ve tren yolu ile sağlanmaktadır. İran'ın tüm kentlerinden Persepolis'e demiryolu ve kara yolu bağlantısı bulunmaktadır (şekil 4.4) fakat hava ulaşımı için, Shiraz Havalimanı kullanılmaktadır ve havalimanından 70 km mesafede karayolu ulaşımı bulunmaktadır (Anonymous 2018n)

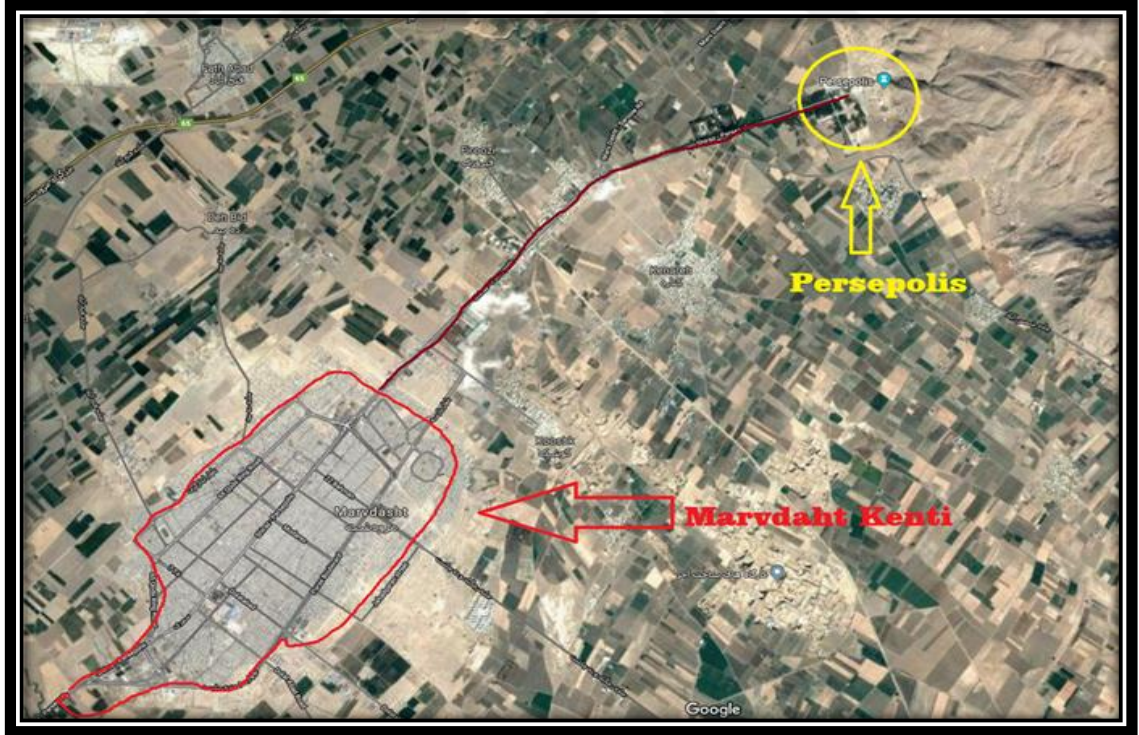
Şekil 4.5 Persepolis Antik Kent'in diğer kentlere uzaklığı (Anonymous 2018m)

Şekil 4.6 Persepolis Antik Kenti'nin Shiraza'a ulaşımı (Anonymous 2018m)

Şekil 4.7 Persepolis Antik Kenti ve yakın çevresindeki yollar (Anonymous 2018m)

Şekil 4.8 Persepolis Antik Kenti ve Marvdasht ilçesi (Anonymous 2018m)

4.3 Tarihsel Gelişim

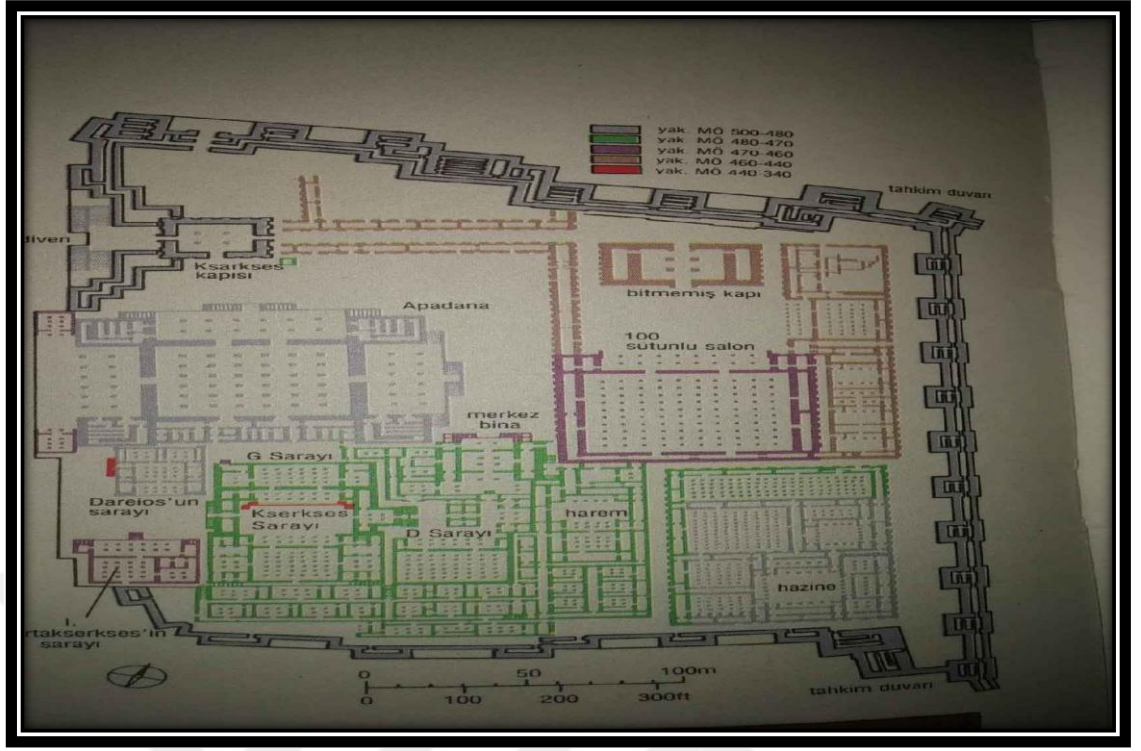
Persepolis Antik Kenti'nin kuruluşu Hakhamaneshian Dönemi, Büyük Kurosh ve I. Daryush yönetiminde olmuştur. Pers İmparatorluğu, o döneme kadar insanlık tarihindeki en büyük imparatorluklardan biri haline gelmiştir. Pers İmparatorluğu'nun sınırları (Şekil 4.7), doğuda İndus Nehri ve Ceyhun Nehri'ne kadar ve batıda Akdeniz'e kadar uzanmaktadır (Anonymous 2018n).

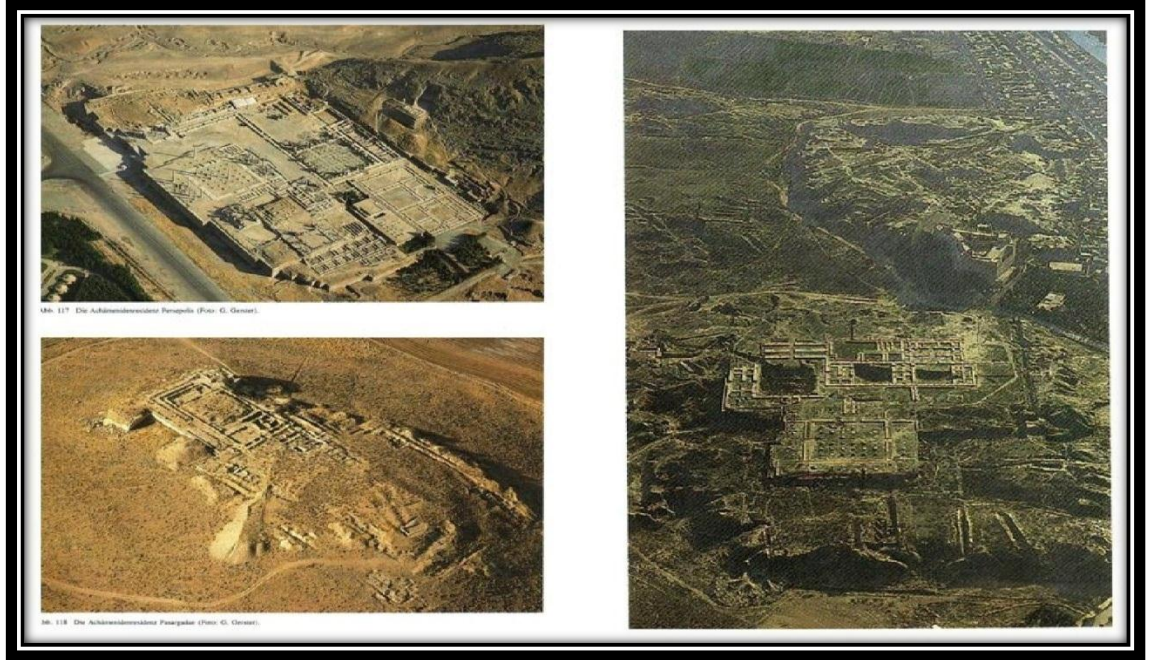
Şekil 4.9 Pers İmparatorluğu'nun sınırları (Anonymous 2018ğ)

Pers Kralı Kurosh M.Ö. 559-530 yıllar arasında hüküm sürmüş ve 29 yıl içinde tüm Ortadoğu'nun egemenliğini altında birleştirmiştir. 1935'te ülke adının Persia'dan İran'a değiştirilmeden önceki tarihlerde İran Platosu'nu yönetimi altında bulunduran çok sayıdaki hanedana verilen ortak isimlerdir. M.Ö. 5. Yüzyıl boyunca Yunan-Pers Savaşları devam etmiş ve savaş sırasında Pers İmparatorluğu üstünlüğü ele geçirmiş ve M.Ö. 480'de Atina'nın yapıtını tamamen yok etmişlerdir. M.Ö. 449'da Callias Barışı ile savaşlar sonlandırılmıştır. M.Ö. 550 yıllarında Persler, Madlar'ı yıkarak bir devlet haline gelmişler, Babil ve Fenike gibi kentleri fethedip zengin bir krallık haline gelmişlerdir. Ermenistan'ı, Lidya'yı ve Krezus hazinelerini ele geçirerek, tüm

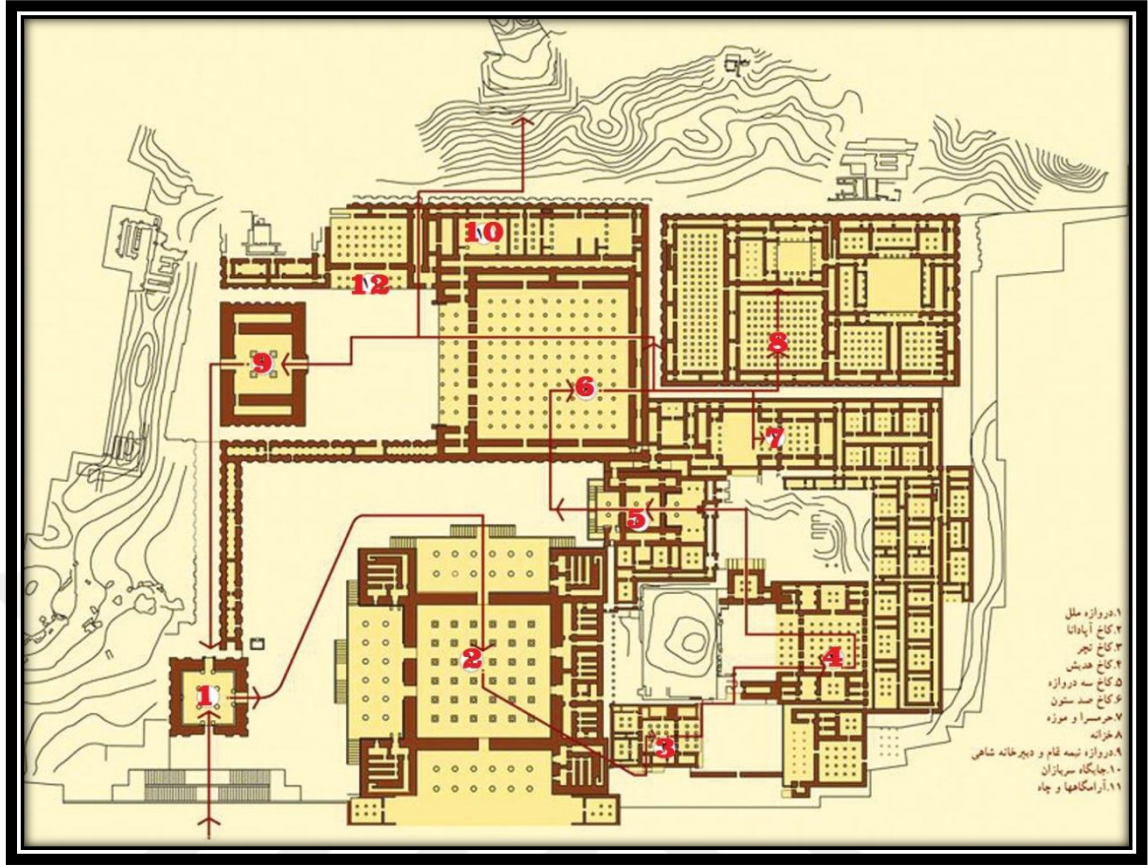
Anadolu'nun hakimiyetini ele geçirmişlerdir. Babil'i ele geçirdikten sonra kendilerini Babil kralı ilan etmişlerdir. Daha sonra Mısır'a saldırı hazırlıkları başlamış, ve kuzeydoğuyu sağlamlaştırmak için iki kabileyle savaş yapmış ve bu savaşlarda kabileler direniş göstermişler, ve Büyük Kurosh bu savaşta hayatını kaybetmiştir. Yerine ise Kurosh'un oğlu Kambiz geçmiştir. Kambiz devrinde Mısır fethedilmiş, Kartaca'ya kadar Pers ordusu ilerlemiştir, ancak Kartacalıları geçememiştir. Kambiz döneminde İranlı kabileler ayaklanmışlardır. Kambiz Mısır dönüşü öldürülerek yerine ünlü Pers İmparatoru I. Daryush geçmiştir. I. Daryush'da fetih hareketlerine girişmiş, doğuda İmparatorluk sınırları Hindistan'a kadar genişletmiştir. Bunun üzerine Spartalılar, Daryush ve oğlu Kserkes'e karşı Salamis Deniz Savaşı'nı yapmışlardır. Salamis Deniz Savaşı'nda elde edilen hazinelerin bütünü Büyük İskender'in fethinde ele geçirilmiştir. II. Artakserkes döneminde İmparatorluk'ta ayaklanmalar ve darbeler olmuş, Mısır bağımsızlığını ilan etmiştir. Daha sonra III. Daryush döneminde Pers İmparatorluğu'na Büyük İskender son vermiştir. Hakhamaneshian İmparatorluğu bugüne kadar Ortadoğu'da kurulmuş olan Ege bölgesinden, Hindistan'a uzanan en büyük imparatorluk olmuştur (Anonymous 2018ğ). Persepolis Antik Kent ile ilgili ilk arkeolojik çalışma Chicago Oriental Institue tarafından gerçekleştirilmiştir. E.Herzfeld ve F.Schmidt 1931-1939 kazıların sonucunda Persepolis'in Pers yönetiminin merkezi olduğunu ve her gelen kralın kendine ait bir saray inşa etmesi sonucunda platformda birçok saray bulunmaktadır. Hallock, klasik kaynakları ve Persepolis metinlerini, coğrafi analizi üzerine kurulduğunu söylemiştir. Bu çalışmanın amacı, arkeolojik ve tarihi kaynaklardan Persepolis'i bölgedeki yerleşimi ve coğrafyası ile yorumlamaktır. Burada ele alınan höyük yerleşimi yüzeyindeki seramikler Achaemenid döneme tarihlendirilmiştir (Anonymous 2018ğ).

Şekil 4.10 Persepolis Antik Kent'in yerleşim planı (Anonymous 2018n)

Şekil 4.11 Persepolis Antik Kent'in uydu görüntüsü (Anonymous 2018n)

Şekil 4.11 Persepolis Antik Kent'in yerleşim planı (Anonymous 2018e)

1. Melal Sarayı, 2. Apada Sarayı, 3. Tachr Sarayı, 4. Hadish Sarayı, 5. Üç kapı Sarayı, 6. Yüz sütun Sarayı, 7. Haramsara Sarayı, 8. Hazine Sarayı, 9. Konaklama Sarayı, 10. Askerlerin konukları, 11. Konaklama Sarayı

Kentin inşası, Kambiz'in ölümünden sonra imparatorluk içinde oluşan huzursuzluğu dindirmek ve henüz Pers hakimiyeti altına girmemiş bölgeleri korumak gibi zor görevleri olan Kral I.Daryush tarafından başlatılmıştır. Kral Daryush'u diğer krallardan ayıran en büyük özellik, iktidarı ele aldığı anda öncekilerden farklı olarak büyük bir anıt yaptırması ve bu anıt ile kendisini ebedi kılmasıdır.

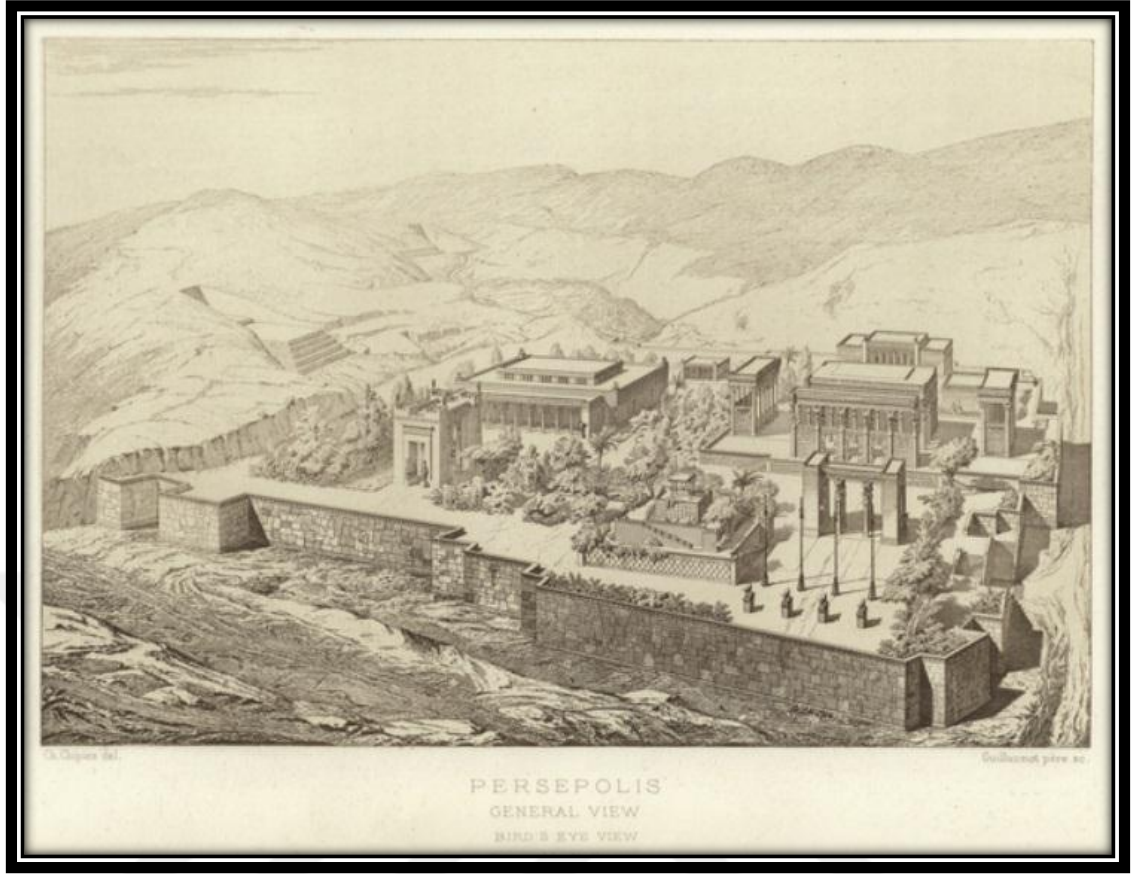
Bu yazıt Behistun yazıtıdır (Şekil 4.11). I. Daryush M.Ö.521-486 öncelikle kenti bir kültür başkenti yapmıştır ve devlet dini halinde getirdiği Ahura Mazda dinini de kullanmıştır. Behistan yazıtı gösteren bu yazıtta kral; "Ahuramazda'nın arzusuyla kralım. Ahuramazda bana krallık verdi. Kral Darius der ki: Ben Ahuramazda'nın izniyle onların kralı oldum. Ahuramazda'nın izniyle onlar bana tabi olmuşlardı. Bu ülkelerde sadık olan insanları destekledim; kötü olanları cezalandırdım. Ahuramazda'nın izniyle

bu ülkeler benim yasalarıma hürmet gösterdiler. Ahuramazda bana krallık verdi. Ahuramazda bana yardım etti, böylece krallığı kalkındırabildim. Ahuramazda'nın arzusuyla bu krallığı tuttum. Ondan sonra Ahuramazda'ya dua ettim; Ahuramazda bana yardım etti, Ahuramazda'nın izniyle ben kral oldum. Ahuramazda bana yardım etti. Ahuramazda'nın izniyle Tigris (Dicle)'i geçtim. Orada Nidintu-Bel'in ordusunu ağır bozguna uğrattım. Ahuramazda'nın arzusuyla Nidintu-Bel'in ordusunu yendim.” demektir. Behistun yazıtı, Henry C. Rawlinson, tarafından 1835-1837, 1844 ve 1847 yılında incelenmiştir (Anonymous 2018r).

Şekil 4.12 Daryush'un düşmanın üzerine bastığı ve kabartmanın ortasında Tanrı Ahura Mazda'nın olduğu 'Behistun Yazıtı (Anonymous 2018l)

Persepolis Antik Kenti Rahmet Dağı (Kuh-i Rahmet) isimli bir tepenin eteklerinde konumlandırılmıştır. Kente, geniş merdivenler ile 'Tüm milletlerin giriş kapısı' (Gate of All Nations)'dan ulaşılmaktadır. Bu platformun altında bulunan su kanallarının uzunluğu yaklaşık 1.5 kilometre ve içinde bir insan yürüyecek genişliktedir. Kentin içinde temelleri, sütunları ve pencereleri ile çatıları ahşap malzeme ile inşa edilmiştir (Anonymous 2018r).

Şekil 4.13 Persepolis rekonstrüksiyon çizimi (Anonymous 2018j)

Yönetim meclisi resmi karşılama ve törenlerin gerçekleştirilmesi için tasarlanmış olan ve hazine odalardan oluşan antik kent birkaç aşamada kurulmuştur. Daryush, ilk olarak düz bir set platformda kenti planlamış ve daha sonra güney doğuda hazine odaları inşa edilmiştir. Hazine odası, ganimetlerin ve Persler için dini bir kutlama olan Nevroz döneminde toplanan vergilerin de toplandığı bir depodur. Buradan çeşitli çivi yazısı tabakalar ele geçmiştir. İskender tarafından tahribe uğradıktan sonra kentin her bir köşesi bu durumdan etkilenmiştir. Diğer bir saray ise Apadana Sarayıdır. Kare bir plana sahip olan Apadana'nın özellikle dış duvarlarında siyasi propoganda amaçlı kabartmalar ve bezemeler bulunmaktadır. Hazine odasının kuzeybatısında yer almaktadır. Bu yapının büyük davetler için kullanıldığı tahmin edilmektedir. M.Ö. 5.yüzyılın ilk yarısına ait en eski yapılar arasındadır. Apadana, büyük bir seyirci salonuna sahiptir. Bunun haricinde revaklara sahiptir. Persepolis terasındaki en büyük yapıların birisidir. Salona giriş kuzey ve doğudan iki ana merdivenle bulunmaktadır. Bu merdivenlerin dış

tarafları krallığın propaganda aracı olarak kabartmalarla süslenmiştir. Konuk elçiler üç sıra halinde tasvir edilmiştir. Her ülkenin elçileri bir servi ağacı ile diğer ülkelerin elçilerinden ayrılmıştır. Her gruba bir kişi başkanlık etmektedir. Bir Pers veya Med muhafız da onlara rehberlik etmektedir. Kuzey merdivenin orta kısmında üç levha bulunmaktadır. Bu levhalarda Pers, Babil ve Elam dillerinde yazılar vardır. Doğu merdiven de iki levha bulunmaktadır. Güneydekinde Babil ve Elam, kuzeydekinde ise Persçe yazılar bulunmaktadır. Yazıların her iki tarafında bir Pers bir de Med olmak üzere sekiz yüksek rütbeli subay yer almaktadır. Bu yazılar Kserkses zamanında yazılmış ve onun yaptıklarını anlatmaktadır. Merdivenin sol korkuluğunda 23 sahne üç sıra halinde yer almaktadır. Toplumlar krala çeşitli hediyeler götürmektedir. Bunun haricinde, ölümsüzler olarak betimlenen 10 bin erkek figürü diğer betimler arasındadır. Avlu ve balkonlarında ise hayvan kabartmaları yer almaktadır (Anonymous 2018s).

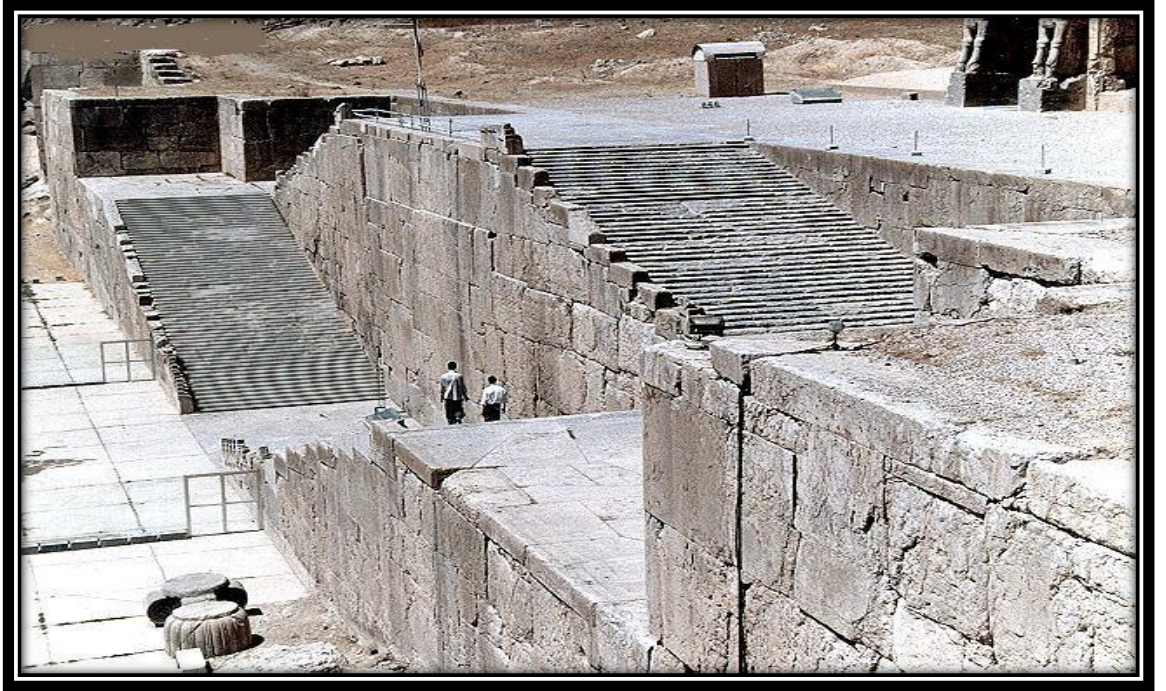
Şekil 4.14 Elçiler ve muhafızları (Anonymous 2018q)

- **Daryush'un Sarayı**

Sarayın cepheleri Kral Daryush tarafından Tachara (Kış sarayı) olarak bilinen sarayın görkemli merdivenleri krala hediyelerini sunmaya giden ve kendilerine özgü kıyafetleriyle betimlenmiş Medli insanların tasvir edildiği kabartmalar ile bezenmiştir. Persepolis' deki diğer yapılardan daha önce yapılmıştır. Daryush'un varisi 1. Kserkses, babasının imar faaliyetlerinin bazılarını devam ettirirken yeni projeler de üstlenmiştir. Apadanayı bitirmiş ve güneyine, Daryush'un Sarayı adı verilen küçük bir saray yaptırmıştır. Kserkses, kabul salonunun kuzeyine kendi adıyla da bilinen 'Bütün Ulusların Kapısı'nı yaptırmıştır. Milletler kapısı batı yönünde bir çift boğa tarafından korunan kapıda, lamassu figürleri bulunmaktadır doğu ve batı kapılarının alınlıklarında çivi yazısı ile yazılmış eski Persçe, Elamca ve Babil dilinde eş anlamlı üç yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtlardan avlunun Xerxes zamanında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Yazıtlarda Kserkses'in "Bu kapıyı ben yaptırdım ki bütün ülkeler ondan geçiyor." ibaresi görülmektedir. Ön kapıda, kente etkileyici bir giriş sağlayan çift trabzanlı muazzam merdivenler vardır. Kserkses, bu sarayın iki katı büyüklüğünde, Kserkses Sarayı olarak bilinen ikinci bir yapının inşasını emretmiştir (Anonymous 2018q).

Şekil 4.15 Merdivenler ve Lamassu figürleri (Anonymous 2018e)

Şekil 4.16 Apadana ve Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri (Anonymous 2018s)

Şekil 4.17 Apadana ve Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri (Anonymous 2018n)

Şekil 4.18 Daryush'un Sarayı rekonstrüksiyon çizimi (Anonymous 2018p)

- **Saray Duvarlarındaki Betimlemeler**

Bugün sadece antik kentin duvarlarında kalan kabartma eserleri görmek mümkündür. Resmi törenlere gelen elçiler ve diğer ülke temsilcilerinin Krallara getirdikleri hediyeler duvarlara rölyef olarak işlenmiştir. Bütün kabartmalar, yalnız o dönemin sanatını değil, saray hayatını da canlandırmaları bakımından önem taşımaktadır. Krala şemsiye tutanlar, kabartmaların kullanılması sanatsal bir gelenek olarak Yeni Assur döneminde geliştirilmiştir. Ancak Assur ve Achaemenid sanat geleneği arasında kritik bir fark bulunmaktadır. Assur hükümdarları genelde halkını zapt ederken resmedilmiş olup sunumlar çoğunlukla şiddet içeriklidir. Achaemenid kralları ise kendilerini halka iyilik eden ve onları koruyan hayırseverler olarak betimlemeyi seçmişlerdir. Çoğunlukla halkın huzura kabulü ya da kendilerine itaat edenlerin onlar için düzenlediği törenleri alaylarında tasvir edilmişlerdir. Hükümdarın karşısındaki kişiler başlarını eğip elini öper şekilde gösterilmiştir. Bu aynı zamanda kralın prestijini de göstermektedir. Tahtında kralın oturduğu sahnede ise; kabartmalarda hakimiyet altındaki halklar kralın tahtını sırtlanmış, Susa’da ise I. Daryush’un heykelini taşıırken betimlenirler ancak büyük krala boyun eğmişler ise de bölücülük yaratılmadığı ve haraç verildiği sürece kral da onların kültürlerine, yerel âdet ve inançlarına saygılı davranmaktadır (Anonymous 2018q).

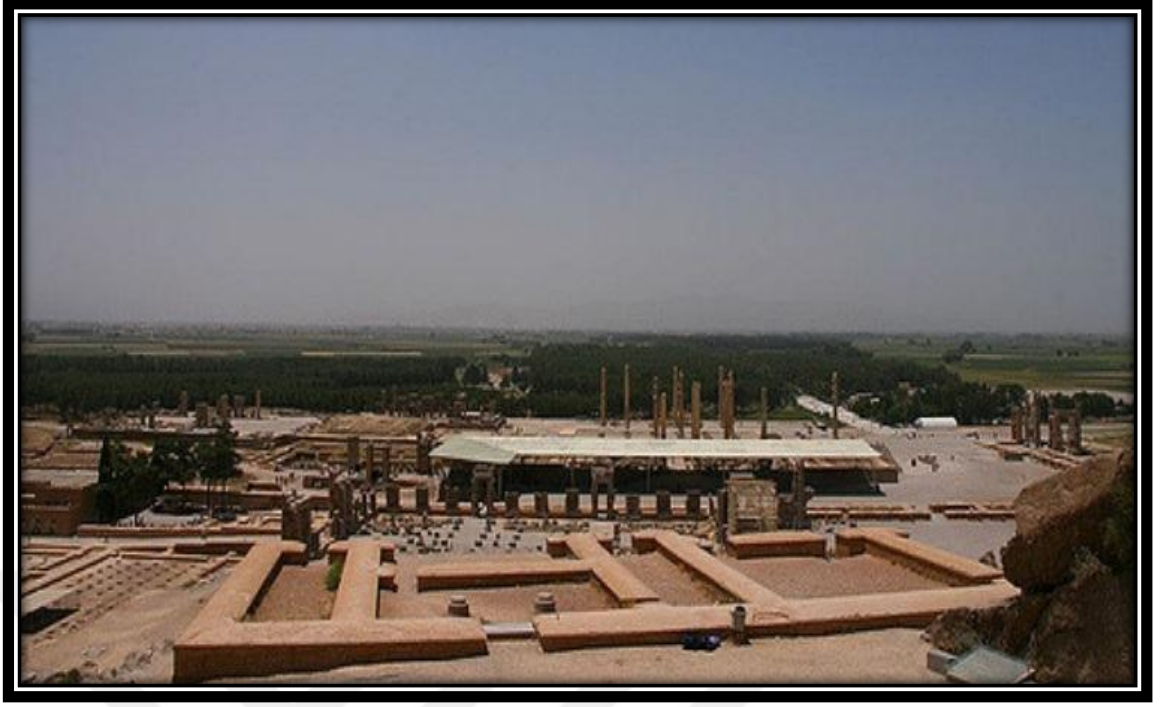
Şekil 4.19 Krala şemsiye tutanlar (Anonymous 2018e)

Persler de diğer Dünya toplumları gibi kendilerinden önceki ve çağdaş oldukları toplumlarla kültürel etkileşim olmuşlardır. Bu kültürel etkileşimde Medler maden işçiliği konusunda Pers bölgesi dahilindeki Hasanlu yerleşkesi halklarını etkilemişlerdir. Etkileşim sadece bununla da sınırlı değildir. Saray mimarisindeki kabartmalarda ve figürlerde doğu ve batının sentezini görmek mümkündür (Anonymous 2018r).

Şekil 4.20 Persepolis sütun başlıkları (Anonymous 2018e)

Hakhamaneshian yapılarda benzemeye de çok önem vermişlerdir. Saraylar'ın iç duvarları bezenmiş anıtları ile kaplanmış, duvarlar'ın dış yüzeyleri ise işlemeli renkli çinilerle örtülmüştür. Bu sarayların en yetkin örnekleri eski başkent Pasargad ile daha sonraki dönemin başkenti Persepolis'te yer almaktadır. Persepolis'teki saray kalıntılarına yerli halk İran'ın efsane Hükümdarı Jemshid'i saygıyla anmak amacıyla Taht-e Jemshid adını vermişlerdir (Anonymous 2018p).

Şekil 4.21 Pesepolis antik kent'in Saray kalıntıları (Anonymous 2018p)

Şekil 4.22 Pesepolis Antik kent'in Saray kalıntıları (Anonymous 2018l)

Şekil 4.23 Persepolis Sarayı rekonstrüksiyon çizimi (Anonymous 2018m)

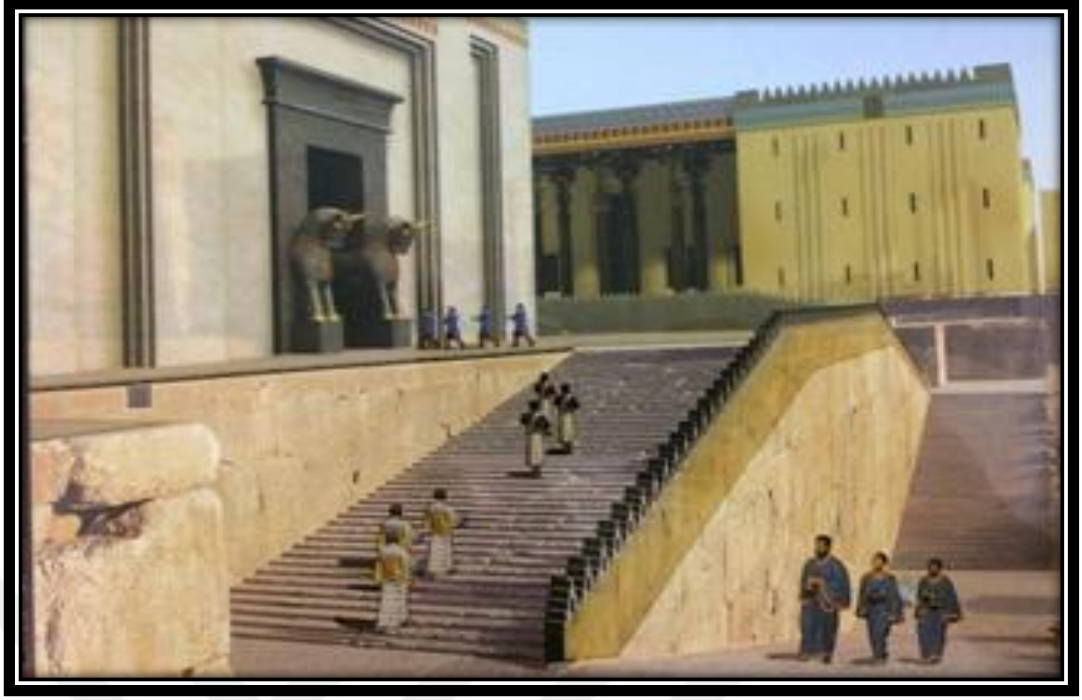
Pers İmparatorluğu'nun başkenti Persepolis I. Daryush dönemi'nde M.Ö. 518 yılında inşa edilmeye başlanmıştır ve 150 yıl süren çalışmalar sonucunda tamamlanmıştır. UNESCO Dünya Mirası listesine 1979 yılında girmiş olan modern İran'ın Şiraz Kenti yakınlarındaki Persepolis, efsane Pers Kralı Kurosh tarafından kurulmuş ve Pasargad Kenti'nin yerine Başkent olarak kullanılmış, ardından gelen diğer Pers İmparatorluğu'nun en görkemli kentidir. İran'ın Şiraz Kenti'nin 60 km kuzeydoğusunda bulunan Persepolis İran'da 'Tahte Jamşid' yani Jamşid'in Tahtı olarak anılmaktadır (Anonymous 2018r) .

Şekil 4.24 Persepolis kent planı (Anonymous 2018l)

Giriş merdivenleri, B. Melal Kapısı, C. Apadana Sarayı, D. Üç Kapılı Sarayı, E. Tachra Sarayı, F.Hadish Sarayı, G. Haramsara Sarayı, H. Yüz Sütun Sarayı, I. Khzane, J. Bitirilmemiş Saray, K. Sınır

Persepolis'in girişi kentin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Merdivenlerin her rampası 5.1m uzunluğu ve 7m genişliğinde ve ilk rampa 63 basamaktan oluşturulmuştur. Rampanın sonunda 180 derecelik bir dönüş yapıldıktan sonra ikinci rampa 48 basamaktan oluşmaktadır. Basamakların rıht kısmı 5cm olup ve bunu sebebi ise, Antik Kente gelen padişahların, atlarını daha rahat kullanmaları için ve görkemli bir giriş oluşturulması amacı ile yapılmıştır (Anonymous 2018l).

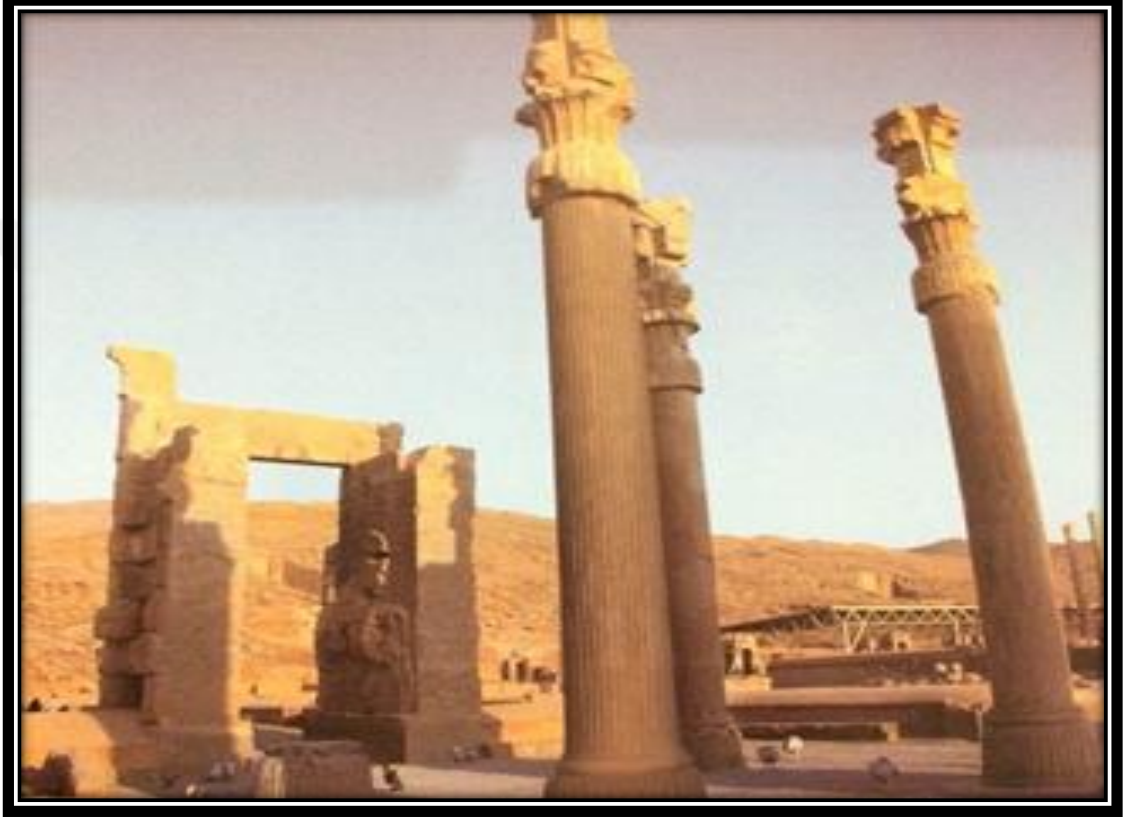

Şekil 4.25 Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri (Anonymous 2018n)

Şekil 4.26 Persepolis Antik Kent'in giriş merdivenleri (Anonymous 2018l)

Melal Saray'ın giriş merdivenleri yapının doğusunda yer almaktadır. Karşılama görevi yapan bu saray'ının diğer ülkelerin temsilcilerini karşılamak için yapılmıştır. Daryush tarafından yapımına başlanmış, Khashayar şah tarafından bitirilmiştir. Melal Saray'ın toplam alanı 5612 m² den oluşan kareye yakın bir formdadır. Duvarların yüksekliği ise 18m'den oluşmaktadır (Anonymous 2018n).

Şekil 4.27 Persepolis Antik Kent'in Melal Sarayı (Anonymous 2018n)

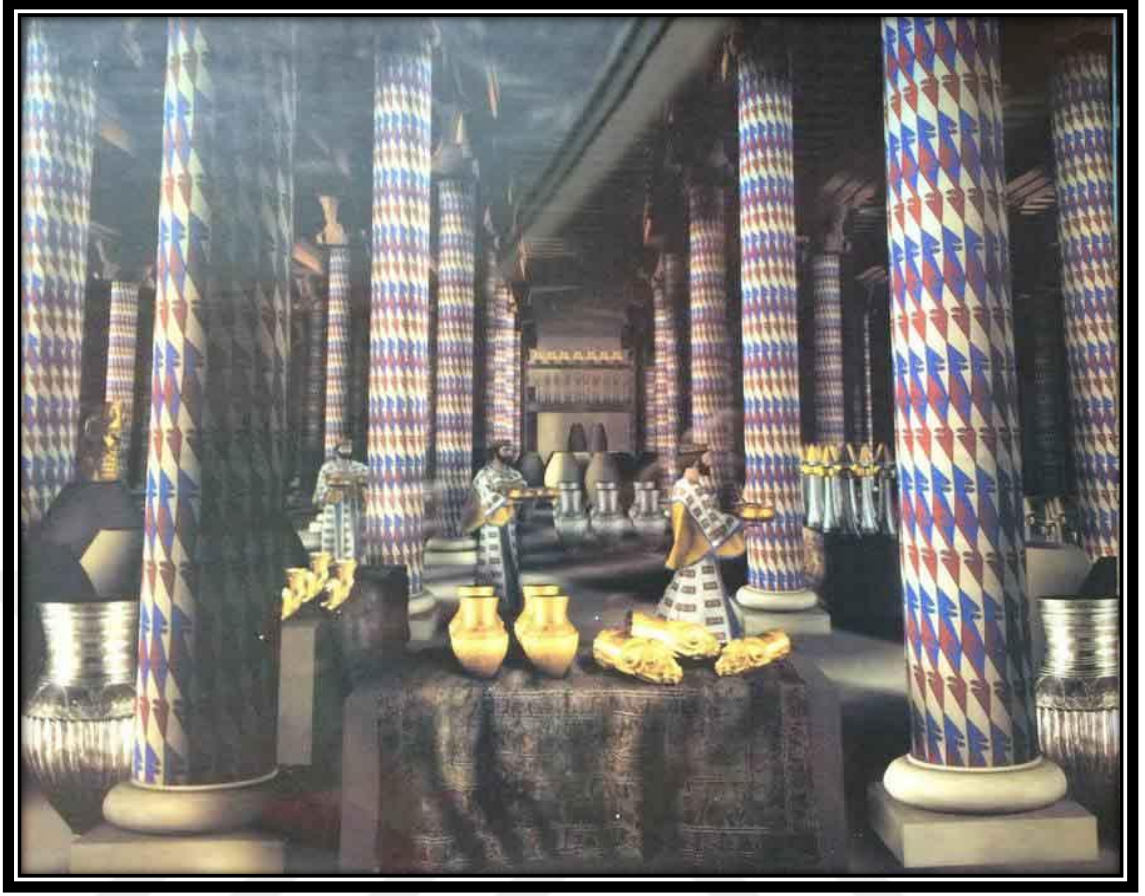
Şekil 4.28 Melal Sarayı rekonstrüksiyon çizimi (Rezaeian 2003)

Melal Sarayın'ın sütunları sırt sırta vermiş iki inek kafasından yapılmıştır. Sarayın iki çıkışı bulunmaktadır, çıkışların ikisinde 10m yükseklik ve 8.23m genişliktedir. Sarayın ana kapısı ise iki inekten oluşan, kafa kısmı ise insan yüzü ve heykelin üstünde kartal kanadı şeklinde yapılmıştır (Rezaeian 2003).

Şekil 4.29 Melal Sarayı sütun başlıkları (Anonymous 2018e)

Sarayın ana girişinde kullanılan iki inek figürü, gelen misafirleri karşılamak amacı ile yapılmıştır. İneklerin üstünde Farsça, İlamî ve Baboli dilinde yazılan bir yazı bulunmaktadır, yazının anlamı ise, “Büyük Tanrı Ahura Mazda’dır ve bu Dünya’yı yarattı, Khashayar şah Pers İmparatorluğu’nun kralı bu yapıtı inşa etti Tanrı’nın emri ile babam için inşa ettim ve her zaman Dünya’nın her tarafından imparatorluğun krallarını bekliyorum”. Melal Sarayı’nın asıl amacı bekleme salonu şeklindedir, gelen misafirleri için bir bekleme salonudur. Sarayın çevresi taş ile çevirilmiş, 52cm genişlikte ve 52cm yerden yüksekliği bulunan bir set yer almaktadır. Melal Sarayı’nın doğu tarafından Apadana Sarayına girilmektedir, ve kuzey çıkışından ise bir koridora girilmektedir. Farklı kaynaklardan edinilen bilgilere göre sarayın duvarları renkli seramikler ile bezenmiştir. Apadana Sarayı Persepolis’in ikinci büyük Sarayı ve orta kısmında ona on sıralanmış sütünlardan oluşmaktadır. Sanasi döneminde bu sarayın ismi, Yüz Sütun Sarayı olarak kabul edilmiştir ve Hakhmaneshian döneminde ise bu görkemli saray Apadana Sarayı olarak ismi değiştirilmiştir (Anonymous 2018n).

Şekil 4.30 Melal Sarayı rekonstrüksiyon çizimi (Rezaeian 2003)

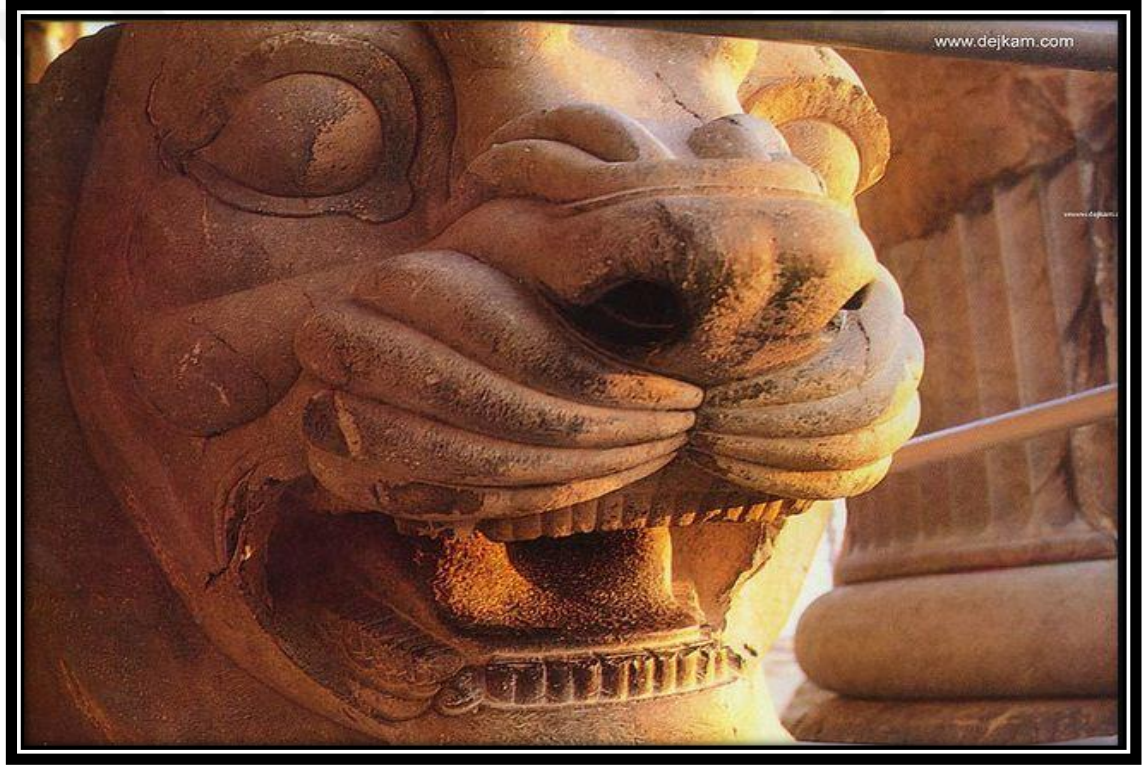
Şekil 4.31 Melal Sarayı güncel durumu (Anonymous 2018n)

Şekil 4.32 Melal Saray'dan kalan sütun başlıkları (Anonymous 2018n)

Apadana Sarayı yüksek sütunları, değişik biçimde hayvan başlı sütun başlıkları ve sayısız kabartmaları ile Persepolis'in en önemli saraylarından biridir. Etrafındaki teraslar ve odalarla birlikte 15000 metrekarelik bir alanda konumlanmıştır. Toplam 72 tane olan avlu ve teras sütunlarından bugün sadece 13 tanesi ayakta. Diğer 69 sütunun bir kısmı Büyük İskender tarafından M.Ö. 331 Yılında Persepolis yakıldığında tahrip edilmiş, bir kısmı da yaklaşık 2500 yıllık bir süreç içindeki doğal aşınma ve insanların tahribi sonucu yıkılmıştır. Geçen yüzyılda bu 13 sütunun da bir kısmı yerel halk tarafından değirmen taşı yapmak için kesilip götürülmüştür. Bayramlar ve yılbaşı törenleri bu sarayda yapılmış, yabancı ülkelerden gelen elçiler de kral tarafından bu sarayda kabul edilmiştir. Duvarların iç tarafı motifli mozaikler veya fresklerle bezenmiştir. 1940 yılında yapılan kazılarda çok miktarda mozaik ve fresk örneklerine rastlanmıştır. Mozaikler üzerinde çivi yazısına da çok sık rastlanmaktadır. Mozaiklerden biri üzerindeki on iki satırlık çivi yazısından Xerxes'in Tanrı Ahuramazda'dan kendisi ve ülkesini koruması için dilekte bulunduğu anlaşılmaktadır. Persepolis'in kuzey kısmında 1956 yılında yapılan kazılarda, üzerinde iki kartal başı bulunan büyük bir sütun başlığı çıkarılmıştır. Persler kartalın kudret ve zafer sembolü olduğuna inanmışlardır. Bu inanca dayanarak bayrakları üzerine kartal motifi

yapmışlardır. Apadana bahçesinin kuzeydoğu köşesinde 1942 yılında yapılan kazılarda, aslan başlı büyük bir sütun başlığı bulunmuştur. Burada aslan hücum eder vaziyettedir. Ağız açık, dil dışarı sarkık, dişler de belirgin bir şekilde gösterilmiştir. Aynı özellikler Hitit aslanlarında da görülmektedir, bundan başka bir de boğa başlı sütun başlığı vardır. Üzerlerinde hayvan kabartmaları bulunan bu başlıklar Apadana'nın orta avlu ve balkonlarına aittir. Çünkü bu tür başlıklara Persepolis'in diğer yapılarında rastlanmamıştır. Tachara, I. Daryush'un kendi sarayı için seçtiği isim olup kralın kışlık sarayıdır. Saray Persepolis'te yapılar için oluşturulan terasta inşa edilen ilk binadır ve kralın ölümünden önce tamamlanamamıştır (Rezaeian 2003).

Şekil 4.33 Apadana Sarayı aslan başlı sütun başlığı (Anonymous 2018q)

Toprak altında kaldığı için bugüne kadar gelmiş olan, 10 bin kişilik tören salonu Apadana'nın duvarlarındaki kabartmalar Pers İmparatorluğu'nun eriştiği gücü anlatmaktadır. Dara'nın Mısır'daki ocaklardan getirilen blok taşlarla yapılmış tören salonunda, başlıklarında boğa ve insan figürleri olan 100 sütun bulunmaktadır. Kapıdaki sütunların önünde, yüzleri insan şeklinde olan iki boğa heykeli bulunmaktadır (Alizadeh 2006).

Şekil 4.34 Apadana Sarayı (Anonymous 2018f)

Apadana Sarayı'nın kuzey ve doğuda merdivenleri bulunmaktadır. Sarayın kuzey ve güneyinde yer alan merdivenlerin yan duvarları kabartmalarla bezenmiştir. Kuzeydeki merdivenlerin duvarlarında ellerinde lotus çiçekleri olan Med ve Pers üst düzey komutanların resimleri bulunmaktadır. Komutanların karşısında ölümsüz güvenlik muhafızları onlara saygı gösterirken görülmektedir. Bu duvarların üst sırasında saraya gelen ve ellerinde hediyeler olan insanların resimleri görülmektedir. Güneydeki merdivenin duvarında ise ellerinde hediyeler olan diğer ülkelerin elçilerin görülmektedir. Bu eserlerin her parçası bir millete ayrılmıştır bunlar:

Medler, Elamlar, Partlar, Sogdiler, Mısırlılar, Batılılar, Sistanlar, Ermeniler, Babiller, Klykyhler, Ayunlar, Semerkantlılar, Fenikeliler, Kapadokyalılar, Lidi sakinleri, Arakhuziler, Hintliler, Makedonyalılar, Araplar, Süryaniler, Libya ve Etiyopyalılardır (Falamaki 2009).

Şekil 4.35 Apadana Sarayı merdivenleri (Anonymous 2018f)

Apadana Sarayı, Persepolis'in en eski saraylarından. Büyük Daryush'un emri ile inşa edilen bu saray, Nevruz kutlamaları ve İran Krallığına bağlı olan ülkelerin elçilerini ağırlamak için kullanılmıştır. Bu saray güneybatısındaki merdivenler ile "Techra Sarayı" veya "Ayna Sarayı"na bağlanmaktadır. Şu anda sadece 13 sütunu ayakta kalan Apadana Sarayı toplam 72 sütundan oluşmaktadır. Saray sundurmasının sütunlarının alt kaidesi yuvarlak ve sarayın içindikiler kare şeklindedir. Hadish Sarayı veya diğer adı ile Khashayar Şah Sarayı, Apadana Sarayı'nın doğusunda yer almaktadır. Sarayın toplam alanı 2550 m² dir. Sarayın doğu kısmında çift taraflı merdiven ve kuzeybatı kısmında ise Daryush Sarayı'na bağlanan bir çıkış bulunmaktadır. Persepolis platformunun en üst kısmında yer alan bu saray Khashayar Şah'ın özel sarayı sayılmıştır. Bu saray iki farklı merdiven ile kraliçe sarayına bağlıdır. Khashayar Şah Atınayı yaktığı için Atinalılar Persepolisi yakmışlar ve büyük olasılıkla yangın bu saraydan başlamıştır. Taşların sarı renkleri ısı nedeniyle taşın içindeki suyunun bitmesinin göstergesidir. Bu küçük saray 6 x 6 sütundan oluşmaktadır. Ciddi hasarlardan dolayı bu saray hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır onun için bu saraya "Gizemli Saray" da denmektedir. Hediş'in anlamı farsçada "yüksek yer" demektir ve Khashayar Şah ikinci eşinin ismini yani Hediş'i

sarayına koymuştur. Bu saray Persepolisin en güney kısmında yer almakta ve sarayın altyapısının bir çok kısmı dağın kendisinden oluşmaktadır (Anonymous 2018n).

şekil 4.36 Apadana Sarayı rekonstrüksiyon izimi (Anonymous 2008n)

Techra Sarayı'nın sütunlarının hepsi ahşap ile inşa edilmiştir ancak; sütunlardan hiç biri bugüne ulaşamamıştır. Sarayın güney tarafından toplam 6 kapı bulunmaktadır. Bu kapıların ikisi sarayın önündeki boş alana erişim sağlamaktadır. Bu arazide Daryush'un özel törenleri gerçekleştirilmiş ve diğer dört kapı ise sarayın odalarına erişim sağlamaktadır. Daryush'un ölümünden sonra onun yerine geçen kral sarayın kalan kısımlarını tamamlamıştır (Abdi 1994).

Şekil 4.37 Techra Sarayı (Anonymous 2018q)

Hazine Sarayı veya Khazane Sarayı 100 Sütun Sarayı'nın güneyinde yer almaktadır. Bu Saray diğer saraylardan sokaklar ve bahçeler ile ayrılmıştır. İskandar Maghduni, Persepolis'in Hazine Sarayı'nı yağmalamıştır. Kaynaklardan toplanan verilere göre Hazine Sarayı, Persepolis'in ilk yapıtı olarak bilinmektedir ve ilk inşa edildiği dönemde bu Saray idari bina olarak kullanılmıştır. Bu saraydan herhangi bir iz bugüne ulaşamamıştır (Abdi 1994).

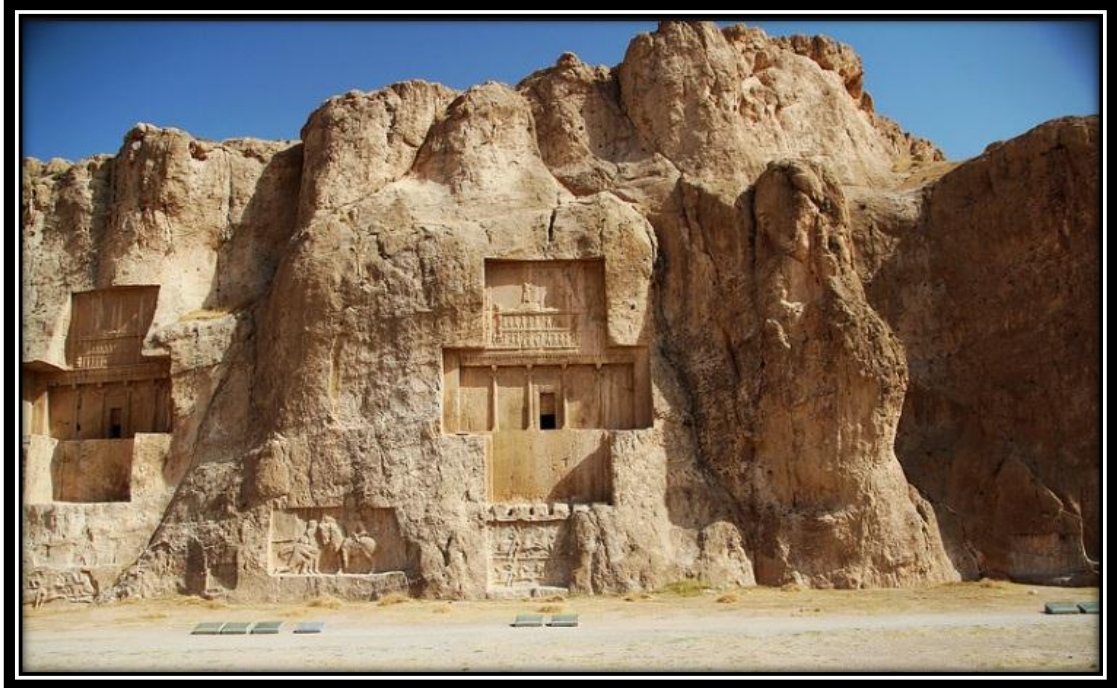

Şekil 4.38 Hazine Sarayı (Anonymous 2018r)

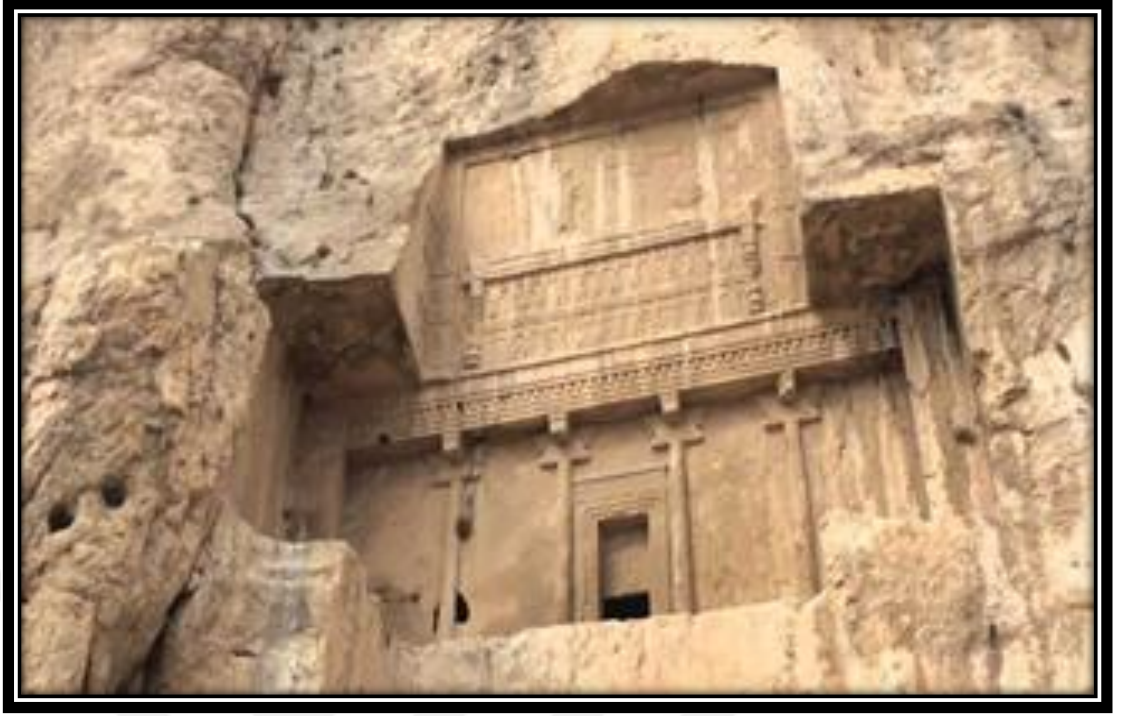
Bu sarayın bir kapısı bulunmakta ve o kapı Darysuh Sarayı'nın önüne açılmaktadır. Saray 120m uzunluk ve 60 m genişlikte olup içinde askerler için toplam 4 oda ve 3 büyük salon bulunmaktadır. Sarayın doğu yönünde büyük bir bahçe ve bu bahçenin içinde 3 adet salon yer almaktadır. Sarayın tüm sütunları ahşaptan yapılmıştır. Pers İmparatorluğu'nun görkemli hediyeleri ve hazineleri bu sarayda korunmuştur. Sarayda farklı amaçlar için kullanılan salonlar bulunmaktadır. Bu salonların en büyüğü 9x11 sıradan oluşan ve toplam 99 sütun diğeri ise 24 sütundan oluşmaktadır. Daryush'un ölümünden sonra yerini oğlu Khashayar Şah almış ve sarayın batı tarafında kendine ait bir Hazine Sarayı yaptırmıştır. Yeni yapılan Hazine Sarayı'nın girişinde duvarın üstünde eski Farsça dili ile; "Bu Sarayı babam yaptı ve Ahura Mazda'nın emri ile yerine geçerek yeni Hazine Sarayı yaptım" yazılıdır. Hazine Sarayı'nın altında yapılan kazılar sonucunda çok sayıda eser bulunmuş ve eserlerin o dönemde çalışan ve iş verenlere ait olduğu tespit edilmiştir. Bu da 2500 yıl önce çalışanlar için ücret ödenmekte ve hiç bir kölenin çalıştırılmadığı anlamına gelmektedir. Eserlerin bir kısmı Tahran Müze'sinde çoğu ise Paris'te Louvre Müzesinde yer almaktadır. Bilgilere göre bu Hazine Sarayı'nın altında hala bir çok oda ve salonlar bulunmaktadır. Büyük sarayları, su kemerleri, duvar süslemeleri, heykelleri ve tapınakları ile bir zamanlar Dünya'nın merkezi sayılmış,

bugün ise Pers İmparatorluğu'nun sanatını, gücünü ve hayata bakışını yansıtmaktadır. Bir çok tarihi kaynaklarda anlatıldığı gibi, Tekht-e-Cemşid'in yapımı yaklaşık 25 asır önce Büyük Dariush zamanında Rahmet Dağı'nın, başka bir ifade ile Mitra veya Mehr, batı yamaçlarında başlamış ve daha sonra ardılları tarafından birincil yapısında değişiklikler yapılarak yapımı devam etmiştir. Keşfedilen Persepolis tuğla yazılarına göre bu görkemli binanın yapımında bir çok mimar, sanatçı, zanaatkar, işçi, kadın ve erkek katılmış ve ilave işçi gücünden de faydalanmışlardır (Abdi 1994).

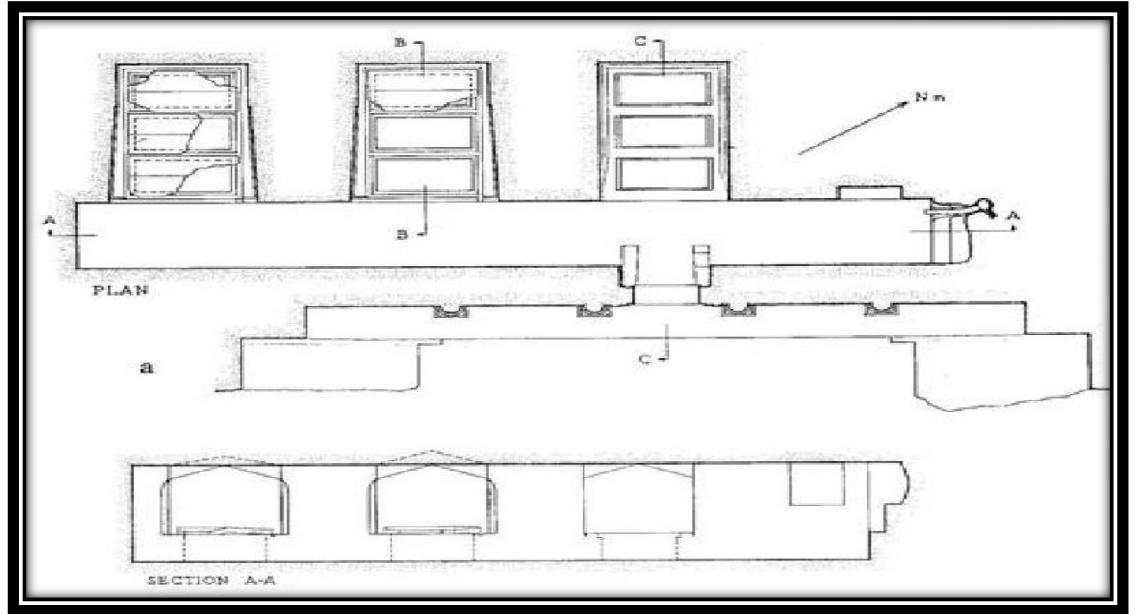
Persepolis'te "Daryush", "Ardeshi" ve "Khashayar" bu üç kralın mezarlarına "Ferdosi"nin Şehnamesinde betimlediği halk kahramanı Rostam'den esinlenerek "Naghsh-e Rostam" adı verilmiştir. Naghshe Rostam, Pers İmparatorluğu'nun en görkemli eserlerinden biridir. Haji Abad Dağları'na dayanan bu yapıt kayalar oyularak yapılmıştır. Persepolis'ten 5.2 km uzaklıkta yer almaktadır. Bu görkemli yapıtta üç farklı döneme ait yapı görülmektedir. Birincisi İlamian dönemi M.Ö. 600-2000, ikincisi ise Harzemşah dönemi M.Ö. 330-600 ve üçüncü olarak Sasani dönemi M.Ö. 224-65, yazıtlar ve kalıntılar bulunmaktadır. Bu yapıtların en görkemlisi "Naghsh-e Rostam", Harzemşah dönemindeki kralların mezarlarıdır (Abdi 1994).

Şekil 4.39 Naghshe Rostam kaya mezarları (Anonymous 2018z)

Şekil 4.40 Naghshe Rostam “Birinci Ardeshir’in mezari (Anonymous 2018z)

Şekil 4.41 Naghshe Rostam yerleşim planı (Anonymous 2018fo)

Şekil 4.42 Zerdüşt Kabesi ve Daryushun mezarı (Anonymous 2018z)

Naghshe Rostam'da yer alan yapıların duvarları birbirine 15 derecelik açı yapacak şekilde inşa edilmiştir. Bu yapıtların arasındaki açı farkı güneşin ışığından ve gölgesinden faydalanarak Nevruz'un zamanını hesaplamak amacı ile yapılmıştır. Naghshe Rostam'ın önündeki alanda dikdörtgen kutu şeklinde Zerdüşt Kabe 'si bulunmaktadır. Farsça'da Mokaab kelimesi Kabe anlamına gelmektedir ve bu neden ile Kabe ismi verilmiştir. Yerden yüksekliği 5.12 metre ve genişliği ise 5.3 metre'dir. Yapıtta kullanılan malzeme, sadece beyaz kireç taşıdır. Üst örtüde ise tek parçadan oluşan bir taş kullanılmıştır. Bu yapıt 2500 yıl önce yapılmış ve taştan başka herhangi bir malzeme kullanılmamıştır. Bu yapıtın kullanımı hakkında farklı teoriler bulunmaktadır. Yapıtın iç duvarları siyah olduğu için, "Zerdüşt" dininde ateşe tapmaları nedeni ile farklı bilgilere göre; bu yapıtın kullanım amacı kralların sakladığı evraklar ve kitaplar için kullanılmaktadır ve diğer kaynaklara göre ise bu yapıt ölen kralları yıkamak için kullanılmıştır, ancak bu teorilerin hiç biri net bir şekilde kanıtlanamamıştır. Harzemşah Dininde gökyüzü, su, ateş ve toprağın önemli bir yeri vardır. Ahura Mazda (ya da Hürmüz) adlı tanrıya tapılan Zerdüştlük (veya Mazdaizm) Dininin dışında yerel Hint-Avrupa dinleri de bulunmaktadır. Bu din özellikle Pers

soyluları arasında yaygındır. Eşit iki güç arasındaki savaşa, Hürmüz yani iyilik ve Ehrimen yani kötülük arasındaki savaşa, dayalı bir prensibi bulunmaktadır (Abdi 1994).

Şekil 4.43 Zerdüş Kabesi (Anonymous 2018q)

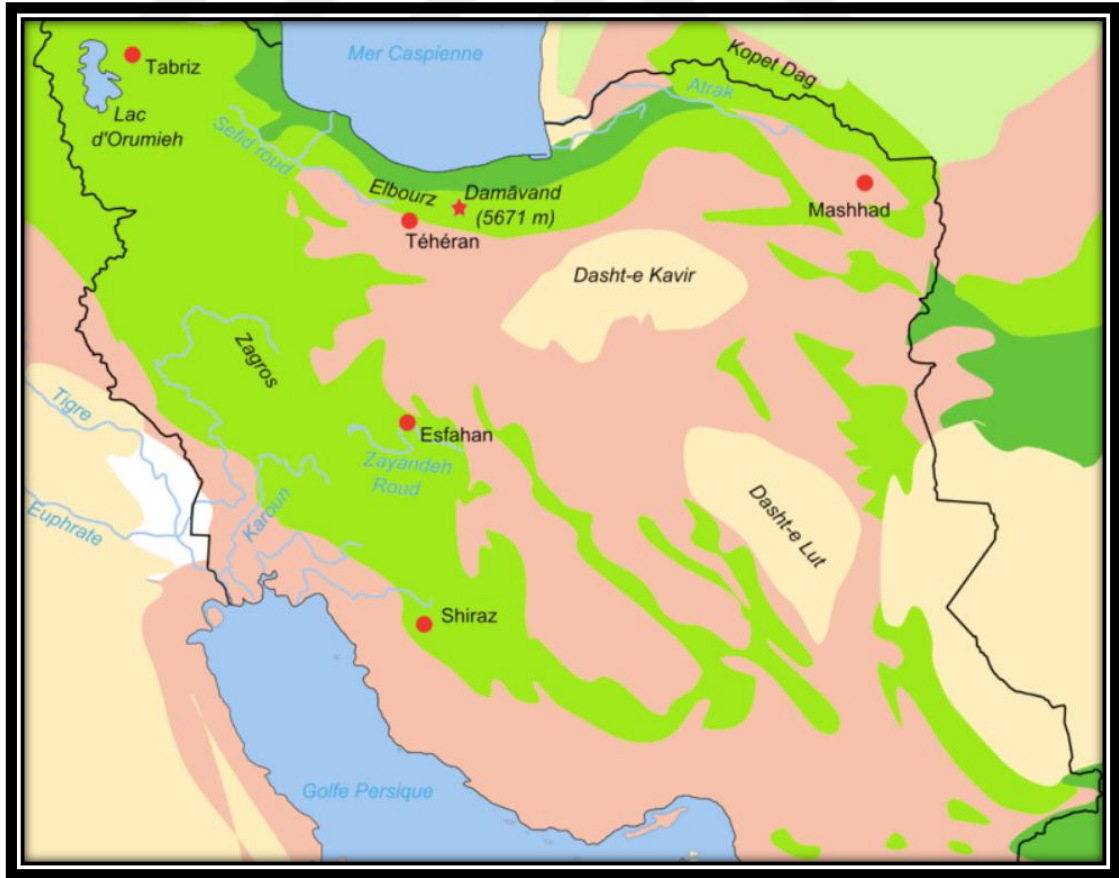
4.4 Doğal Özellikleri

Doğal özellikler kapsamında topoğrafya, jeolojik yapı ve iklim özellikleri irdelenmiştir.

4.4.1 Topografik ve jeolojik yapı

Persepolis Kenti coğrafi olarak İran'ın güneybatı kesiminde bulunmaktadır. Kent doğuda Derak Dağları ile ve kuzey kısmında ise Bamu, Sabzpuşan, Çehel Magam, Babakuhı ve Zağros Dağları ile sınırlanmıştır. Persepolis kentinin kuzey kesiminden Hoşk Nehri geçmekte ve güney kesimindeki Maharlu Nehrine bağlanmaktadır. Genel

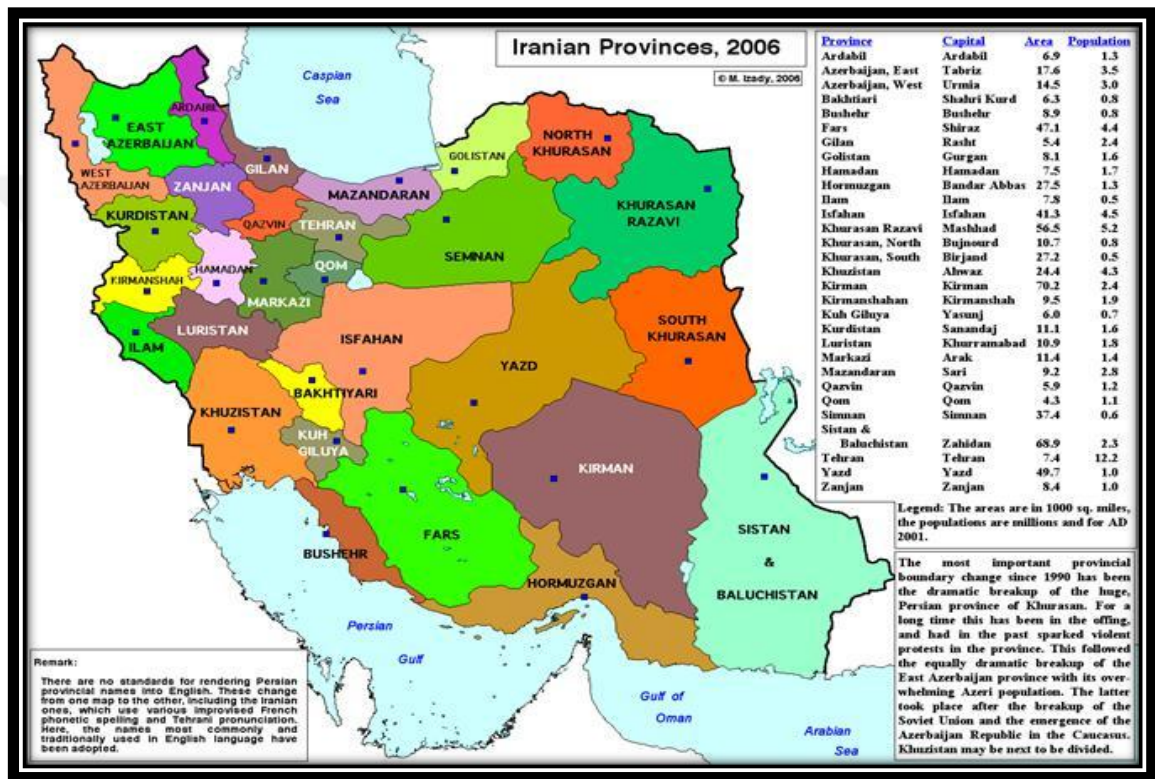
olarak kentin deniz seviyesinden yüksekliği 1770 metredir. Kent, İran'ın ikinci derece deprem bölgesinde yer almaktadır (Anonymous 2018n). İran Dünya'daki en dağlık ülkelerden biridir, topoğrafyası çeşitli havza ve platoları birbirinden ayıran sıradağlar ile biçimlendirilmiştir. Kafkas, Zagros ve Elburz sıradağları ile nüfusun yoğun olarak bulunduğu batı bölgesi en dağlık kesimdir. Demavent Dağı 5.604 m yüksekliğiyle yalnız İran'ın değil Hindukuş Dağlarının batısındaki Avrasya topraklarının en yüksek dağıdır. Yükseklikleri 5.000 metreye ulaşan bu dağ sıraları iç bölgelerde çok sert karasal iklimin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bölgelerde geniş çöl alanları bulunmaktadır. Ülkenin doğu ve kuzey kesiminde Kebir Çölü (Deşt-i Kebir), güneyinde ise Lut Çölü (Deşt-i Lut) ve bazı tuz gölleri bulunmaktadır. Bunun nedeni dağ sıralarının bu bölgelere yağmur bulutlarının ulaşmasını engelleyecek kadar yüksek olmasıdır. Büyük ovalar yalnızca Hazar Denizi kıyısında ve Basra Körfezi'nin kuzey ucunda İran'ın Şatt-ül-Arap (Arvand Rūd) Nehri deltasındaki sınırları boyunca bulunmaktadır(Anonymous 2018p).

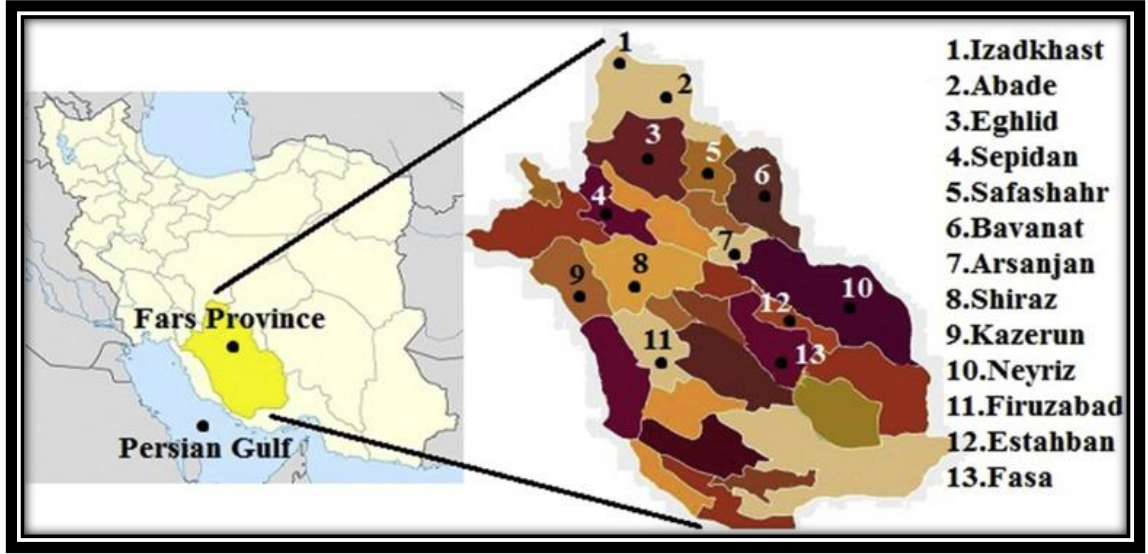
Şekil 4.44 Kebir Çölü ve Lut Çölü (Anonymous 2018l)

4.4.2 Toprak

Shiraz kenti yaklaşık 133.000 kilometre hektar bir alana sahip, ülkenin topraklarının yaklaşık yüzde 1,8'ini karşılayabilen bir kenttir. Kentin kuzeyinde Isfahan ve Kuhkiluye, doğu taraftan Yazd ve Kerman, güney ise Hormozgan ve batı taraftan Busheer kentlerle il sınırındadır. Shiraz veya diğer adı Fars kenti 13 ilçeden oluşmaktadır.

Şekil 4.45 İran haritası ve kentleri (Anonymous 2018f)

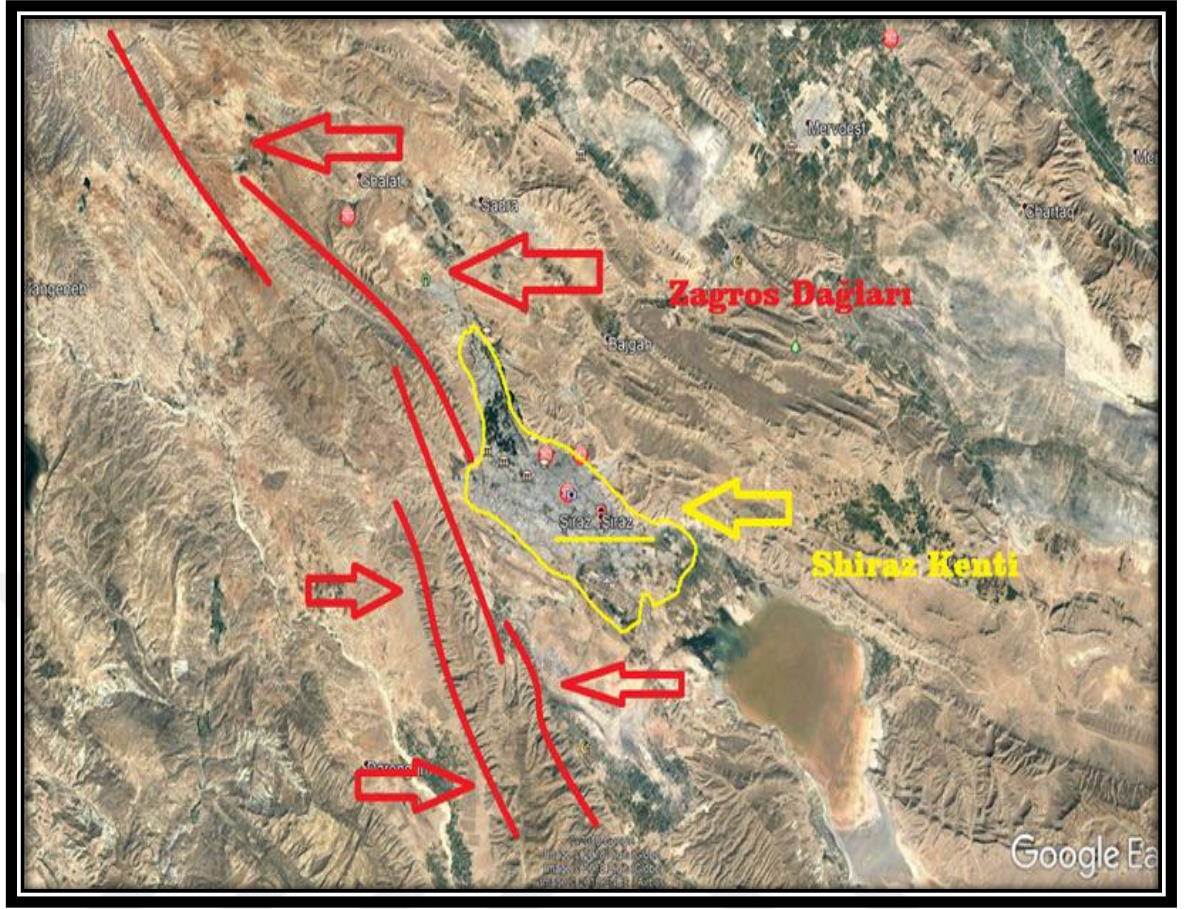
Şekil 4.46 Shiraz Kenti ilçeleri (Anonymous 2018o)

Genel olarak kentin kuzeybatısından doğu batısına uzanan dağlık bir bölgenin içinde yer almaktadır.

Şekil 4.47 İran'nin dağ ve yükseklik alanları (Anonymous 2018s)

Kentin yüksekliğin seviyesinden maksimum 250 m yükseklikte yer almaktadır. Kentin ortalama yüksekliği, deniz seviyesinin 1120 metre üzerindedir. Bu yükseklik, deniz seviyesinden 1520 metre yükseklikte ve deniz seviyesinden 820 metre yükseklikte yer almaktadır. Kentin genel eğimi kuzeybatıdan güneydoğuya doğrudur. Kentin ve çevresindeki konumu neden ile Zagros Dağları'nın dağlık alanlarının bir parçasıdır ve bu dağlık alanda yapısal özellikleri vardır. Kentin batı kısmında Zagros dağların yamaçlarında yer almaktan dolayı kentin batı taraftan çok taşlı bir toprağa sahip olduğu için tarım arazileri daha çok kentin doğu tarafında yer almaktadır. Dağ bademleri, çam ve meşe ve bazı şıfalı ve endüstriyel otlar, tatlı, bramble, keçi, angus ve bu türlerin bazılarıdır. Fars eyaletinin korunan bölgeleri, bölgedeki birçok bitki türünün habitatlarıdır. Şiraz'ın kuzeyinde bulunan Bamou Milli Parkı, bitki örtüsü açısından oldukça zengindir ve 280'den fazla bitki türü için tanımlanmış ve örneklenmiştir. Toprak koruma ve arazi değerlendirmelerine yönelik proje ihtiyacı ve her türlü toprak veya arazi sınıflamasına yönelik etütler Kültür ve Miras Bakanlığı tarafından Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanun ve buna bağlı olarak bu çalışmalar Bakanlık tarafından düzenlenen hizmet için eğitiminden geçmiş veya Ziraat Mühendisleri Odası eğitimini tamamlayarak konuya özel belge almış ve birisi toprak konusunda eğitim almış en az iki ziraat mühendisi tarafından çalışmalar yapılmaktadır (Vatandost 2006).

Şekil 4.48 Shiraz Kenti'n çevresindeki yamaçlar (Anonymous 2018r)

4.4.3 Su varlığı

Ortadoğu'nun yarı kurak iklimi etkisi altında olan İran, 1,75 milyon kilometrekare yüzölçümü ile büyük bir coğrafyaya sahiptir. Kuzeyde Ermenistan, Azerbaycan, Hazar Denizi ve Türkmenistan, doğusunda Afganistan ve Pakistan, güneyinde Umman Denizi, Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi ve batısında Türkiye ve Irak yer almaktadır. İran yüzölçümünün yüzde 52'si dağlardan ve çöllerden oluşmaktadır. İran, dünyanın en kurak bölgelerinde birinde yer almaktadır. Ortalama yıllık yağış oranı 252 mm'dir. Bu rakam dünya yağış ortalamasının üçte biridir. Mevcut iklimsel şartlar içerisinde bu yağışın 179 mm'si yani yüzde 71'i buharlaşmaktadır. İran'da gerçekleşen ortalama buharlaşma oranı yılda 1500 mm ile 2000 mm arasında değişmektedir. Bu rakam dünya ortalamasının 1/3'üdür. Ülkenin kuzey dağlık bölgesinde bu rakam 2000 mm/yıl iken, çöl kesiminde 20mm/ yıl'dır. İran'ın üçte ikisi ortalama yağış miktarının altında yağış

almaktadır. İran'da mevcut suyun ana kaynağı kar ve yağmur yağışıdır. Yüzde 70 oranında yağmur ve yüzde 30 oranında kar yağışı gerçekleşmektedir. Tahmin edilen yağış ile elde edilen toplam su miktarı 417 milyar metre küptür. Buharlaştırma oranının çok yüksek olduğu İran'da bu miktarın yüzde 72'si, 299 milyar metreküpü buharlaşmaktadır. Toplam suyun, 92 milyar metre küpü yüzey akışa geçerken, 25 milyar metre küp su yeraltına süzülmemektedir. Elde edilebilir su miktarı 117 milyar metre küptür. Buna ek olarak İran'ın sınırları dışından ülkeye akan 13 milyar metreküp su, İran'ın su bütçesine eklenmektedir. Söz konusu bu sular Afganistan'dan gelen Helmand nehri, Azerbaycan ile sınır oluşturan Aras nehri ve diğer küçük derelerdir. İran'da yaklaşık 130 milyar metre küp yenilenebilir su olduğu tahmin edilmektedir 3 . Doğal süreç içerisinde kullanılan suyun 29 milyar metre küpü tekrar yeraltı ve yüzeysuyu rezervuarlarına geri dönmektedir. Geri dönem su da su bütçesine eklendiğinde İran'ın elde edilebilir su miktarı 159 milyar metreküp olmaktadır. Toplam suyun yüze 82'si yenilenebilir, yüzde 18'i ise geri dönen sulardan oluşmaktadır. İran'dan denize boşalan ve diğer ülkelere akan su miktarı ise 55,9 milyar m³ /yıldır. 24,7 milyar m³ debisi ile Karun nehri, Irak'a akmaktadır. Fakat denize boşalmadan hemen önce Irak'a geçmesi nedeniyle Irak'a katılan sularda hesaba katılmamaktadır (Anonymous 2018z).

● İran'da Su Havzaları Yönetimi ve Su Transferi

İran, su kaynakları temel alınarak altı ana havzaya bölünmüştür. Ana altı havza sırasıyla; kuzey de Hazar (Khazar) havzası, batıda Basra körfezi ve Umman Denizi havzası, kuzey batıda Urimiy Gölü havzası, İran'ın merkezinde yer alan Merkezi Plato havzası, doğuda Hamun gölü (Mashkil Hirmand) havzası ve kuzeydoğu da Kara-kum (Sarakhs) havzasıdır. İran'da, su kaynaklarının tüm ülkede eşit şekilde dağılmamasının yanında, kentlerin göç nedeniyle büyümesi, tarımda ve sanayide yaşanan gelişmeler, hem içme suyu hem de suyun diğer kullanımlarına ilişkin taleplerinde sıkıntı oluşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, yağış ve nüfus yoğunluğu dağılımının eşit olmaması, kişi başına düşen su miktarı havzadan havzaya farklılık göstermektedir. İran'da yerel ve ulusal su yöneticileri, su sıkıntısına dair çözümü su kaynakları yönetiminin geleneksel yaklaşımı ile ılıman iklimin hüküm sürdüğü bölgelerden yarı

kurak-kurak bölgelere su transferi yaparak bulmuşlardır. İran’da su transferi projeleri su sıkıntısını azalmasında faydalı olmaktadır (Anonymous 2018z).

Su transferi yöntemlerinin gerekliliği üç koşul ile belirlenmektedir. Bu koşullar;

- Bölgesel hidrolojik şartların su kaynaklarının elde edilebilirliğini kısıtlaması,
- Bölgesel merkezlerin taleplerinin yerel kaynaklarca sağlanamaması ve bunun sonucu kentsel gelişimin desteklenememesi
- Su kaynaklarının azalması ve kirliliği nedeniyle bölge su sağlanım şartlarının iyileştirilmesi gerekliliğidir.

Shiraz kenti iklimsel çeşitliliği ve doğal coğrafi yapıları nedeni ile eşsiz mekanlara sahiptir. Shiraz kentin su kaynakları, şu anki kaynaklardan bazılarına aşağıda belirtilen yeraltı suları ve psikotrop suları olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Shiraz kentin içinde yer alan göller Shadekan, Maharlu, Tasht, Bahtegan ve Talab bulunmaktadır. Tarım ve halkın içme suyun en önemli göller ve nehirler Maharlu ve Parishan gölüdür.

4.4.4 Flora

Shiraz kentin bitki örtüsünün örtüleri ve orman ağaçları ve şifalı ve endüstriyel bitkilerden oluşmakta olup, bu bölgedeki en önemli ağaç türleri arasında badem kuhi, kemik ve palamut ve tatlı frenk üzümü, beктаşi üzümü, keçi ağacı ve bazı şifalı ve endüstriyel bitkiler bulunmaktadır. Fars eyaletinin korunan bölgeleri ve bölgedeki birçok bitki türünün habitatlarıdır. Shiraz’ın kuzeyinde bulunan Bamou Milli Parkı, bitki örtüsü açısından oldukça zengindir ve 280 ’den fazla bitki türü için tanımlanmış ve örneklenmiştir. Bamou Dağı’ndan adını alan Milli park, Shiraz’ın kuzeyinde ve şehirden 10 km uzaklıkta bulunmaktadır. Park yaklaşık 40 yıldır Miras ve Kültür Bakanlığın orman işletme müdürlüğü tarafından korunmaktadır. Bamo Milli Parkı, 48.000 hektarlık bir alana sahiptir ve Fars eyaletindeki dört doğal alandan biridir. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde, yangınlardan birinin birçok türe sahip olduğu bu korunan alanda çok sayıda yangına maruz kalan Yaban hayatı ve bitkiler tahribe uğramıştır. Bamu Ulusal Parkı’nı

tehdit eden etkenler arasında parkın sınırların yakınlarında toplu konut projelerinin yapılması, askeri bölgelerin kurulması, Shiraz demiryolu İsfahan-Shiraz yolu, Sarvestan petrol boru hatları ve elektrik santralleri bulunmaktadır. Zagros dağlarının yamaçlarında yer alan kent daha çok meşe tür ağaçları yer almaktadır (Anonymous 2018k).

4.4.5 İklim

Kışları çok soğuk, yazları ise çok sıcak bir iklime sahip olan Persepolis Kenti, yıl içinde ortalama olarak en yüksek Temmuz ayında 40°C genelinde ve en soğuk Aralık ayında 10°C olarak saptanmıştır. Sonbahar dönemleri ise yağışlıdır. Bir yılda ortalama metre kareye düşen yağış miktarı 337,8 mm'dür. Persepolis ve yakın çevresinin sıcak dönemi Nisan ayında başlamakta, Eylül ayına kadar devam etmektedir, Nisan'ın ortasında hava sıcaklığı 20°C ye ulaşmakta ve Temmuz'un ilk günleri hava sıcaklığı 40°C ye kadar ulaşmaktadır. Yağışlar ise genel olarak Mart ayında başlamaktadır. Genel olarak ılıman bir iklime sahip olan Persepolis, Zagros Dağları ile çevrildiği için fazla nem olmamaktadır. Persepolis Kenti verimli bir ovanın içinde olup ayrıca çevresi dağlarla çevrilidir. Bu sebeple iklim ve toprağı ziraat için çok uygun bir bölgedir (Anonymous 2018p). Shiraz kentin üç hava külesinden etkilenmektedir. Kentin batı taraftan akdeniz bölgesinde gelen hava külesi genelde yağışlı ve kış aylarında daha etkili olmaktadır. İkinci hava külesi Sudan bölgesinden kuru ve soğuk şeklinde kentni etkilenen yağışlar ve etkili olmaktadır, üçüncü hava külesi Arabistan ve Irak tarafından kentni etkilenmektedir ve genelde ilk baharda toz ve toprak karışık şiddetli rüzgar altında kalmaktadır.

4.5.1.1 Pers sanatı ve mimarisi

Pers İmparatorluğu kurulduktan kısa bir süre sonra Eski Yakındoğu'da önemli bir güç haline gelmiş ve bu durum hem Büyük Korush'un kişisel saygınlığı hem de imparatorluğun idari işleyişi için bir başkentin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda Büyük Korush kendisinin ve imparatorluğunun saygınlığına uygun gösterişli bir başkentin inşasına girişmiş ve kuracağı başkentin ismini "Pasargadai" olarak belirlemiştir. Herodotos'un verdiği bilgilere doğrultusunda Büyük Korush'un başkenti

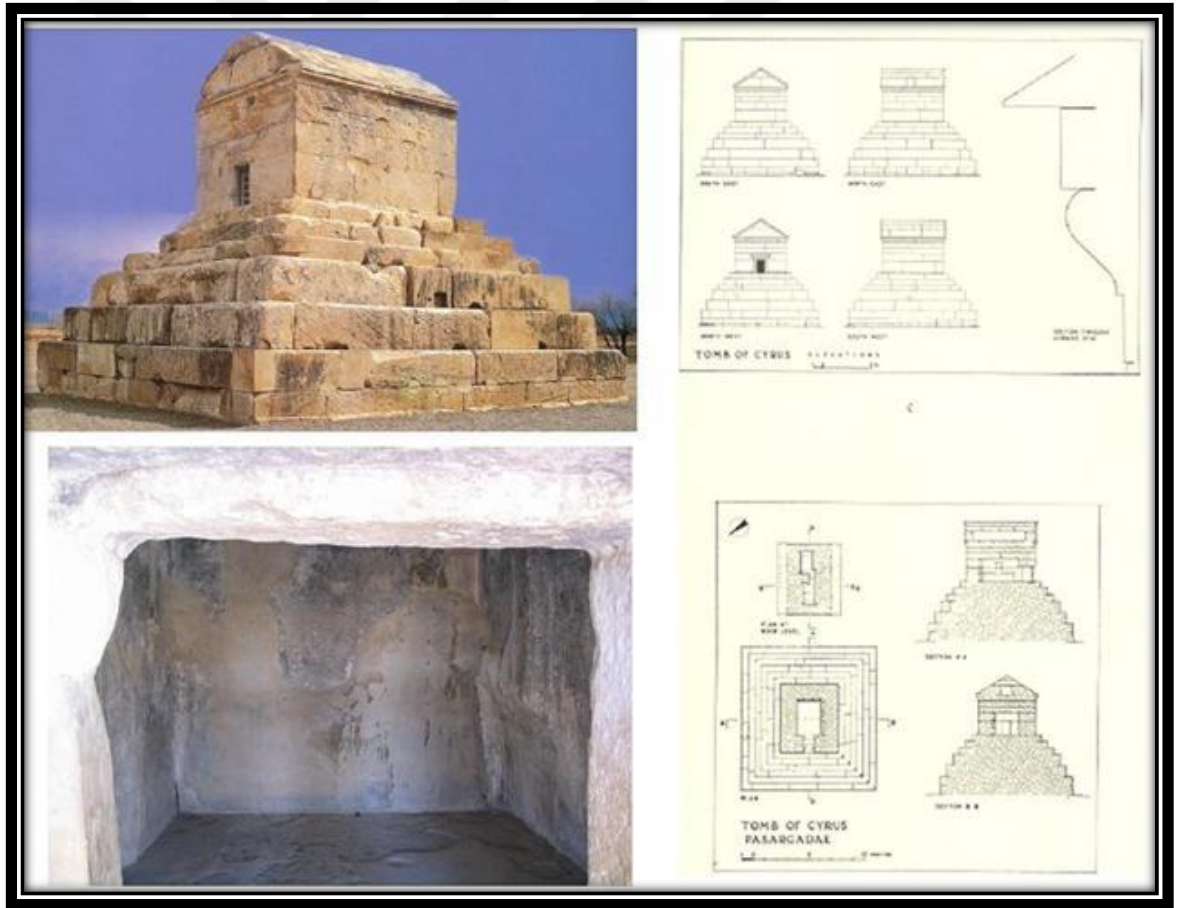
için gayet uygun bir isim seçtiği görülmektedir. Herodotos'e göre, Persleri meydana getiren boylardan en soylusu Pasargadai boyudur ve Pers kraliyet ailesi bu boyun kollarından biri olan Akamenid/Ahameniş'ten gelmektedir (Herodotos 2005). Strabon'a göre Büyük Korush, Med Kralı Astyages'le (M.Ö. 585-550) son savaşını Pasargadai şehrini kuracağı yerin yakınlarında yapmış ve savaşı kazandıktan sonra Pasargadai'ın inşasına başlamıştır ancak Herodotos, Büyük Korush'un Sardes'i ele geçirdikten sonra Ekbatana'ya (Hemedan) döndüğünü belirtmektedir. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda Büyük Korush'un yeni bir başkent kurmakla uğraşmak yerine Lydia seferine giriştiği ve Ekbatana'yı Lydia seferi sonrasına kadar başkent olarak kullandığı tahmin edilmektedir. Yapılan arkeolojik çalışmalar Pasargadai'ın inşasına M.Ö. 547/546'dan yani Lydia Krallığı'nın ele geçirilişinden sonra başladığını göstermektedir. Büyük Korush'un M.Ö. 530'da ölmesi ile birlikte bazı kısımlarının inşasının yarım kaldığı ve bu yarım kalan kısımların I. Daryush (M.Ö. 522-486) döneminde tamamlandığı bilinmektedir. Pasargadai'ın inşasına yeni Babil Krallığı'nın ele geçirilişinden sonra başlanmış olması yüksek bir ihtimaldir. Çünkü Mezopotamya'ya düzenlenecek büyük bir sefer öncesinde imparatorluğun insan gücünün ve ekonomisinin bir başkent inşası gibi çok emek gerektiren bir işle karşı karşıya bırakılması doğru bir karar olarak görünmemektedir. UNESCO tarafından 2004 yılının Temmuz ayında Dünya Kültür Mirası Listesine alınan Pasargadai Antik Kenti, İran'ın Fars eyaletindeki Morghab (Su Kuşu) Ovası'nda deniz seviyesinden 1900 metre yükseklikte yer almaktadır. Kanallarla sulanan bahçelerin izlerine rastlanan Pasargadai'da çeşitli amaçlar için yapılmış birkaç yapının kalıntıları ve Büyük Kyrosh'un anıt mezarı bulunmaktadır. Farklı etkenlerin neden olduğu yıpranmaya rağmen şehirdeki en iyi korunmuş yapı Büyük Kyrosh'un anıt mezarıdır.

Şekil 4.49 Korush'un mezarı (Anonymous 2018n)

Pasargadai mimari açıdan irdelendiğinde bu kenti ziyaret eden araştırmacılar ile kentin içinde arkeolojik çalışma yapanlar hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Orta Çağ'da Persler hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan İran'lılar, Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de hem güçlü bir kral hem de bir peygamber olarak anılan Hz. Süleyman'ı Pasargadai'daki yapıların sahibi olarak inanmışlar ve Pasargadai'daki yapıları ona göre isimlendirmişlerdir (Anonymous 2018n). Pasargadai'nın İslami dönemle ilişkilendirilmesinde Orta Çağ'da İran'da yaşamış devlet adamları ve yazarların da etkisi vardır. 12. yüzyılda yaşadığı düşünülen İbnü'l Belhi, Fars Bölgesinin tarih ve coğrafyasına dair bilgiler içeren Farsname isimli eserinde Hz. Süleyman'ın annesinin mezarından bahsetmektedir ki, bu mezar Büyük Kurosh'un anıt mezarından başkası değildir. İbnü'l Belhi, eserinde Büyük Kurosh'un anıt mezarını kör olma korkusuyla hiç kimsenin içine bakmaya cesaret edemediği taştan yapılmış bir kare olarak tasvir edilmiştir. İran'da hicri takvime göre 1148-1286 tarihleri arasında hüküm sürmüş olan ve Salgurlular ve Fars Atabeyleri gibi isimlerle bilinen Türk-İslam hanedanı zamanında Atabey Sa'd bin Zengi 1198-1226 tarafından Büyük Korush'un mezarını çevreleyen

alandanda bir cami inşa ettirilmiştir. Caminin inşaatı için yakın çevredeki saraylardan getirilen sütunlar 1971’de eski yerlerine geri götürölmüştür. Ayrıca yapılan arkeolojik çalışmalarda Pasargadai’daki bazı taş bloklar üzerinde Salgurlular dönemine tarihlenen bazı yazıtlar bulunmuştur. Mevcut bilgilere göre, Pasargadai’a ilk ziyaret 1474 yılında Venedikli bir büyükelçi ve tüccar olan Giosafat Barbaro tarafından yapılmıştır. 1621 yılında Romalı Pietro Della Valle’nin Pasargadai’ın yanından geçtiğı düşünölmektedir. Çünkü Büyük Kurosh’un anıt mezarını akla getiren bazı notlar kaleme almıştır. 1638 yılında Alman büyükelçi Johann Albrecht von Madelslo, Pasargadai ve Persepolis’i ziyaret etmiş ve Büyük Kyrosh’un anıt mezarını kesme taşlardan meydana gelen yüksek bir kare üzerinde beyaz mermerden inşa edilmiş küçük bir şapel olarak tarif etmiştir (Repiso 2010).

Şekil 4.50 Korush'un mezar planı (Anonymous 2018n)

Bu betimlemesi Büyük Kurosh'un anıt mezarının mimari özellikleri hakkında yapılmış bilinen ilk betimlemedir. 17. ve 18. yüzyılda yaşamış Hollandalı arkeologlar John Struys ve Cornelis de Bruijin, yazdıkları anılarda Büyük Korush'un anıt mezarının kadınlar için bir hac yeri olduğunu ifade etmişlerdir (Alizadeh 2006). Pasargadai, 18. ve 19. yüzyılda yaşamış Batılı arkeologlar ve diplomatların da ziyaretine şahit olmuştur. William Ouseley'in verdiği bilgiler doğrultusunda dönemde batı dünyasında Pasargadai hakkında yapılan en detaylı açıklamalardır. Kendi titiz gözlemleri neticesinde öğrendiklerinin yanı sıra antik döneme ait eserlerden edindiği bilgileri de dikkate alan William Ouseley, Pasargadai'daki birçok yapıyı tasvir etmeyi başarmıştır. James Justinian Morier, gözlemleri neticesinde Büyük Kurosh'un anıt mezarının Süleyman'ın annesinin mezarı olduğu konusuna dikkat çekmiştir. Robert Ker Porter ise Pasargadai'a gerçekleştirdiği ziyaretin ardından Pasargadai ismiyle bahseden ilk ziyaretçi olmuştur. Ayrıca o dönemde Pasargadai'daki çeşitli figürler ve yazıtlar hakkında yayınlar çıkarmıştır. 1821'de Pasargadai ve Persepolis'i ziyaret eden Claudius James Rich, Büyük Korush'un anıt mezarını doğu ülkelerinin en ilginç ve en ünlü mezarı olarak nitelendirmiştir. Pasargadai'da ilk bilimsel çalışmalar Alman arkeolog ve dilbilimci olan Ernst Emil Herzfeld tarafından yapılmıştır (Vatandost 2006). İran'ın arkeolojisi ve Eski Çağ tarihi alanında Dünya'da önde gelen isimlerden birisi olan Herzfeld, 1905 yılında Pasargadai'daki ilk arkeoloji çalışmalarına başladığı zaman Persler hakkında yapılmış çalışmalar sayı ve nitelik olarak çok yetersiz bir durumdadır. Bu yüzden Pasargadai hakkındaki bilgiler ve bazı antik kaynakların bahsettiklerinden ibarettir. Herzfeld, Pasargadai'a geldiğinde üzerinde Assur etkileri taşıyan dört kanat, Elam etkileri görülen bir giysi ve Eski Mısır etkilerine sahip bir başlık taşıyan sakallı bir insan figürünün yer aldığı bir kabartmayı saptamıştır. İncelendiğinde kabartmanın üzerinde bir çivi yazısı bulunduğunu gören Herzfeld, Elamca, Persçe ve Akadca olmak üzere üç dilde yazılmış olan yazıt üzerinde okuma çalışmalarına başlamıştır. Çalışmaları sonucunda yazıtta "Ben kral Korush, bir Akamenid/Ahameniş" yazdığını anlayan Herzfeld, kabartmadaki figürün Büyük Korush'u tasvir etmediğini belirtmekle birlikte Pasargadai'ın Büyük Korush'un kurduğu ancak o zamana kadar bulunamamış olan başkent olduğunu bütün dünyanın bilgisine sunmuştur (Repiso 2010). Herzfeld, Pasargadai'daki çalışmalarının ardından buradaki ilk resmi arkeolojik kazısına bir mimar olan Friedrich Krefter'le birlikte 1928 yılında başlamış ve bu kazı çalışmasını bir

ay sürdürebilmiştir. Herzfeld kısa süreli bu kazı çalışmasına rağmen Pasargadai'daki yapıların temel özelliklerini kavramayı başarmıştır. 1949 yılında İran Arkeolojik Hizmetler Kurumu tarafından görevlendirilen mimar Ali Sami, Pasargadai'daki arkeolojik kazıları tekrar başlatmış ve bu çalışmalarını 1955 yılına kadar aralıklarla sürdürmüştür. Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda Büyük Korush'un anıt mezarını çevreleyen alan temizlenip düzenlenmiş, anıt mezar yakınında İslami döneme ait yapılar ortaya çıkarılmış, bölgedeki bahçeler ilk kalıntılar bulunmuş ve bölgedeki yapıların planlarıyla ilgili önemli bilgiler elde edilmiştir. Pasargadai'daki son arkeolojik kazılar ise İngiltere İran Araştırmaları Enstitüsü tarafından görevlendirilen ve bugün Kaliforniya Üniversitesi'nde Yakındoğu arkeolojisi alanında profesörlük görevini yürüten David Stronach tarafından 1961-1963 tarihleri arasında yapılmıştır. David Stronach'ın yaptığı kazılar sonucunda Pasargadai'daki ana yapıların ve su kanallarının özellikleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konmaktadır (Anonymous 2018r).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel olarak İran'ın arkeolojik ve kültürel değerlerinin korunması ile ilgili sorunlar ve arkeolojik alanların içinde bulundukları doğal çevre ile birlikte bütünlüklerinin korunması yönündeki onarımları ve bakım çalışmaları ve taşınamaz kültür varlıkları yeniden canlandırılması ancak etkin koruma yöntemleri ile gerçekleştirebilmektedir. Özellikle son yıllarda kültürel miras ve koruma yönetimi kapsamında gerçekleştirilen arkeolojik parklar, arkeolojik alanların yeniden yorumlanmasını ve arkeolojik sit alanının yakınında ya da içinde yer aldığı kent ile bütünleşmesine olanak sağlayan bir yaklaşımdır. Arkeolojik alan ve yakın çevresinin taşıdığı kültürel değer ve arkeolojik peyzajın korunmasını sağlamak, alanın geleceğini ilgilendiren araştırma, koruma, kullanım ve planlama süreçlerini yönlendirecek bir alan yönetim modelinin oluşturulması ile mümkün olabilmektedir. Bu araştırmanın ana amacı olan Persepolis Antik Kenti'nin bugüne ulaşan kent parçası ve yapılarının korunması ve bir arkeolojik park önerisi geliştirilmesi kapsamında öneri sunulmuştur. Araştırma alanı için bütüncül olarak koruma, tasarım ve yönetim politikaları irdelenmiştir. Arkeolojik parkın sürekliliği ve kültürel mirasın korunması için toplumun bilinçlendirilmesi ve her aşamada paydaşlarla birlikte hareket edilmesi gerekmektedir. Persepolis Antik Kenti'ne eğitsel işlev kazandırabilmek amacı ile arkeolojik park girişinde konumlanacak ve antik kentin yapısal dokusuyla uyumlu ziyaretçi merkezi tasarlanması öngörülmüştür. Ziyaretçilere Persepolis antik kenti hakkında sergi ve seminerler ile arkeolojik park içinde yönlendirilmelerini ve kent bileşimleri ile yapıları tanımaları amacı ile bilgi verilmesi ve arkeolojik kazılarda çıkarılan buluntuları sergilenmesi önerilmektedir. Arkeolojik alan içerisinde dolaşırken yerleşim dokusunun ve yapıların okunabilirliği için sirkülasyonun doğru ve etkin çözümlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle tasarımda dikkat edilmesi gereken ilk nokta dolaşım güzergâhının doğru çözümlenmesidir. Alandaki diğer yapısal öğelerin kentsel alandaki yapı kalıntılarıyla ilişkileri, silüet karakteri ve kültürel peyzaj özellikleri açısından önemlidir. Alan içinde yer alan bitkisel materyal kapsamında doğal türler, tasarımı etkileyen önemli unsurlardır. Tarihi süreç içinde kültürel peyzajın parçası olmuş, alanın kimliğine katkıda bulunan bitkisel materyal korunurken, yapı malzemesine zarar veren türler de alandan uzaklaştırılmalıdır. Arkeolojik alanların işlevlerini sürdürdüğü dönemlerde kullanılmış

olan bitkisel materyal, bilimsel veriler temel alınarak saptanmalı ve güncel tasarımda kullanılmalıdır. Arkeolojik park'ın sirkülasyonunun sağlaması için mevcut doku ile uyumlu yürüyüş yolları tasarlanıp, ziyaretçileri yönlendirmek amacıyla kolay algılanabilir ve doğru yerlere konumlandırılmış yön levhalarının detaylı tasarımı yapılmalıdır. Alanın yapısal dokusu ve silüeti ile uyumlu, vurgu, yönlendirme, perdeleme, aks oluşturma gibi fonksiyonları yerine getiren ve ölçü, renk, doku ve form bakımından estetik anlamda nitelikli mevcut bitkisel dokunun da göz önünde bulundurulduğu bitkisel tasarım gerçekleştirebilmesi için alanın işlevini sürdürdüğü dönemlerde kullanılan bitki türleri kapsamında elde edilen bulgulara göre saptanarak bu türlerin kullanılması önerilmektedir. Dünya 'daki arkeolojik park örneklerine bakıldığında park içinde yer alan yapıların ziyaretçiler açısından yalnızca seyir alanı değil aynı zamanda farklı deneyimlerin yaşadığı alanlar olduğu görülmektedir. Pers İmparatorluğu'nun ve antik kentin yapım süreci yapılan canlandırmalar ile ziyaretçilere bilgilendirilmektedir. Persepolis Antik Kenti Arkeolojik Park önerisi'nin temel amacı, sit alanının içinde yer alan tehditler, güçlü yönler ve fırsatları değerlendirelerek alanın yeniden canlandırılması ve belli bir dönemi ve uygarlığın yaşam biçimini yansıtan sinilasyonların yer aldığı, gerek bilimsel yaklaşımlar gerek ise rekreatif ve kültürel kullanımlar için bir arkeolojik park oluşturulmasıdır. Bu anlamda alanın içindeki taşınamaz kültür varlıklarının korunması ve yeniden canlandırılması için belirleyici analiz çalışmaları kapsamında tehditler ve fırsatları değerlendirelerek;

- Antik kentin halkın benimseyeceği, yerli ve yabancı halkın kentlilik bilincine katkıda bulunacağı bir mekana dönüştürülmesi,
- Alana gelen ulusan ve uluslar arası ziyaretçilerin ziyaret etmek isteyecekleri ve geldiklerinde memnun olacakları bir hedef mekan olarak tanınır kılınması,
- Ziyaretçilere bilgilendirme amaçlı olarak bir platform tasarlanması,
- Ekonomik ve ticari açıdan canlı, kendine yetebilen bir alan haline getirilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın alanında yapılan ayrıntılı çalışmalarda, alanın geleceği etkiliyecek durumlar saptanmış ve değerlendirilmiştir. Bu kapsamında proje alanın güçlü ve zayıf yönleri ile sahip olduğu fırsatlar ve barındığı tehditler ortaya konmuştur. Araştırma

alanı etüt-analiz çalışması kapsamında; öncelikle Shiraz kentinin kuzeyinde yer alan Persepolis arkeolojik sit alanının sınırları belirlenmiştir. Bu analiz ile araştırma alanındaki fiziksel ve sosyal durum tespit edilerek, tarihi çevre canlandırma strateji çalışması sırasında güçlü yönler ve fırsatların nasıl değerlendirileceği, zayıf yönlerin güçlü yönlerle nasıl çevrileceği ve kısıtlamaların ortadan kaldırılması için nelerin yapılabileceği irdelenmiştir. Araştırmaya kuramsal temel oluşturacak konu başlıkları çerçevesinde gerçekleştirilen literatür taraması yer almaktadır. Bu kapsamda öncelikle sit türleri ve bu türlerin yönetimine yönelik uygulanan yasa ve yönetmelikler irdelenmiştir. Ardından arkeolojik parkların oluşum süreci ve tasarım kriterleri tanımlanıp, dünya ölçeğinde bazı örneklerle yer verilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara değinilmektedir. Bu bağlamda çalışma alanının iklim, topoğrafya gibi doğal özellikleriyle ulaşım, sosyo-ekonomik yapı gibi kültürel özellikleri yer almaktadır. Ayrıca Pers sanatına ve mimarisine yönelik çıkarımlar da bu kısımda bulunmaktadır.

Persepolis Antik Kent sit alanında yapılan arazi-etüt çalışmalarında, alanın geleceğini etkileyebilecek durumlar saptanmış ve çözüm öneriler geliştirilmiştir. Bu anlamda araştırma alanının güçlü ve zayıf yönleri ile sahip olduğu fırsatlar ve alanı tehdit eden faktörler ortaya konmuştur ve bir SWOT çalışması yapılmıştır. SWOT Analizi Albert Humphrey tarafından geliştirilen, mekansal planlama, kurumsal planlama veya kişisel planlama gibi alanlarda başvurulmuş; kişiye, kuruma, projeye veya proje alanına ilişkin *güçlü yönler*, *zayıf yönler*, *fırsatlar* ve *tehditler* gibi parametreleri açıkça ortaya koyan bir tekniktir.

Güçlü yönler

- Shiraz kenti'ndeki üniversitede arkeoloji bölümünün açılması ve Persepolise yönelik Shiraz ve Milan Üniversitelerinde ortak çalışmaların başlaması,
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 1979 yılında katılmış olması,
- Antik kentin yakın çevresindeki turizm odakları ile ulaşım bağlantısı,
- Tarihsel gelişim konusunda 2500 yıllık geçmişe sahip olması,

- Chicago Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde, antik kente hakkında arkeoloji çalışmalarının devam etmesi,
- Antik kentin yakınlarındaki arkeolojik çalışmaların devam etmesi,

Zayıf yönler

- Araştırma alanına ait Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanmamış olması,
- Shiraz Üniversitesi ve İran Kültür ve Miras Bakanlığı'nın, antik kentin korunmasına yönelik yeteri kadar baskı yapılmaması,
- Tarihi ve kültürel varlıkların bakım ve onarımının yapılmaması,
- Turizme yönelik ticaret kullanımlarının düşük standartta olup, geliştirilmemesi,
- Alanın alt yapı ve teknik yapı konusunda yetersiz olması,
- Antik kentin içinde yer alan bilgilendirme tabelaları ve ziyaretçilerin antik kentin tarihsel gelişimi hakkında bilgilendirilmemesi,
- Antik kentin içindeki yürüyüş yolları ve tarihi kentin içindeki kültür varlıklarının yeteri kadar korunmaması,

Fırsatlar

- Yerli ve yabancı arkeologların kent hakkında bilgi sahibi olması ve koruma ve geliştirme odaklı projeler önerilmesi,
- İran ve Pers İmparatorluğu'na başkentlik yapmış olması ve bir kültür varlığı olarak kabul edilmesi ve bu kapsamda yatırımlar yapılması,
- Araştırma alanında çeşitli turizm amaçlı kullanılan potansiyelinin bulunması,
- Alanda gerçekleşecek arkeolojik park projesinin ve diğer arkeolojik sit alanları için örnek çalışması,
- Arkeologların arkeoloji çalışmalarının Kültür ve Miras bakanlığı tarafından desteklenmesi,
- İran'nın beşinci büyük kentine 60 km mesafede olması, ve finansal olarak daha fazla desteklenmesi beklenmektedir.

Tehditler

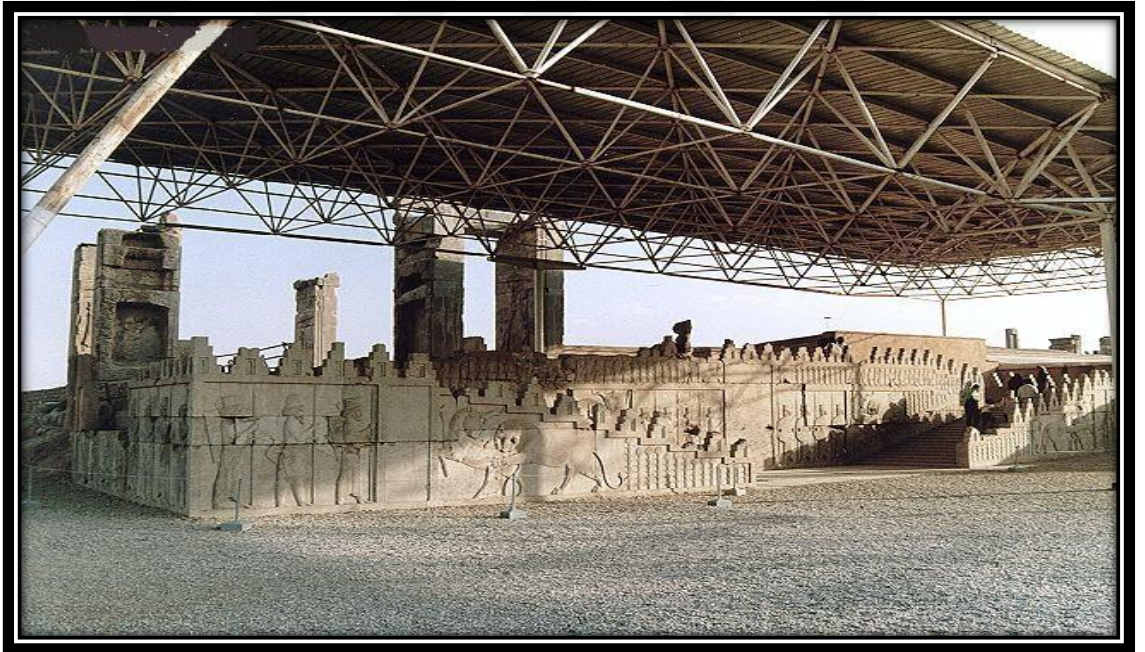
- Soğuk hava koşulları, özellikle yağmurlu havalarda su birikintilerinin oluşması oldukça büyük bir tehdittir,
- Ziyaretçilerin kolaylıkla kültür varlıklarına dokunması ve taşların üstüne hatıra yazılması ciddi boyutlarda antik kente tehdit faktörü olarak görülmektedir,
- Arazinin içinde zarar gören taşınabilir kültür varlıklarının bulunması,
- Su birikintilerinin oluşması yabancı otların çıkması ile birlikte taşınamaz kültür varlıkları için oldukça önemli tehdittir,
- Ziyaretçilere yetkin kişiler tarafından doğru bilgilendirme yapılmaması,
- Arkeolojik park koruyucu çatı elemanları olmaması,

Şekil 5.1 Persepolis Antik Kent içindeki oluşan su birikintileri (Anonymous 2018h)

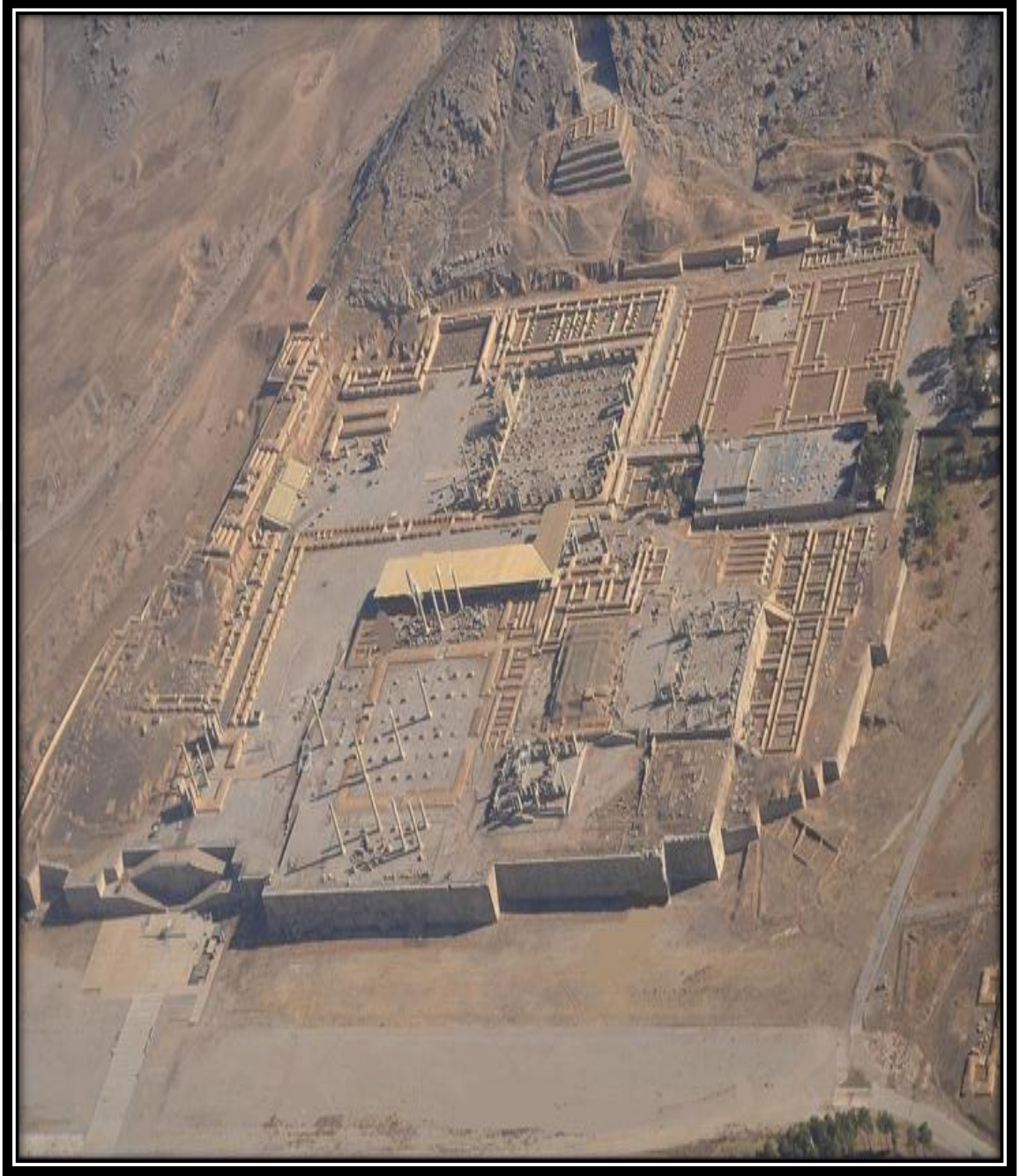
Şekil 5.2 Persepolis Antik Kent içindeki oluşan su birikintileri (Anonymous 2018h)

Şekil 5.3 Persepolis Antik Kenti koruyucu çatılar (Anonymous 2018f)

Şekil 5.4 Persepolis Antik Kenti koruyucu çatılar (Anonymous 2018f)

Şekil 5.5 Persepolis Antik kentin bugünkü durumu (Anonymous 2018f)

- **Persepolis Antik Kenti Arkeolojik Park alanı için önerilen bitki türleri**

Persepolis Antik Kenti arkeolojik park önerisinin bitkisel tasarımı için alanın iklim koşullarına uyum sağlayabilen türlerin seçilmesi amacı ile Shiraz Kenti ve çalışma alanında yetişen doğal bitki örtüsü ve doğal türler arazi çalışmaları esnasında

gözlemlenmiş ve bitkisel envanter listesi oluşturulmuştur. Bitkisel tasarımda ilk amaç tarihi dokuya zarar vermeyecek, ölçüsü, formu, dokusu ve rengi ile kültür varlıklarını daha algılanabilir kılan bitkiler ile alanın ziyaretçiler tarafından daha çok talep gören bir mekan olmasını sağlamaktır. Bu amaç ile ilk olarak saraylara girişinin vurgululması için sütun formlu bir bitki olan *Cupressus sempervirens* (servi ağacı) önerilmiştir. Dışarıdan bakıldığında alanın çekiciliğini artırmak amacıyla *Pinus pinea* (fıstık çamı), *Acer rubrum* (kırmızı yapraklı akçaağaç), *Cercis siliquastrum* “Eastern Redbud” (erguvan ağacı) gibi türlerin alan sınırlarında kullanılması önerilmiştir. Ziyaretçileri yönlendirmek ve dolaşımında yönlendirme sağlamak amacı ile yürüyüş yollarında *Buxus sempervirens* (şimşir) gibi istenilen form verilebilen ve sık dokulu çalılar ile tarihi dokulara yakın bölgelerde *Cupressus sempervirens* (servi ağacı), arkeolojik sit alanının dışında kalan kesimlerde ise *Chamaerops excelsa* (palmiye ağacı) ve *Washingtonia filifera* (palmiye ağacı) gibi çizgisel formda bitkiler önerilmiştir. Önemli odak noktalarında ziyaretçilerin dikkatini çekmek amacıyla kırmızı renk etkisiyle *Acer rubrum* (kırmızı yapraklı akçaağaç) seçilmiştir. Otopark bitkilendirmesinde geniş taç yapabilen ve meyveleri döküldüğünde araçlara zarar vermeyen *Acer platanoides* (cınar yapraklı akçaağaç) gibi türler önerilmiştir. Sit alanının dışında kalan rekreasyon alanlarında ise arazi çalışmaları sırasında gözlemlenen aşağıda listesi verilmiş olan bitki türleri ile bitkisel kompozisyon oluşturulması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim. 2008. Kültürel ve Miras bakanlığının Kanunları. Yönetmelikleri ve Genelgeleri, Kültürel ve Miras Bakanlığı Yayın evi.
- Anonim. 2018a. Web Sitesi: <https://www.neredekal.com/blog/kayip-kent-petranin-bilinmeyen-arka-yuzu/>, Erişim Tarihi: 04.05.2018
- Anonim. 2018b. Web Sitesi: <https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/urdunun-gizli-hazinesi-petra-antik-kenti-urdun-gezi-rehberi>, Erişim Tarihi: 04.05.2018
- Anonim. 2018c. Web Sitesi: http://www.erdemgurses.com/petra_antik_kent.html, Erişim Tarihi: 06.05.2018
- Anonim. 2018d. Web Sitesi: <https://www.cnnturk.com/seyahat/dunya/pers-imparatorlugunun-gorkemli-antik-sehri-siraz?page=1>, Erişim Tarihi: 12.05.2018
- Anonim. 2018e. Web Sitesi: <http://elitechturizm.com/tr/content/iran-hakk%C4%B1nda-genel-bilgiler>, Erişim Tarihi: 13.05.2018
- Anonim. 2018f. Web Sitesi: <https://www.google.com.tr/search?butrint+arkeolojik+parkı>, Erişim Tarihi: 28.05.2018
- Anonim. 2018g. Web Sitesi: <http://www.irangezi.com/?sayfa=persepolis>, Erişim Tarihi: 18.05.2018
- Anonim 2018ğ. <http://tvk.csb.gov.tr/foca-i-389>, Erişim Tarihi: 19.06.2018
- Anonymous. 2017a. Web Sitesi : www.beytoote.com, Erişim Tarihi: 10.09.2016
- Anonymous. 2017b. Web Sitesi : <http://www.corumtb.org.tr/kurumsal.php>=69, Erişim Tarihi:03.09.2017
- Anonymous. 2017c. Web Sitesi : <https://worldarkeoloji.blogspot.com/2016/02/ahamenis-imparatorlugu.html>, Erişim Tarihi:03.09.2017
- Anonymous. 2017d. Web Sitesi: <http://www.archpark.org.il> /Erişim Tarihi: 15.01.2014
- Anonymous. 2018a. Web Sitesi: <https://www.flickr.com/search/?text=ulpia%20traiana>, Erişim Tarihi: 29.04.2018
- Anonymous. 2018b. Web Sitesi: <http://www.apx.lvr.de/de/willkommen/willkommen>, Erişim Tarihi: 19.04.2018
- Anonymous. 2018c. Web Sitesi: <https://www.flickr.com/search/?text=petra> Erişim Tarihi:06.05.2018
- Anonymous. 2018d. Web Sitesi: <http://www.bridgemaneducation.com/en/search>, Erişim Tarihi: 04.05.2018
- Anonymous. 2018e. Web Sitesi: <http://www.bridgemaneducation.com/en/search/persepolis&page=1>, Erişim Tarihi: 19.05.2018
- Anonymous. 2018f. Web Sitesi: <https://www.flickr.com/search/?text=persepolis>, Erişim Tarihi: 24.05.2018

- Anonymous.2018g. Web Sitesi:https://www.bridgemaneducation.com/en/search?filter_text=butrint, Erişim Tarihi: 28.05.2018
- Anonymous. 2018h. Web Sitesi: <https://www.flickr.com/search/?text=chersonesos>, Erişim Tarihi:28.05.2018
- Anonymous 2018j. Websitesi: <https://www.britannica.com/place/ancient-Iran>, Erişim Tarihi: 03.03.2018
- Anonymous. 2018k. Websitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1455>, Web, Erişim Tarihi: 05.03.2018
- Anonymous. 2018l. Websitesi: Şiraz kültür bakanlığı,<http://www.sazesafar.com/>, Erişim Tarihi: 10.03.2018
- Anonymous. 2018m. Web Sitesi: <http://www.iranchamber.com/> , Erişim Tarihi: 10.06.2018
- Anonymous. 2018n. Web Sitesi : <http://www.cais-soas.com/>, Erişim Tarihi:10.09.2017
- Anonymous. 2018o. Web Sitesi : <https://www.google.com/maps/search/persepolis/>, Erişim Tarihi: 10.04.2018
- Anonymous. 2018p. Web Sitesi: <https://www.google.com/search?q=iran+map&source>, Erişim Tarihi: 10.04.2018
- Anonymous. 2018q. Web Sitesi : <http://www.sedayemiras.ir/>, Erişim Tarihi: 16.04.2018
- Anonymous. 2018r. Web Sitesi: <http://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.as>, Erişim Tarihi: 16.04.2018
- Anonymous. 2018s. Web Sitesi : <http://library.ut.ac.ir/en/home>, Erişim Tarihi: 25.04.2018
- Anonymous 2018s. Web Sitesi: <http://maadcafenet.blogfa.com/post/2> , Erişim Tarihi : 01.05.2018
- Anonymous, 2018z. Web Sitesi : https://www.academia.edu/1431664/%C4%B0randu_Su_Kaynaklar%C4%B1_Y%C3%B6netimi?auto, Erişim Tarihi: 12.08.2018
- Abdi, K. 1994. Yüz Otuz Senelik Susa Kaazıları, İran Arkeolojisinin İlk Toplantısının Yayını 12. Susa, 87-105
- Alizadeh, S. 2004. Restoration of Historic Buildings and Preservation Techniques, Samira, Tahran.
- Ahunbay, Z. 2011. Tarihi çevre koruma ve restorasyon. Yem Yayınları, 119, İstanbul
- Ahunbay, Z. 2010. Arkeolojik Alanları Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi,(8), 103-114.
- Avşar, G. 2013. Persepolis ve Pasargadae Şehirleri Perslerde Ölü Gömme Adetleri. Yüksek Lisans Seminer Ödevi. Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı. Çorum.
- Dönertaş, P. 2014. Arkeolojik Sit Alanlarının Tespiti, Tescili, Korunması ve Yapılan Uygulamalar Doğrultusunda: Eskişehir Höyüğü, (Yüksek Lisans Tezi),

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı

- Falamaki, M. 2009. Preservation and Revitalization of Historic Cities, Tahran University.
- Görmüş, 2012. Korunan Alan Planlama Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı Örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 14 (21), 37-48.
- Habibi, M. 2005. Urban Conservation, Tahran University, Faculty of Fine Arts Publishing House, Tahran
- Kaçmaz, G. 2010. İzmir - Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Özellikleri İle Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 113, Bartın.
- Kwas, M. 1986. Archaeological Parks Integrating Preservation, Interpretation and Recreation. Nashville, Tennessee: Department of Conservation Division Of parks an Recreation
- Nagahban, 1976. E. Elli Senelik İran Arkeolojisine Bakış, Tahran Milli Kütüphanesi 45-495.
- Rezaeian, F. 2003. Pesepolis Recreated, Tehran üniversite kütüphanesi, sayfa 5-72
- Repiso, L. 2010 Heritage, Tourism and Sustainability: An Archaeological Park as a Tool for Local Sustainable Development, Postgraduate fellow CONICET (National Council of Scientific and Technological Research) Faculty of Architecture, Urbanism, and Design – National University of Córdoba , Argentina
- Say Özer, Y. ve Özer, N.O. 2009. Kaunos Arkeolojik Parkı: İlkeler ve Uygulamalar
- Tandoğan, E. 2011. Kütahya – Çavdarhisar Aizanoi Arkeolojik Sit Alanının Peyzaj Mimarlığı Ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 127, Ankara.
- Tuna, A. 2015. Arkeolojik Sitlerde Peyzaj Tasarımı, 1. Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi Yerel Peyzajlar Ve Koruma Sorunları, 15-17 Ekim, Ankara Üniversitesi, Bildiriler Kitabı, 173-181, Ankara.
- Tuna, A. 2014. Sürdürülebilir Antik Kentler Kapsamında Arkeolojik Parklar: Düzce-Konuralp Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 380, Ankara.
- Tuna, A. ve Erdoğan, E. 2016. Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Arkeolojik Parklar. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(02), 110-122.
- Tuna, A. 2016. Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Alan Yönetimi'nin Önemi: Arslantepe Höyüğü Örneği. TMD Uluslararası Hakemli Tasarım Ve Mimarlık Dergisi, 07, 132-151.
- Vatandost, R. 2006, Conservation of Art and Historical artifacts, Hen Üniversitesi, Tahran

Vuruřkan ve Ortaçeřme 20009. Antalya Kentindeki Doğal Sit Alanlarına İlişkin Sorunların İrdelenmesi, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Dergisi, 2009,22(2), 179-190

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Amir Bahador TORKAMAN

Doğum Yeri : İran

Doğum Tarihi : 20.06.1989

Medeni Hali : Bekar

Yabancı dil : İngilizce ve Türkçe

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : 22 Bahman İran Lisesi (Haziran 2007)

Lisans : Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü (2012)

Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı (Eylül 2018)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

İnko İnşaat (Eylül 2012-Kasım 2014)

M.G Güventürk İnşaat (Aralık 2014-Haziran 2017)

Yıldız Cam (Temmuz 2017-halen devam ediliyor)